

ESSAYS
OM
ALMINDELIG RETSLÆRE

AF
SVEN CLAUSEN

NYT NORDISK FORLAG · ARNOLD BUSCK
KJØBENHAVN MCMXXXV

Indholdsfortegnelse.

Rettens Opstaaen	9
Rettens Idé	14
Rettens Væsen	20
Subjektiv Ret	22
Den frivillige Efterfølgen af Retten	26
Rettens Forhold til Magten I	36
Rettens Forhold til Magten II. Om Straffen	42
Ret og Moral	56
Samfundets Moral	60
Den enkeltes Moral	66
Fra Sædvane til Bud	71
Rettens Forhold til Billigheden	76
Ret og Retfærdighed	83
Ret og Religion	96
Ret og Dans, Skuespil m. v.	103
Retten og Tiden	109
Relativitet og Absoluthed i Retten	111
Ret og Politik	115
Om Staten	116
Parlamentarismen	123
Juridisk Tænkning	124
Det juridiske Sprog	152

Rettens Opstaaen.

Den, der ansættes paa et Kontor, og der skal udrette en Gerning, han ikke er vant til, ligesom den, der kommer ud i Praksis og skal afsige en Dom, vil meget hurtigt lægge Mærke til, at den første Fornemmelse, der griber ham, er Frygt. Frygt for at gøre det forkerte. Det Skridt, han derpaa foretager, dersom han ellers er ved sine fulde fem, er at undersøge, hvorledes man tidligere har baaret sig ad, med andre Ord, han søger et Fortilfælde ved Hjælp af Journaler og lignende, og til dette Fortilfælde klamrer han sig med en i Virkeligheden dødelig Angst og afviger ikke derfra med saa meget som et Komma i Stedet for et Semikolon. Paa denne Maade opstaar der daglig Sædvaner rundt om paa Kontorer og i Butikker. Det maa være berettiget — som en Arbejdsmetode — at gaa ud fra, at paa samme Maade, som vi daglig ser Sædvaner opstaa, hvoraf nogle kan udvikle sig til Retssædvaner, saaledes er ogsaa Retten overhovedet opstaaet.

Analyserer vi nu, hvad der ligger i denne psykologiske Situation, er altsaa det første, vi støder paa, en god gammel Bekendt i den menneskelige Tilværelse, nemlig Frygt. Specielt Frygt for det ubekendte. Vi vil ikke ud i noget, vi ikke kender (det er forøvrigt ligesaa med Dyr), derfor holder vi os

til at gøre Tingene, som de er gjort tidligere, idet det ukendte derved saa vidt gør ligt bortelimineres.

Herved kan der for den enkelte opstaa en Vane, som efter al Sandsynlighed, naar den bliver langvarig, understøttes af rent fysiologiske Ændringer i Hjernen; naar Hjernen forkalker, kan disse Vaner ikke længere ændres. Gamle Folk bliver Vanemennesker. Saaledes ser vi raske Folk, som tager Afsked for at nyde deres Otium i Fred, falde sammen og dø, uden at man kan opdage anden Grund end den ændrede Situation. Vi ser, at ældre Folk, der paa Grund af Revolution eller lignende maa flygte fra det ene Land til det andet, ikke kan klare Situationen. Vi ser, at et Samfunds Mentalitet ændres, ikke fordi de ældre skifter Standpunkt, men fordi der hvert Aar uddør et Hold, saaledes at der en skønne Dag staar et Samfund med ny Mentalitet. Vi ser derhos den faste Overbevisning hos enhver blot lidt ældre Generation om, at Samfundet er i Færd med at gaa i Hundene, fordi der i den friske Hjernebark hos en ny Generation er indridset Tegn og Symboler, som ikke ligner de gamles Tegn. Alt dette er kendte Udslag af Forkalkningen, og denne spiller sikkert ogsaa sin store Rolle i Rettens Liv. Man har talt om Rettens Bygning, hvilket vel er tænkt som et Billede. Det er imidlertid ikke udelukket, at Benævnelsen har en vis Realitet, og at samme Bygning virkelig delvis holdes sammen af Kalk.

Vi har nu set, at Frygten bevæger den normale til at gøre den samme Ting paa samme Maade, som den tidligere er gjort paa, og at dette tilsidst kan blive os et legemligt Behov.

Frygten for det ukendte spiller imidlertid vistnok ogsaa i en anden Henseende en Rolle ved Rettens Opstaaen. Iagttagere af Dyr vil have lagt Mærke til, at de normale Dyr overfalder og dræber de Eksemplarer, som afviger fra Normen¹⁾. Hos Menneskene fandt det samme Sted hos Spartanerne med Hensyn til legemlige Afvigelser fra Normen. Hvad angaar aandelige Afvigelser fra Normalen, ser vi ogsaa, at disse udsættes for Forfølgelse. Dette gælder ikke blot Undermaallere, om hvis Lidelser man imidlertid intet hører. Ogsaa de, der afviger fra Normalen ved særlig fremragende Begavelse, vil ofte være udsat for Forsøg paa at blive reguleret paa Normalitetens Prokrustesseng. Det faar i saa Henseende være nok at minde om H. C. Andersens Beskrivelse af den grimme Ællings Lidelser. Vi kender sikkert alle den underlige hadlignende Sparkelyst, den unormale vækker i os, en Følelse, som vi først ved nærmere Omtanke skammer os over. I første Øjeblik forekommer det os at være en fortjenstfuld Følelse, som det vilde være rigtigt at give efter for. I ældre mere primitive Tider, tænker jeg, har man givet efter for den og i Hidsighed dræbt den unormale. En Skildring af en saadan Forfølgelseslyst fra Forfølgerens Side overfor den unormale (Undermaaler) er givet af Alfons Daudet i: Det lille Pus.

Med andre Ord — baade i Mennesker og Dyr er nedlagt en Stræben mod Normalen — en Uvilje mod Fravigelse fra Normen. Denne Følelse har maaske sin egen Grund, idet

¹⁾ Eller jager dem væk, saaledes Trader Horn p. 106. Werner: Nybyggerliv p. 93.

den er et Værn om Arten, maaske er den Frygten for det ubekendte, i en anden Skikkelse. Hvorom alting er: der er en Drift i os til at søge det normale og sky eller forfølge det unormale.

Vi er nu naaet til det Punkt, hvor vi kan forbinde de to Udgangspunkter. Naar en saadan Vane, som er omtalt ovenfor, er opstaaet hos tilstrækkeligt mange, til at den føles som det normale, da vil de, der føler denne Vane som det normale, forlange, at ogsaa de andre skal rette sig efter den. Her har vi Rettens Spire.

Det bemærkes nedenfor i Kapitlet om Ret og Religion, at Retten rimeligvis har haft Religionen til Fødselshjælper.

Det kan maaske have lettet Rettens Opstaaen, at det ikke er Individet, der er Eneren i det primitive Samfund, men Slægten. Naar det er Slægten, der er Enheden, vil den enkelte nok føle det naturligere at gøre som de andre, end hvor den Enkelte er sig bevidst som Individ. I primitive Stammer kan der saaledes maaske være lidt om Samfundspersonligheden.

Rettens Forbindelse med Normaliteten viser sig især tydeligt i Culpa Reglen med dens Skøn over noget hypotetisk: Hvorledes vilde en tænkt Person have handlet i den skyldiges Sted. (Bentzon-Kruse p. 101.)

Hvem er denne tænkte Person, om ikke netop den normale? Hvem er Samfundspersonligheden om ikke netop Summen af de normale?

Normalvildfarelsen er et Eksempel i samme Retning.

Normalitetsteorien forklarer dernæst Betydningen af Skøn og Judicium. Hvorledes vil man ellers forklare disse to me-

get vigtige Fænomener. Her er to Tilfælde, hvor Logiken ikke bider — hvor Ræsonnementer mister deres Kraft — og hvor man dog føler sig overbevist om Afgørelsens Rigtighed. Hvorfor? Fordi i Skønnet og Judiciet taler Normaliteten direkte uden at behøve at gaa nogen Omvej gennem Ord.

Rettens Idé.

Man vil maaske mene, at efter denne Opfattelse er Retten en Plante, som er vokset paa en temmelig skidden Jordbund. Hertil er at sige, at undertiden sætter samme Plante jo ogsaa nogle Blomster, som ikke giver de mest ophøjede Forestillinger om den Jordbund, den drager sine Vædske fra. Men dernæst er jo eet Driften, som tvinger Mennesker og Dyr til at gøre bestemte Handlinger, noget andet er Resultatet eller muligvis endog Hensigten. Det mest nærliggende Eksempel er Kønndriften, som bevæger Menneskene til Samleje. Resultatet og rimeligvis Hensigten er imidlertid Slægtens Opretholdelse. Larven forpupper sig næppe, fordi den vil være Sommerfugl. Den spinder sig ind, fordi den føler en Drift dertil, men Resultatet er, at den bliver en Sommerfugl. Paa samme Maade er den primitive Drift i Retten den, at de normale vil have deres Vaner fulgt af de andre. Dette kan forsaavidt kaldes Retsideen paa et lavere Plan. Resultatet og maaske den højere Hensigt er imidlertid, at der paa det ellers uberegnelige Omraade, som hedder det menneskelige Handlingsliv indekserceres en vis Regelmæssighed. Regelmæssigheden skaber igen Basis for Forudberegneligheden og denne for Planlægningen og Samarbejdet, hvorpaa alle de ydre Fremskridt beror. Man skimter da en højere Rets-

ide, der kan defineres som et »Forsøg« paa at give det menneskelige Handlingsliv en lignende Fasthed og Forudberegnelighed som den, Aarsagssætningen er Udtryk for i de døde Tings Verden.

Søger man nemlig at udabstrahere det fælles i de Resultater, der er opnaaet i Retsforhold af saa vidt forskellig Art, som f. Eks. obligatoriske Formueretsforhold og Familieretsforhold, saa ser jeg det deri, at man paa Forhaand kan vide eller dog have en Formodning om, hvordan det vil være til den og den Tid i Fremtiden.

Dette har ikke været den bevidste Hensigt, men det er blevet Resultatet. Hensigten har været at gøre, som der er gjort til den og den Tid i *Fortiden*, men Resultatet maa nødvendigvis blive, at man derfra kan slutte til *Fremtiden*. I Rettens Liv ser man denne højere Ide blive halvt bevidst og nyttiggjort i det Øjeblik, man gaar over fra at paadømme forbigangne Handlinger efter Sædvaneret til at give kasuistiske Love¹⁾ om *forbigangne* Handlinger, men med tydeligt Henblik paa *Fremtiden*, og Hensigten bliver fuldt bevidst i det Øjeblik, man gaar over fra at give kasuistiske Love til at give abstrakte Love, der kun har Hensyn til Fremtiden, ja som end ikke kan anvendes paa allerede begaaede Hand-

¹⁾ Lovenes oprindelige kasuistiske Form staar nok ogsaa i Forbindelse med manglende Abstraktionsevne. Om et lignende kasuistisk Begyndelsesstadium i selve Sprogbygningen, se Otto Jespersen p. 136: »det er en vild umulig at tænke begrebet »kniv«. — — —« »I Cherokisproget har man hele tretten forskellige specielle udtryk for at vaske forskellige ting (tøj, ansigt, hænder o. desl.), men intet ord for at »vaske« ganske i almindelighed« (p. 141).

linger. Det bør bemærkes, at det engelske Parlament oprindelig var en Domstol.

Betragtningsmaaden indeholder i Virkeligheden kun en nærmere Udvikling af, hvad der ligger i selve Ordet: Ret. Hvad er nemlig det ejendommelige ved den rette Linie i Modsætning til den lunefuldt krogede: det, at man kan forlænge den rette Linie i *Rummet* og vide, hvor den træffer. Paa samme Maade kan man forlænge Retten i *Tid* og vide, hvor den træffer. Vil man være meget dybsindig, kan man derfor sige, at Retten er en Nødvendighed alene af den Grund, at den menneskelige Tilværelse udspilles i Dimensionen Tid. Vil man forstaa os velvilligt, kan vi gaa videre og sige, at Retten er den rette Linie i Tidsdimensionen.

Ser vi nu paa, hvad manges Opfattelse af Rettens Idé indeholder ud herover, saa vil vi se, at de i Definitionen vil inkludere Formaalet med, at det er saadan. Dette er det imidlertid ikke givet Mennesker at vide. Det uheldige i saaledes at gabe over mere, end man kan orke, ligger efter min Mening deri, at man forledes til at forlene Retten med en Nimbus, som ikke er skikket til at fremkalde den fornødne Ydmyghed. Lidt Uro i Sjælen ved Betjeningen af denne Juggernautvogn er ingen Skade til. Frygtelig kører den frem gennem Kød og Blod. Vi har ingen Garanti for, at det er Vorherre selv, der holder Tøjlerne. Naar vi kommer noget paa Afstand synes det tit nok at være den Onde. (Heksebaal.)

Denne Opfattelse af Rettens Opstaaen og Rettens Ide synes vel skikket til at forklare forskellige notoriske Ejendommeligheder i Retslivet:

Den forklarer saaledes Rettens konservative Tendens, som for andre Definitioner af Rettens Ide maa synes gaadefuld. Dersom Rettens Ide var en Stræben mod en højere sædelig Tilstand, saa *maatte* Rettens Tendens være alt andet end konservativ. Retten *maatte* i saa Fald være reformatorisk, ja fremfusende, men den er alt andet. Skønt jeg ved Begyndelsen af dette Arbejde havde foresat mig at holde det bekendte Citat af Goethe udenfor, saa kan jeg dog ikke modstaa Fristelsen til at citere ham her. Altsaa:

Es erben sich Gesetz' und Rechte,
Wie eine ew'ge Krankheit fort;
Sie schleppen von Geschlecht sich zum Geschlechte
Und rücken sackt' von Ort zu Ort
Vernunft wird Unsinn, Wohltat Pflage;
Weh dir, dass du ein Enkel bist!
Vom Rechte, das mit uns geboren ist,
Von dem ist, leider! nie die Frage.

Dette Citat beskriver Rettens konservative — ja reaktionsnære Tendens, men passer dennne Beskrivelse paa en Institution, hvis Idé er den at være Middel til Opnaaelse af en højere sædelig (Ordet sædelig her taget i uklar Betydning) Tilstand. Nej — den beskriver derimod en Institution, hvis Ide er Uforanderlighed og Forudberegnelighed, Fasthed og Regelbundethed, kort sagt den rette Linie i Tidsdimensionen. Retten marcherer nok, men den gaar ligesom en Rebslager med Blikket rettet paa Udgangspunktet.

Vor Definition bringer dernæst Overensstemmelse mellem Rettens Opstaaen og Rettens Ide. Rettens Opstaaen ved Frygt — Efterligning — Vane — Forkalkning og Intolerance —

og Rettens lavere Ide som Uforanderlighed, — disse to Ting stemmer og derudover fører heller ikke vor Definition af Rettens højere Ide: Forudberegnelighed. Denne sidste er kun den fordelagtigste Side af Rettens lavere Ide. Definitioner derimod, som indrømmer, at Rettens Opstaaen skyldes Sædvane — men som dog paastaar, at Rettens Ide er en sædelig Ide (sædelig her taget i uklar Betydning) foretager et Tankespring, som vi ikke kan følge.

Betragtningsmaaden synes mig dernæst at give en klarere Forstaaelse af Begrebet Retfærdighedsfølelse: Idet Begrebet Retfærdighed er højst forskelligt de forskellige Steder i Verden, kan Retfærdighedsfølelsen ikke knytte sig til bestemte konkrete Fremgangsmaader. Til Eksempel: En Hustru i Danmark vilde i det 19. Aarhundrede føle sin Retfærdighedsfølelse saaret, saafremt Manden havde en Elskerinde. Anderledes i Tyrkiet. En Hustru i Danmark vilde føle sin Retfærdighedsfølelse saaret, saafremt Manden efter Fødslen druknede det nyfødte Pigebarn. Anderledes i Kina. Hvad er da det fælles i Krænkelsen af Retfærdighedsfølelsen, siden man ikke kan sige, at den og den bestemte objektive Handling overalt og til hver en Tid vilde krænke Retfærdighedsfølelsen. Det ejendommelige ved den Handling, som krænker Retfærdighedsfølelsen, vil overalt og til hver en Tid være det, at Handlingen strider mod, hvad man med Rette kunde vente. Dette viser, at Kærnen i Retfærdighedsfølelsen netop er Kravet om paa Forhaand at vide, hvorledes der vil blive handlet. Retfærdighedsfølelsen forlanger ikke overalt i Verden den samme konkrete Handlen eller Undladen — men Retsfølelsen forlanger overalt i Verden, at den normales

Forudindstilling respekteres. Det er Normalindstillingen, der saares, fordi Handlingen gør Brud paa den Sikkerhed, der følger af, at man ved, hvad man kan vente sig. Men naar Retfærdighedsfølelsen ikke overalt krænkes ved den og den konkrete Handling — men overalt krænkes ved Forstyrrelse i det af den normale med Rette ventede, saa peger dette igen hen paa, at Rettens Ide er Forudberegnelighed.

Af Betragtningensmaaden følger dernæst, at Retten kun kan beskæftige sig med den ydre Handlen (resp. Undladen). Kun denne indgaar i den ydre Aarsagsrække, andre skal kunne stole paa.

De Definitioner, der bringer Begrebet Sædelighed (i uklar, dyb Betydning) ind i Retsideen, har her en noget vanskelig Opgave, idet de maa foretage meget svære Kropvridninger for at holde Sindelaget udenfor, til Trods for at de tager deres Udgangspunkt i Sædelighedskrævet, der dog vel paa en eller anden Maade maa referere sig netop til Sindelaget.

Af vor Definition af Rettens Ide følger endvidere vistnok eo ipso Forklaringen paa Rettens lejlighedsvis Konflikt med Enkeltpersoners Moral. Retten søger sin Begrundelse deri, at den er Regel — altsaa undtagelsesfri. Følgelig maa den nødvendigvis støde sammen med Undtagelsen, saavel den underlegne som den overlegne Undtagelse.

Retten er en færdigsyet Habit, der kun passer den normale, — og som kun tillader den gennemsnitlige at røre sig uden snærende Baand.

Rettens Væsen.

Hvorvidt man skal definere Retten, specielt Loven som en Befaling til Borgerne eller som en Rettesnor for Retshaandhævelsen, synes temmelig ligegyldigt.

Angaaende den første Definition bemærkes: Loven er jo kun en lille Del af den gældende Ret. Den ikke udtalte, men ikke desto mindre lige fuldt gældende Ret kan jo ikke opfattes som en Befaling. Naar Højesteret afgør et Retstilfælde, vil det blive benyttet som Præcedens, men det er ikke Højesterets Opgave at udstede nogen Befaling for fremtidige Tilfælde, men at afgøre den foreliggende Retstvist. Dernæst maa en Befaling være noget, der ønskes fulgt. I mangfoldige Tilfælde er det imidlertid Loven ligegyldigt, om Borgerne gør det ene eller det andet, den fastsætter ofte kun, hvordan der i paakommende Tilfælde skal forholdes. I hvert Fald kan man, som Bentzon gør opmærksom paa, ikke deducere fra Opfattelsen af Loven som en Befaling til Kundgørelsesproblemets Løsning.

At definere Loven som en Rettesnor for Retshaandhævelsen synes paa den anden Side for snævert. Det er jo dog ikke altid Lovgiveren ligegyldigt, om Normen følges eller ej. blot Overtrædelser straffes. — Mange Love indeholder visse et Moment af Befaling, omend ikke alle. Det er en meget

negativ Definition. Definitionen overser det positive, som dog turde være det vigtigste. I saa Henseende har Befalingsdefinitionen mere fat i noget af det rigtige. Det er, som om man vilde definere en Have som det, der ligger indenfor Stakitet. Det er vel sandt, at Stakit maa der til, saavel som Retshaandhævelse — til at angive Grænsen for Haven (saavel som for Retten), — men Definitionen vilde dog give en gold Forestilling om Haven.

Ud fra vor Terminologi vil vi sige, at Loven er den udtalte Normalitet, den øvrige Ret den Normalitet, som udfindes ad anden Vej. Iøvrigt er Spørgsmaalet en Strid om Kejserens Skæg og lidet værd.

Subjektiv Ret.

Selve den nærmere Definition af den enkelte Borgers Ret og Pligt synes ikke at have nogen større Interesse udover Kuriositetens. Deduktioner fra en eventuel Definition kunde man i hvert Fald ikke drage. Som Modsætninger synes man (Bentzon: Alm. Retslære) at opstille paa *den ene Side* Kontraktteorien — og paa *den anden Side* Jherings Teori, hvorefter den enkeltes Ret defineres som det retsbeskyttede sædelige Gode — og den enkeltes Pligt som et Baand paa Handlefriheden.

At definere den enkeltes Ret som det retsbeskyttede sædelige Gode, maa man kalde optimistisk. Saaframt en Mand udlejer et Hus til Bordel, har han Ret til den aftalte Leje, der formentlig er ublu, og det er jo et Gode, men næppe noget sædeligt. I sine Breve fra Amerika fortæller Dickens om en Slavehandler, der havde om man saa maa sige for Vane egenhændigt at besvangre sine Neger-Slavinder og senere sælge *Moder og Barn*, hvilket var hans Ret efter den daværende Retsordning og et ualmindeligt smukt Eksempel paa Retten som et retsbeskyttet sædeligt Gode. Endnu for faa Aartier siden foregik Henrettelser i London om Morgenen paa offentlige Torve. De omkringboende holdt da enten selv Gilde hele Natten for at kunne overvære det pudsige Syn i

passende Stemning, eller de lejede Stuer med Vinduespladser ud til et saadant muntert Selskab, som altsaa ved Lejemaalet skaffede sig et retsbeskyttet sædeligt Gode. C. Plinius skriver til sin Ven Acilius om en vis Larcus Macedo, hvem hans Slaver forsogte at myrde, at han vel døde, men med den Trøst at være blevet hævnnet, medens han endnu levede, hvorimod de fleste først faar Hævn efter deres Dod. Han havde altsaa den Ret, o: det sædelige Gode at se Slaverne dræbt, inden han for heden. Og saaledes videre.

»Ved ganske enkelte Arter af Rettigheder kunde Teorien om det »retsbeskyttede Gode« synes at komme noget til kort, f. Eks. Lysningsservitutter«, skriver Viggo Bentzon p. 18, men mener dog, at Teorien kan overleve denne logiske Indvending. Det er muligt, men bortset herfra er den iøvrigt, som Eksemplerne viser, i Bund og Grund forkert og desuden temmelig farisæisk.

Om Forholdet mellem de to Opfattelser af den enkeltes Ret, kan endnu bemærkes følgende:

Kontraktteorien¹⁾ er, om man saa maa sige, Borgerteorien. Dens Udgangspunkt er den enkeltes Frihed og Samfundet kun som Indgreb i denne Frihed. Dette Udgangspunkt er sikkert fuldkommen korrekt. Naar den enkelte Abe ikke kunde finde sig i Samfundet, skilte den sig ud fra Flokken. (Fredløsheden.) Kontraktteorien indebærer derfor, at man er fri, hvor man ikke er bundet. Denne Opfattelse gaar ud fra Retten som Menneskeværk og finder ikke paa at definere

¹⁾ Ved Spørgsmaalet om Kontraktteorien maa man ikke overse, at Verdens mægtigste Stat i sin Uafhængighedserklæring vedkender sig Kontraktteorien.

den enkeltes Ret, thi den er overalt, hvor han ikke er bundet.

Den anden Opfattelse er Undersaatsteorien. Den vil optælle Rettighederne som Draaber i Form af Goder paa lignende Maade, som Lemmerne i en Stiftelse kan have forskellige allernaadigst tillagte Goder, saasom Ret til at have Grammofon, eventuelt Hund og Udgangstilladelse en Gang om Ugen. Udgangspunktet er her, at man er bundet, hvor man ikke er fri, at man ingen Ret har uden først at kunne paavise, at det er et Gode, endda et sædeligt Gode og saa faa denne Opfattelse approberet af Øvrigheden. Der er et umiskendeligt Aandsslægtskab, eller hvad man nu skal kalde det, mellem denne Opfattelse og den, at den formelle Ret ikke er skabt af Individerne (saaledes Bornemann) eller den endnu kraftigere Opfattelse, at Retsordningen er indstiftet af Gud, et Resultat man er vendt tilbage til i Østrig, hvor den nye Forfatning angiver sig som oprettet af Vorherre (efter blodige Gadekampe). Ligeledes er Teorien aandsbeslægtet med den totalitære Stat.

Eller med andre Ord, det er Vesteuropa og Mellemeuropa, der staar overfor hinanden. For nu at være retfærdig maa man indrømme, at Statens Begreb af rent geografiske Grunde kan taale at være noget svagere i et Land som England og i et Land som Frankrig med tre Vandgrænser — end i Lande som Østrig og Tyskland, der har Landgrænser paa næsten alle Sider. Hvor meget, der skyldes Geografien og hvor meget, der kommer af en naturlig Aversion mod utvungne Tilstande, er ikke godt at vide.

Det følger af det sagte, at vi ikke vil anvende større Ulej-

lighed paa at finde en passende Definition af Begrebet den enkeltes Ret. Henrik Pontoppidan omtaler i Lykke-Per en Professor ved Polyteknisk Lærestalt, som i sin Lærebog havde givet en Definition af Trillebøren. Det ene kan omtrent være lige saa nyttigt som det andet. I al Almindelighed kan man sige, at den enkelte Borgers Ret gaar ud paa at udfolde sig normalt¹⁾ hvilket bl. a. viser sig deri, at om han opfører sig som en bonus pater familias, er han i Almindelighed sagesløs.

¹⁾ Det vil i Virkeligheden sige: opføre sig saaledes, at han ikke generer Forudberegneligheden.

Den frivillige Efterfølgen af Retten.

Deraf at Retten er et Udtryk for Normaliteten (paa vedkommende Sted) følger, at Flertallet vil efterkomme den frivilligt. Var det ikke saaledes, da var der intet Haab om i Længden at faa Retten overholdt, thi man kan ikke have en Politibetjent ved hver Mands Dor. I jo højere Grad Retten virkelig er et Udtryk for Normaliteten — des mindre Politi behøves der. Hvor derfor Staten er organiseret i Overensstemmelse med Rettens Væsen, det vil sige, hvor det, der er Normalitet i Samfundet, ogsaa giver sig Udtryk i Staten, det vil igen sige under en rimelig parlamentarisk Ordning, der kan man klare sig med mindre Politi end i Lande, hvor Normaliteten ikke har nogen Adgang til at præge Retsudviklingen¹⁾. Hvor Navlestrengen mellem Samfund og Stat er skaaret over, bliver dernæst Politiets Holdning overfor Befolkningen mere brysk og udannet end i de Lande, hvor Normaliteten har sin naturlige Adgang til at præge Retten. Herhjemme kan dette illustreres ved Politiets Udvikling fra Provisorietiden til Nutiden. Vi henviser saaledes til Gustav Esmann: Københavnsk Politi. Samlede Værker I. p. 86, en Skildring, der viser den skete Udvikling²⁾ til det bedre.

¹⁾ Jfr. hertil P. Schou: Den moderne Stat.

²⁾ »Selv den modigste Skoledreng betænker sig tre Gange paa at spørge en københavnsk Politibetjent om, hvad Klokken er, og De maa

Imidlertid vil Retten blive opfyldt frivilligt — ogsaa af en stor Del, for hvem den enkelte Regel maaske ikke ligefrem føles som et Udslag af noget normalt. En stor Del af Rettens frivilligt drivende Kraft ligger deri, at man ikke vil udsætte sig for sine Medmenneskers Mishag.

»Trangen til Næstens Bifald er maaske det civiliserede Menneskes dybeste Instinkt«, siger Somersel Maughan i »Drømmen« (bygget over Gauguins Liv —), og han anstiller i Tilslutning dertil følgende Betragtninger:

»Efter min Mening sidder Samvittigheden i ethvert Individ som en Slags Vogter, der passer paa, at de Love ikke krænkes, som Samfundet efterhaanden har skabt for sin egen Sikkerheds Skyld. Den har sin Plads i dit og mit Hjerte

være betænkelig uerfaren, eller have levet alt for længe under slappe udenlandske Forhold, hvis De ved Nattetid i Deres Fædrelands Hovedstad hazarderer at bede en af disse andetsteds maaske til Borgernes Vejledning og Værn optrædende Skytspatroner om f. Eks. at vise Dem Vej eller skaffe Dem fat paa en Droske. Det kan være, han svarer og hjælper Dem, men det er aldeles ikke utænkeligt, at han erklærer Dem for beruset og trækker Dem paa Stationen, eller hvis det er paa et afsides Sted, og han ikke er oplagt til Omstændigheder, uden videre stikker Dem en lige i Synet, saa De trimler. Øvrigheden bærer ikke Sværdet forgæves. Ikke forgæves bærer den københavnske Politibetjent i sine Uniformsknapper hint Stempel, der ogsaa kan ligne en knyttet Næve i et blaat Øje«.

Jeg mindes ogsaa at have læst en social Roman af den senere al-mægtige Edvard Brandes, hvor Helten (Forfatteren) paa sidste Side myrder en tilfældig københavnsk Politibetjent, Sindbilledet paa den raa Magt!

Ogsaa Kielland deltager i Fordømmelsen af den daværende Tone i det københavnske Politi. (Trofast.)

som en Politibetjent, der skal passe paa, at vi lystre Samfundet. Den sidder som en Spion i Jeg'ets inderste Fæstning. Mennesket kan saa daarligt undvære sine Medmenneskers Bifald, hans Angst for deres Kritik er umaadelig. Det er ham selv, der har lukket Fjenden ind og Fjenden holder derefter Øje med ham, sidder altid paa Spring parat til i sin Herres Interesse at kvæle i Fødslen ethvert Ønske hos ham om at bryde ud af Flokken. Det er Samvittighedens Opgave at tvinge ham til at sætte Samfundets Vel over Hensynet til ham selv. Den er den — stærke — Lænke, der holder Individet bundet til Helheden han ender med at være stolt af sin fintmærkende Samvittighed. Og nu kan han ikke finde Ord haarde og fordømmende nok til at karakterisere det Menneske, som nægter at anerkende Samvittighedens Herredømme, thi han ved udmærket godt, at som det Medlem af Samfundet, han nu er blevet, staar han magteslos overfor et saadant Menneske«

Betragtningsmaaden er interessant, fordi den giver en rationalistisk Begrundelse af Samvittigheden. Naar man har lagt Mærke til, at Samvittigheden til forskellige Tider tilsiger Folk forskellige Ting (nedenfor p. 75 om Socrates), kunde man nemlig falde i den Fristelse at kaste Foragt paa Samvittigheden.

Af den her anførte Betragtning følger imidlertid, at Samvittigheden — trods Relativiteten — bør adlydes. Den angiver nemlig, hvad der er Reglerne for fair play i vedkommende Samfund og den, der sætter sig herudover, bærer sig altsaa ad som den, der sidder med overkomplette Trumfer i Ærmet, medens Med- og Modspillerne maa klare sig med

det reglementerede Antal. At dette i Virkeligheden er Betragtningssmaaden ses deraf, at naar man gentagne Gange har iagttaget en saadan Rigdom paa overtallige Esser hos en Modspiller, gør man sig ikke saa megen Samvittighed af selv at svigte Kulør overfor ham.

En beslægtet Grund til Rettens frivillige Efterkommelse er den honnette Ambition. Allerede Protagoras nævner Skamfølelsen som en Betingelse for Evnen til at danne et ordnet Samfund. Hos Lars Dalager hedder det (p. 40): »Saa- som Grønlænderne ere en frie Nation uden ald Lov og Øvrighed, og alleene maa øve Dyder efter det lille Naturens Lys, som ligger skiult hos dem, saa kand det ikke andet være, end at jo adskillige uordentlige Affecter maa fødes hos dem, og udbryde til en syndig Realitet.

Disse Overtrædelser, saa længe de gaae uden for Mord, blive alle bebrejdede og afgjorte under berorte Forum (d. v. s. ved Anklagerens Smædesang under offentlig Dans, hvilket var Rettergangsformen)

.... Ikke destomindre haver det dog den Virkning, siden denne Nation er meget undseelig over, at blive bebrejdet, endogsaa for ringe Ting, at mange legge Tomme paa sig og gaae varligen frem, for ikke at være beskiemmet ved en saadan offentlig Forsamling«. Malinowski nævner i »Crime and Custom in Savage Society« et Retstilfælde hos Melanesierne. Det drejede sig om en Art Incest. Da Forholdet blev opdaget og bebrejdet den unge Mand, klatrede han frivilligt op i en Palme og begik Selvmord ved at springe ud — og synes dette at have været den normale Fremgangsmaade, at Forbryderen selv idømte sig Straf og eksekverede den af

Skam over *Opdagelsen* og *Injurien*¹⁾; (thi selve *Overtrædelsen* var ikke ualmindelig).

Skamfølelsen fører imidlertid ikke nødvendigvis Vedkommende til selve det at efterkomme Loven, men i hvert Fald til at holde *Overtrædelsen* skjult. For den her nævnte drivende Kraft i Lovens Efterkommelse bliver det springende Punkt ikke just *Overtrædelsen* men *Opdagelsen*. Det mangler jo heller ikke paa Antydninger af, at man undertiden har anset *Opdagelsen* for det egentlige kriminelle. Kendt er saaledes Eksemplet fra Sparta. Ligeledes fortæller Albert Schweitzer, at Negrene, selv om de havde begaaet vedkommende Forbrydelse og godt vidste det, dog ansaa sig for uretfærdigt sigtede, dersom Sigtelsen ikke kunde bevises. Saaledes skriver Schweitzer p. 71: »Men Straffen føles kun som retfærdig, hvis han virkelig er blevet overbevist om sin Skyld og har været nødt til at bekende Enhver, der har med primitive Folk at gøre, maa regne med dette Træk hos dem«

Hvor hverken *Samvittigheden* eller den *honnête Ambition* hos Normale modsætter sig Lovens *Overtrædelse*, kan Loven ikke hævdes, jfr. Spiritusforbud.

En fjerde Grund til Rettens frivillige Efterfølgelse nævner Malinowski i nys omtalte Værk.

Hans Iagttagelser er gjort under flere Ophold hos Melanesierne, der bebor en Gruppe Koralløer i Trobriand Arkipelaget Nordøst for New Guinea. Hans Erfaring gaar ud paa, at det, der gør Reglerne bindende i dette Samfund, hovedsagelig er en ganske klar Fornemmelse af Gensidighed. Saaledes

¹⁾ Then one evening he insulted the culprit in public — p. 78.

siger han p. 41 om den økonomiske Struktur i Samfundet: »The real reason why all these economic obligations are normally kept, and kept very scrupulously, is that failure to comply places a man in an intolerable position, while slackness in fulfilment covers him with opprobrium. The man who would persistently disobey the rulings of law in his economic dealings would soon find himself outside the social and economic order — and he is perfectly well aware of it«¹⁾)

Dette lyder særdeles sandsynligt. Ligesaa hos os, kunde man sige.

Om Ægteskabsreglerne har Malinowski gjort samme Iagttagelse (p. 36): »This whole ceremonial side of the transaction has a binding force which we know already. The display, the comparisons, the public assessment impose a definite psychological constraint upon the giver — they satisfy and reward him, when succesful work enables him to give a generous gift, and they penalize and humiliate him for inefficiency, stinginess, or bad luck.«

Dette er meget interessant af forskellige Grunde. Trænger man nemlig længere ind og spørger: Jamen hvad er det da, som i disse Tilfælde er den bindende, frivillige Kraft i Loven, vil man se, at det er Menneskets Bevidsthed om Aarsagssammenhængen. Dette vidste man maaske nok i Forvejen, men har næppe gjort sig det ganske klart. Dette er natur-

¹⁾ Jfr. ogsaa Albert Schweitzer: Mellem Floder og Urskov p. 134: »Allerførst maa jeg hævde, at Naturmennesket tænker dybere, end man i Almindelighed tror »Negrene tænker dybere end vi, thi de læser ikke Aviser« sagde engang en Hvid til mig.«

ligvis i høj Grad Vand paa vor Mølle, fordi det passer med vore tidligere Bemærkninger om Rettens Idé. Det er vel paa en Maade Grundtanken ikke alene i Retsanordningen, men ogsaa i Retshaandhævelsen. Uden at tage Standpunkt til de forskellige Teorier, tør man vel sige, at Tanken om Aarsag og Følge er i høj Grad bestemmende for Strafudmaalingen, og at Straffen i hvert Fald ogsaa har den Opgave at sætte Aarsager og indskærpe Evnen til at fatte Aarsagssammenhængen og respektere den.

Muligvis man ogsaa kunde udnytte Bevidstheden om dette Forhold mere i Straf og i Opdragelse og mere bevidst anlægge begge paa en Uddannelse af Evnen til at fatte og respektere Aarsagssammenhænge som en fundamental Egenskab for Borgerne i et Samlivsforhold. Til Eks.: — En Læge havde foretaget en Intelligensprøve paa en halvimbecil Kvinde og bl. a. spurgt: »Hvorfor maa man ikke lyve?« Hertil svarede hun: »Ja, det er der vistnok mange, der gerne vilde vide.« Lægen gjorde hertil den Bemærkning, at maaske var hun ikke saa tosset endda. Da jeg læste denne lille Solstraalefortælling i en Avis, maatte jeg med nogen Fortrydelse erkende, at jeg heller ikke vidste, hvorfor man ikke maatte lyve — at sige, hvorledes man vilde begrunde det paa en rent human Basis. Først ved Hjælp af denne lille Anekdote kom jeg til den fulde Forstaaelse af, at Løgn, baade i Betydningen: falsk Fremstillingsmaade og Uordholdenhed (dette sidste kaldes ogsaa Løgn af Børn — derimod ikke af Voksne) vilde umuliggøre ethvert Samarbejde, idet i et kompliceret Samfund, enhvers Arbejde hviler paa hundrede andres, og derfor vilde blive spildt, dersom man

ikke kunde lide paa, at det, andre sagde, forholdt sig, som de sagde, og det, andre lovede, det ogsaa skete til lovet Tid og Sted. Da vi overhovedet ikke kunde eksistere i det Antal, vi gør, uden kompliceret Samarbejde, bliver Løgn herefter en Forbrydelse mod selve Basis for vor Eksistens¹⁾.

Hvor saadanne Ejendommeligheder er almindelige, synes det usandsynligt, at der kan trives et kompliceret Samarbejde og dermed atter usandsynligt, at en større Befolkningmængde kan finde Foden. Disse Upaalideligheder synes saaledes at være fjendtlige mod selve Livets Idé.

Da Gud uddelte Vaaben til sine Skabninger, gav han Tigeren Tænder og Kloer, Elefanten tyk Hud og Stødtænder, Slangen Gift m. v. Mennesket gav han tilsyneladende ingenting, men i Tidens Løb viste det sig, at der i dette Bløddyr skjultes et Vaaben, som satte det i Stand til at mishandle alle de øvrige, nemlig en bedre Hukommelse for Aarsag og Virkning.

(Denne Sammenligning mellem Menneskenes og Dyrenes Udstyrelse anvendes som bekendt af Protagoras, der bl. a. som Menneskets Udstyr nævner Evnen til at danne et ordnet Samfund, og som Betingelser derfor udpeger Retssans og

¹⁾ Paa lignende Maade forholder det sig med Tyveri. Saaledes skriver Schweitzer p. 61 i *Mellem Floder og Urskov*: »Alle ens Tjenestefolk, selv de bedste blandt dem, er saa upaalidelige, at man endogsaa maa undgaa at sætte dem i nogensomhelst Fristelse.

Det vil f. Eks. sige, at de aldrig kan være alene i Huset. Medens de arbejder der, maa min Kone ogsaa være der

Stadig at maatte aflaae alt og selv være som et vandrende Nøglenippe, gør Livet frygtelig besværligt.«

Skamfølelse. Det første siger ikke saa meget. Det andet bekræftes af Malinowskis Iagttagelser, idet han ligesom Somerset Maugham nævner den honnête Ambition som en lovstyrkende Drivkraft) (se ovenfor p. 27).

Ogsaa af en anden Grund er Malinowskis Bemærkninger af Interesse, idet de paa det nydeligste bekræfter Idéen om Samfundspagten. Saaledes siger han i et Kapitel overskrevet »Reciprocity as the Basis of social Structure«: The whole division into totemic clans, into sub-clans of a local nature and into village communities, is characterized by a system of reciprocal services and duties, in which the groups play a game of *give and take*.

Her kan man ikke lade være med at tænke paa det romerske *do ut des*, ligesom man sender en Tanke til de Retsordninger, der kræver en *causa*, for at Løftet skal være bindende. Dette peger i høj Grad hen paa Gensidigheden som den drivende Kraft i Løftets bindende Evne og paa, at man har gjort sig dette klart.

Naar Gensidigheden og Bevidstheden om Gensidighed har en saa mægtig drivende Kraft i Retsordningen, er det naturligvis, fordi det hele derved forankres med det solideste mulige Anker, nemlig i Egoismen.

Retsordningen bliver herved et Udslag af Selvopholdelsesdriften. Deraf dens Styrke, dens spontane Opstaaen alle Steder, uafhængig af hinanden — heraf det utrolige Barbari, hvormed den hævdes — heraf endelig Forklaringen paa, at det er de mest stupide — mest bornerte og egoistiske,

der er ivrigst til at kræve den hævdet ved barbariske Straffe. Man kan ofte undre sig over, at Folk, som aldrig har noget-somhelst til overs for Helheden, er de første til at vaage over en saadan Affære for Helheden, som man jo skulde mene, Retten i formal Forstand er. Men Forklaringen er altsaa den ganske simple, at det er deres Egoisme, de hævder.

En femte Grund til »frivillig« Efterfølgelse af Retten, er Frygten for den Magt, som maa staa bag Retten.

Rettens Forhold til Magten.

I. I Almindelighed.

Medens Rettens Forhold til Moralen er et staaende Emne, har det mere praktiske Spørgsmaal: Rettens Forhold til Magten ofte været Stedbarn.

Svære Forsøg er gjort paa at begrunde, at Retten kun er Forholdet mellem Mennesker.

Bornemann udleder denne Omstændighed deraf, at kun Mennesket qua Aand er uendelig — mere nogtern begrunder Bentzon det i retstekniske Grunde (den klare Linie), og hertil holder Vinding Kruse sig ogsaa (p. 27) omend med mindre Begejstring. Grunden er imidlertid den, at det er et Magtspørgsmaal. Dyrene har ikke Magt til at sætte deres Retssubjektivitet igennem. I ældre Tider havde Trælle og Slaver, Fremmede og tildels Kvinder det ikke. Man kunde indvende, at Børn har Retssubjektivitet, skønt de ikke har Magt, men det er næppe nogen afgørende Indvending, da deres Forældre har Magt og Agt paa deres Vegne. Hvor Forældre (Faderen) ikke har denne Agt (Børn udenfor Ægteskab) ses det tydeligt nok, at det er saa som saa med Retssubjektiviteten.

Man kan ikke undgaa at blive noget ærgerlig over denne Snak om Sædeligheden og Uendeligheden, ikke fordi det jo ikke vilde være meget tilfredsstillende, dersom det pas-

sede, men det er saa indlysende i Strid med Menneskets Fremfærd, at det kun kan tjene til at dysse Samvittigheden i Søvn. Naar man betænker, hvorledes Mennesket i Kraft af sin højere Sædelighed beegner Dyrene, og de Hvide de Sorte, saa kan man ikke være i Tvivl om, at dersom der opstod en endnu mere sædelig Race her paa Kloden, saa vilde det gaa Menneskene meget ilde. Eller for at sige det rent ud: Vi vilde blive ædt. Disse endnu mere sædelige Personer vilde oprette storartede Avlscentre til Krydsning mellem Negre og Europæere for at udfinde, hvilken Blanding der gav det meste Flæsk for de færreste Penge. Vore Børn vilde blive ophængt knippevis til Salg i sædelige Viktualiehandleres Vinduer, og nedsukrede Negerfingre vilde blive solgt i Konservesdaaser som en rejelignende Delikatesse til Brug ved særlig sædelige Banketter. H. G. Wells har udmalet noget i den Retning og Jonathan Swift har ogsaa haft fat i det, idet dog til Menneskenes Beskæmmelse maa siges, at det var fattige Born, Swift udbød til Salg.

Første Gang en Tvist er blevet afgjort, er den temmelig sikkert blevet afgjort ved Magt. Manden gjorde sig til Herre over Kvinden, fordi han kunde klø hende, og fordi han kunde udnytte hendes Perioder af legemlig Svaghed og Afhængighed under Svangerskab, Diegivning og Børnepleje. Born var undergivet Faderens Forældremyndighed, fordi han »kunde over« dem, og fordi de ikke kunde løbe bort og klare sig paa egen Haand. Naar han ikke længere magtede dem, eller naar de var i Stand til at tage deres gode Skind og gaa, horte Forældremyndigheden op af sig selv. Man kan heraf slutte, at de har naaet deres fulde legemlige Styrke

i en Alder af ca. 18 Aar. Kommer man udenfor Familiens Kreds til Stammen, saa har det været den gamle »Homotang«, der har afgjort Sagen ved et Magtsprog efter sit eget forkalkede Hoved, indtil der har været tilstrækkeligt mange, der har rottet sig sammen mod ham, saa Frygten har holdt ham i Ave.

Her har vi Samfundspagten, som indeholder en fuldkommen rigtig Tanke: Selvfølgelig ingen Kontrakt paa stemplet Papir — men Kræfternes Parallelogram. Paa den ene Side den Gamles Frygt for at blive slaaet ihjel — paa den anden Side de Yngre Urangohomoers Tvivl om Udfaldet og Betænkeligheder med Hensyn til, hvordan det vilde gaa Flokken, naar den vante Fører faldt fra, samt deres indbyrdes Jalousi. Dette har fremkaldt et Kompromis. Efterhaanden opstaar Muligheden for at paavirke ogsaa ved andre Argumenter end just ad hominem og komme til en virkelig Afgørelse ud fra Forholdets Natur.

Overgangen fra Tvist til Retstvist forudsætter foruden de to uenige Parter en Trediemand. Hvor Samfundet kun bestaar af to, kan der kun herske Magt eller Moral. Hvor der er tre, kan der blive Tale om Ret, der altsaa manifesterer sig som en Kombination af Moral og Magt, idet der er en Tredie til at afgøre, hvorledes Sagen bør være (Moral).

Denne Udvikling illustreres i Nutiden ved Forholdet mellem Arbejdernes og Arbejdsgivernes Organisationer, hvor Tilstanden oprindelig var en ren Krigstilstand og Afgørelsen en Magtafgørelse. Efterhaanden som det viser sig, at Trediemandens (den offentlige Menings) Stilling er af væ-

sentlig Betydning for Udfaldet, stiger Tilbøjeligheden til at henskyde Afgørelsen til Organer for den ikke direkte interesserede Part af Samfundet (Trediemanden). En lignende Parallel frembyder Forholdet mellem Nationerne, hvor man først staar foran Overgangen fra den utilslørede Magtafgørelse (mellem 2) til Standpunktet med en Trediemand som Forum, saaledes at der ogsaa her synes at aabne sig Mulighed for Overgang fra Tvist til Retstvist. Villigheden til at gøre Magttvisten til Retstvist opstaar først ved Erkendelsen af, at den offentlige Mening sandsynligvis alligevel tilsidst vil komme til at bestemme Udfaldet.¹⁾

Til at begynde med vil Magttvisten fortsættes under Rets-
tvistens Maske. Dette viser Forholdet mellem Nationerne, hvor det formentlig foreløbig i et betydeligt Omfang drejer sig om Politik i retlige Former. At det samme har været Tilfældet mellem Enkeltpersoner i Samfundet, er der mange Eksempler paa i Retshistorien.

Hvor langt man i Samfundet er naaet i Retning af at hæve Domstolene ganske over Parterne, er trods alt noget af et Spørgsmaal. Man kan ikke nægte, at under Provisorietiden gik Dommene i nogen Grad efter Regeringens Hoved, hvor-
med ikke skal være sagt, at disse Domme ikke blev fældet

¹⁾ Henviſning til den offentlige Mening i internationale Strids-
spørgsmaal forekommer i Uafhængighedserklæringen af 1776, hvor
det hedder: »kræver sømmelig Agtelse for Menneskeslæg-
tens Meninger, at det (Folket) kundgør de Aarsager, der bevæger det til
Adskillelsen.«

ud fra en ærlig Overbevisning, ligesaavel som de forskellige Domme om Lensafløsning, der i nogen Grad faldt ud til de nuværende Magthaveres Ønske. Naturligvis kan man sige, at hvis Domstolene ønsker, at det, de afsiger, skal blive Ret og ikke blot Moral, maa de have Sikkerhed for den fornødne Magt, hvilken jo staar under Regeringens Myndighed. Et hermed beslægtet Synspunkt anlægges vistnok af Domstole i første Instans, der dommer, som de har Erfaring for, at de højere Instanser vil dømme, maaske ud fra den Betragtning, at Domme i modsat Retning ikke faar nogen Magt, men kun paaforer Appelomkostninger; dog kan dette Forhold ogsaa ses under den Synsvinkel, at de erkender, at de højere Instansers Afgørelse har skabt en Ret, selv om de ikke personlig synes om den. Til Syvende og Sidst er det en Fiktion at mene, at den overste Magt i Samfundet ikke er politisk betonet.

Fra kommunistisk Side gøres det ofte gældende, at Dommerne ifølge deres Opdragelse og Uddannelse er klasseprægede. Dette kan man i og for sig ikke nægte. Galsworthy, der jo selv var Jurist, behandler Problemet i et Stykke: »The silver box«, og viser i to meget overbevisende Parallelsener, hvorledes the magistrate uvilkaarligt betragter Studentens Tilegnelse i Fuldskab af en Solvæske som en ungdommelig Kaadhed, medens Arbejdsmandens tilsvarende Handling opfattes som Tyveri. Denne Paavirkning af hele Opdragelsesmilieuet er ingen i Stand til at frigøre sig for, og da det paa den anden Side er nødvendigt, at Dommerne har den fyldigste Uddannelse, Samfundet kan give, og de saaledes uvilkaarligt kommer til at høre til det, man med et kedeligt,

men i denne Forbindelse malende Udtryk, kalder de bedre Klasser, — saa maa man hellere indrømme, at der er noget om det, thi indrømmer man dette, kan man være paa sin Post¹⁾. Et aldeles nødvendigt Led i Fordringen om den uinteresserede Trediemand som Magthaver, er derfor Offentligheden og den Kontrol, den gennem Pressen kan øve med Rettens Pleje. Pressen er et Led i Rettens Maskineri.

¹⁾ Jfr. herved: Poul Skadhauge: Et er Søkort at forstaa — p. 27.

Rettens Forhold til Magten.

II. Om Straffen.

En tilføjet Smerte dulmes ved Reaktion mod den. Lad os sige, at en Gren svipper ud og rammer mig i Ansigtet. Da dulmer det Smerten at knække Grenen. Det, der tilstræbes, synes saaledes at være en Ophævelse af Smerten — en Tilbagevenden til den smertefri Tilstand ved at forløbe sig, helst overfor den, der tilføjede Smerten, men ellers overfor andre: Ægtefælle, Born, underordnet Personale, Hunde, Døre, Indbo og Porcelain.

Et Eksempel henter vi fra Knuth Becker — en Forfatter, der er enestaaende i sin mirakuløse Erindring om Barnedomstiden. I »Det daglige Brød« hedder det p. 364: Kai begynder at skimte gennem Taarerne Han ser Fredrik og der Knud de griner ikke der er vist ingen, der griner Jo, der sidder Willy og smiler. Aah, hvor han ska faa Tæsk. Kai holder næsten op at græde over denne befriende Tanke.«

Retorsionen mod Smertetilføjelsen, ja blot Tanken derom, dulmer altsaa Smerten. Hvorfor det er indrettet saaledes, har man jo Lov til at fantasere over, naar man er klar over, at det kun er Fantasi. Det ligger da nær at ræsonnere saaledes: Dersom Retorsion mod Smertetilføjelsen ikke dulmede Smerten, vilde den lidende maaske forholde sig passiv over-

for Smertetilføjerer, der derved kunde opfordres til at fortsætte Plagerierne. Man kan altsaa se det som et Udslag af Selvopholdelsesdriften.

En saadan Smerteretorsion er Hævnen. »Hævnen, hvorfra Strafferetten har sin Oprindelse, kender i Begyndelsen ingen Grændser«, hedder det hos Schau: Om Straffens Begrundelse og Formaal, p. 71. Hævnen førte igen til en ny Hævn mellem de forskellige Familier eller Klaner. Til Eks. skal Blodhævnen mellem Klanerne Mac Donald og Frazer af 1000 Mand have udryddet 991. Der er derfor ingen Tvivl om, at det for Samfundet som Helhed vil være det gavnligste at bremse Trangen til gennem Retorsion at dulme Smerteindtrykket.

Oprindelig blendede Staten sig ikke i Retorsionen. Retshaandhævelsen, som altsaa da var Hævn, var en Privatsag, overladt til den krænkede selv og hans Slægt. At ogsaa Slægten var impliceret, er fra et fysiologisk Standpunkt forstaaeligt, idet den smertelige Følelse jo ogsaa var tilføjet Slægtningene, og disse derfor ogsaa naturligt søgte at afryste den pinlige Følelse ved Hjælp af Hævnen.

En Mindelse om den Tid, da private Spektakler mellem Borgerne indbyrdes ikke vedkom Staten, har man antagelig i de romerske actiones.¹⁾

Da vi i sin Tid læste Romerret, var det mig uforstaaeligt, hvad det var for en Formalisme, der laa bag Kravet om, at

¹⁾ Andreas Aagesen: Romerret I. p. 327. »den Betydning af Udtrykket actio, som vistnok er den almindeligste i de romerske Retskilder, nemlig som betegnende en Beføjelse til angrebsvis at skaffe sin Ret Fyldestgørelse ved Domstolene overfor andre«

der skulde være en bestemt actio til et Krav, og hvis der ikke var en saadan actio, kunde Kravet ikke gennemføres. Dette er nemlig uforstaaeligt for et Nutidsmenneske, der gaar ud fra, at Staten uden videre kan blande sig i alle mulige Forhold mellem Private. Derimod er det forstaaeligt ud fra det Udgangspunkt, at Staten oprindelig ikke blandede sig i de privates Tvistigheder, men efterhaanden har gjort det i enkelte Tilfælde, som da er blevet Fortilfælde, saaledes at Kravet kunde gennemføres, hvor der var et Præcedens (actio).

Retshaandhævelsens Overgang fra Private til Staten, d.v.s. Hævnens Planøkonomi, har for sin Tid været lige saa epokegørende som i Nutiden Produktionsmidlernes Overgang fra Private til Staten. Dette tænker man ikke over, fordi man er vant til det ene, men ikke til det andet. Det gaar hermed omtrent som med Statsbanerne, der jo her i Landet ikke betragtes som noget socialistisk Foretagende. I U. S. A. og England betragtes derimod Kravet om Statens Overtagelse af Jernbanevæsenet som et onskabsfuldt marxistisk Krav og Privatbaner som noget fortræffeligt.

Et Mellemtrin i Udviklingen fra den private til den offentlige Retshaandhævelse nævnes af Westermarck: I Japan skulde Hævneren anmelde sin Beslutning om Hævn til en bestemt Embedsmand samt et Tidspunkt, inden hvilket Hævnen vilde blive taget. Maaden var ligegyldig.

Ved dette Spørgsmaal om Aarsagerne til Hævnens Socialisering er der Anledning til at nævne Svend Ranulfs Bog: »Gudernes Misundelse og Strafferettens Oprindelse i Athen«:

»Før Drakon synes den attiske Stat at have forholdt sig aldeles neutralt overfor private Borgeres Voldshandlinger og Overgreb mod hinanden indbyrdes. Enhver maatte ved sine Slægtninges Hjælp forsvare sig saa godt han kunde. Ingen kom ham til Hjælp, hvis han og hans Slægt ikke selv kunde klare sig. Efter Solon skulde Staten paa Forlangende af en hvilken som helst Borger gribe ind og straffe et vistnok i Tidens Løb stigende Antal af saadanne Overgreb.« (p. 16.)

»Solon indførte den nye Institution (Klageskriftet), i Kraft af hvilken enhver Borger havde Ret til at indgive Klage til Domstolene, ikke blot over Forbrydelser, der var begaaet mod ham selv eller hans Slægtninge, men ogsaa over Forbrydelser, der var rettet mod ham uvedkommende Medborgere. Hvad kan have bevæget attiske Borgere til saaledes regelmæssigt uden Fordel for sig selv at paakalde Loven til Værn for andre?« (p. 22.)

Ranulfs Svar paa dette Spørgsmaal er ikke kedeligt. Drivkraften var efter hans Opfattelse Misundelse. Til Bestyrkelse af denne Opfattelse anføres følgende 1) adskillige Udtalelser i Litteraturen, der fremhæver Misundelse som en særlig hellenisk Egenskab. 2) Ostrakismen, der jo i hvert Fald ogsaa indeholder Momenter af Misundelse og endelig 3) den Omstændighed, at Grækerne udstyrede deres Guder med et paafaldende Maal af Misundelse.¹⁾ Dersom Trekan-

¹⁾ Det er af Interesse, at Ranulf tillægger de attiske Smaaborgeres Fattigdom en væsentlig Betydning for denne Misundelse og paapeger.

terne havde en Gud — hedder det hos Montesquieu — vilde han være trekantet eller med andre Ord: af de Egenskaber en Race udstyrer sine Guder med, kan man slutte sig til Racens Karakter — thi Guderne er Menneskenes fantastisk forstørrede Skygger paa Skyerne. »Ud fra en saadan Misundelse kan man ogsaa forstaa Tilblivelsen af en Institution som (Klagen). Det er naturligt, at man ønsker at komme Guderne til Hjælp ved selv efter Evne at bidrage til Medborgernes Ulykke, naar Lejligheden er gunstig. En Mand, der har øvet Uret mod en anden, har altid den forurettede og hans Slægt til Fjender. Han er altsaa, alt andet lige, lettere at slaa ned end en Mand, der ikke har saadanne uforsonlige Fjender.« (p. 147.)

Det kan bemærkes, at man her kan drage Paralleller til Forhold mellem Dyrene. Jack London fortæller saaledes i »White Fang« om de eskimoiske Hunde, at de slutter Kreds om de kæmpende, og i det Øjeblik den ene af dem er i Gulvet, styrter hele Banden sig over den og æder den. Man kan ikke nægte, at man har set noget lignende i Retfærdighedens Tjeneste.

Ranulfs Teori er morsom, men maaske ensidig. Der forekommer mig at være en vel kraftig Tilbøjelighed i den sociologiske Jurisprudens til at ville føre alle Fænomener tilbage til ganske primitive og helst ikke videre sympatiske Egen-

at Nidkærheden tog af, da Athen naaede frem til Rigdom og Magtstilling.

»Det tyder paa, at Fattigdom, Misundelse og Iver for at hævde Retfærdigheden virkelig staar i et saadant Afhængighedsforhold til hinanden som foran antaget.« (p. 201.)

skaber hos Menneskeheden. Det er imidlertid usandsynligt, at Fænomenerne saaledes skulde kunne forankres i en enkelt Følelse, enten Hævn eller Misundelse. Der kan være noget af begge Dele i den primitive Retsfølelse og vel ogsaa Ingredienser af ædlere Art, saasom Medlidenhed og Trang til at komme andre til Hjælp, jfr. Kropotkin, der fremhæver Trangen til gensidig Hjælpsomhed som en Slags Korrektiv til Darwins »Kampen for Tilværelsen«. Menneskene er jo heller ikke noget helt Rak.

Som et andet Moment, der kan have medvirket, kan man nævne Ordenshensynet — i saa Henseende kan henvises til ovennævnte Eksempel fra Japan.

Endelig ligger det nær at antage, at man har ladet Staten overtage Straffefunktionen for at begrænse den primitive Retsfølelses Orgier. Rent praktisk er der i hvert Fald næppe nogen Tvivl om, at et ordnet Straffesystem begrænser Reaktionen mod Retsbrudet. Den almindelige Opfattelse gaar imidlertid i modsat Retning. Sidst men ikke mindst nævner vi det, vi tidligere har nævnt som Rettens Spire: Tilbøjeligheden til at reagere overfor Afgigelsen fra Normaliteten. Afveg vedkommende Handling ikke fra det normale, vilde den jo ikke være blevet betragtet som Forbrydelse.

At Staten maa opretholde et Straffevæsen synes klart, naar man ser paa Straffeinstituttets Oprindelse. Paatog Staten sig ikke denne Funktion at tilfredsstille Smertereaktionen, vilde den forurettede eller hans Slægt igen overtage

Hvervet, og Hævnen som Smertereaktion vilde vende tilbage i Form af Lynchning. Saaledes ser man jo, at Lynchning finder Sted, hvor Staten efter Borgernes Mening ikke reagerer kraftigt nok.

At Straffeinstitutionen maa hvile paa et saadant fysiologisk Grundlag, fremgaar deraf, at der næppe er noget Tema, hvorom der er fremsat saa mange indbyrdes modstridende Teorier. Imidlertid gaar Straffen sin rutinemæssige Gang uden alt for meget Hensyn til Teorierne og navnlig uden større Hensyn til Resultaterne, der bliver ret miserable, naar de ses i Forhold til de smukke Formaal, Teorierne hævder. Dette hidrører fra, at Straffeinstitutionen i sin fysiologiske Basis er bagudvendt i Tid.

Straffeteorierne er utallige og har søgt et Fodfæste i næsten alle Leddene i Forbrydelsen. Saaledes inddeler Schau i sin Doktordisputats: »Straffens Begrundelse og Formaal«, Teorierne i følgende Grupper:

A: Teorier, hvis Hovedindhold er en Begrundelse af Straffen fra Forbryderens Standpunkt.

B: Teorier, hvis Hovedindhold er en Begrundelse af Straffen fra den Forurettedes Standpunkt.

C: Teorier, hvis Hovedindhold er en Begrundelse af Straffen fra Samfundets Standpunkt,

hvilken sidste Gruppe igen falder i adskillige Underafdelinger.

Dette var i 1889 og senere er der formodentligt blevet Grundlag for flere Inddelinger.

Vanskeligheden kommer vistnok først frem paa det Tidspunkt, da man bestrider Smertereaktionens Berettigelse. Paa det Tidspunkt altsaa da det anses for usømmeligt at søge Hævnlysten tilfredsstillet.

En Hovedvanskelighed synes derfor at være den, »hvorvidt det overfor Sædelighedsideen kan retfærdiggøres, at Samfundsmagten udsteder og anvender en Straffelov«. (Schau p. 3.) »Men Hævnen faar ikke større sædelig Berettigelse, fordi den bliver Samfundets og ikke den Privates Hævn. Moralens Bud kræver, at Ondt skal gengældes med Godt og ialfald ikke med Ondt, og Hævnen, der gengælder Ondt med Ondt, er følgelig umoralsk. Der maatte kræves en positiv Grund, hvorfor Hævnen i Samfundsmagtens Haand dog var stemmende med Sædelighedsideen.« (ibd. p. 59.)

»Da Straffen er en Lidelse for Forbryderen, eller dog ialfald et Onde, og det i og for sig betragtet er umoralsk at tilføje Andre Ondt, er det indlysende, at der maa udkræves en ganske særlig Grund, for at Samfundsmagtens Anvendelse af Straffen desuagtet kan være berettiget som stemmende med Sædelighedsideen«. (ibd. p. 113.)

Den anden Vanskelighed synes at ligge i Spørgsmaalet, hvorvidt »Straffens Anvendelse er i Strid med Forbryderens Ret, hans ubrødelige Hævdelse i den ham som Menneske tilkommende Ret«. (ibd. p. 65.)

Disse to Spørgsmaal maa man vistnok stille. Vender vi os til vort Skema (p. 133) over Ordet: Forstaaelse, vil det altsaa ses, at vi nok forstaar Straffen, naar Ordet: at forstaa tages i Betydningen: at kende Aarsagerne.

Det, som det nu gælder om, er Ordet Forstaaelse i den

nedenfor p. 137 ommeldte Betydning IV: Overensstemmelse med formel Logik. Vi vil forstaa, hvorfor det ikke strider mod formel Logik snart at sige, at Ondt ikke skal gengældes med Ondt og lige derefter haandhæve Straffesystemet, som gaar ud paa at lade Ondt følge paa Ondt.

Hvad først angaar den sidstnævnte Vanskelighed: Hensynet til Forbryderens Ret, saa kan det være meget rigtigt, som Schau bemærker: at denne Ret udelukker Generalpræventivsynspunktet. At straffe ham, blot for at gøre Indtryk paa andre, strider utvivlsomt mod hans Ret. Vi finder Berettigelsen ud fra vort Kendskab til Straffens Oprindelse. Dersom Staten ikke straffede ham, vilde han være udsat for den forurettedes Hævn, om hvilken Schau udtrykkelig bemærker, at den i Begyndelsen ingen Grænser kender. Var Forbryderen ikke hjemfalden til Statens Straf, som dog i Almindelighed har en vis Begrænsning, vilde Resultatet hurtigt blive, at han var udsat for den ubegrænsede Hævnreaktion.

Om Striden mellem Moralens og Rettens Bud i Henseende til Reaktion overfor et tilføjet Onde, kan bemærkes følgende. Striden foreligger fornemmelig paa Papiret, eftersom vi — Sandheden i Ære — desværre ikke lever efter Reglen at gengælde Ondt med Godt. Hvor dybt Kravet om, at Ondt skal gengældes med Ondt, ligger i os, ser vi bedst i Religionen. Vanskeligheden ved at begrunde Ondet i Straffen ligger jo deri, at Handlingen *er* begaaet. Ondet kan følgelig ikke tilføjes Forbryderen for at afværge Handlingen, eftersom den er foretaget, derfor opstiller man disse forskellige Teorier, der skal begrunde Straffen ved Henvisning til noget

fremtidigt, og som i og for sig kun vil se den begaaede Handling som Symptom paa en (forbryderisk) Vilje, hvis fremtidige Udslag man vil pacificere. Men hvad mener man da om Religionen, der opstiller en ganske uforholdsmæssig overhovedet ikke tidsbegrænset Gengældelse af Ondt med Ondt for allerede begaaede Handlinger og uden nogen Mulighed for at kunne henvise til noget fremtidigt Formaal, eftersom Fortabelsen hos os er endelig (derimod ikke i Katholicismen). Jeg kan forøvrigt ikke undlade at se en Parallel mellem Luteranismens tyske Oprindelse og den Omstændighed, at Gengældelsesteoriene indenfor Strafferetten er særlig uudryddelige i Tyskland. Saaledes siger Schau p. 96: »Gengældelsestanken, som Kants og Hegels Landsmænd have saa vanskeligt ved at kaste overbord«.¹⁾

Dette Eksempel illustrerer iøvrigt Forholdet mellem Sædvane, Religion, Ret og Moral. Gengældelsen var Sædvane. Principets Rigtighed hævdes af Religionen. Det anvendes i Praksis af Retten, som dog ikke vil vedkende sig det, og det forkastes af Morallæren.

Naar imidlertid Flertallet af Landets Befolkning anser

¹⁾ Hos Albert Schweitzer: »Mellem Floder og Urskov« p. 70, hedder det: »For en Neger er det utænkeligt, at en Gerning ikke skulde sones. Han tænker heri ganske Hegelsk Men hos Negeren er det ikke egentlig Processyge, der er Drivfjederen, men kun den ganske oprindelige Retfærdighedsfølelse, som Europæeren overhovedet ikke mere er i Besiddelse af.«

dette for den højeste Retfærdighed, er der paa en Maade ingen Vanskelighed at løse, thi Gengældelsen (Hævnen) strider rent faktisk ikke mod, hvad Flertallet billiger.

Hvad siger ikke Malinowski i sit oftnævnte interessante Værk p. 112: »It may be stated at once that here, again, Anthropology has taken over the orthodox native doctrine or rather their legal fiction at its face value, and has been thus duped by mistaking the legal ideal for the sociological realities of tribal life«.¹)

Imidlertid vil vi ikke blive staaende ved denne maaske lidt kyniske Henvisning til, at der ikke foreligger nogen Modstrid, fordi den Moralregel, som Straffen kunde synes at stride mod, ikke staar skrevet i vore Hjerter. Hvad enten den gør dette eller ej, saa er vi i hvert Fald af den Anskuelse, at den nævnte Moralregel er rigtig, at altsaa Hævnen er forkastelig og Hævnlystens Tilfredsstillelse usømmelig.

Hvorledes skal man da paa et rent humanistisk Grundlag forkaste Hævnen?

For det første, fordi den er skadelig for Samfundet. Den

¹) Denne Modstrid mellem Teori og Virkelighed er ikke noget for Civilisationen ejendommeligt. Malinowski nævner saaledes, at hos Melanesierne er seksuelle Forhold mellem Klanens Medlemmer forbudt. Underhaanden tilstod »most of my informants« imidlertid, at de havde begaaet denne Overtrædelse eller ligefrem pralede deraf. Omvendt anføres, at Melanesierne ikke kunde finde nogen Sammenhæng mellem Europæernes Krav om kristen Broderkærlighed og deres Beretninger fra Verdenskrigen, hvorefter ofte paa een Dag flere Mennesker blev dræbt end hele Melanesierstammer. »They forcibly concluded that the White Man was a tremendous liar«. (p. 83.)

ene Hævn fører den anden med sig, indtil man ender i Blodfejder.

Dernæst fordi den kun anvendes, naar Modparten er i Gulvet, og at benytte sig heraf til at opgøre noget fortidigt er lavt og røber Mangel paa Medfølelse. Videre vil jeg anføre et Ord af Lloyd George, gaaende ud paa, at han aldrig vilde overlade sine Affairer til en Mand, som han vidste, bar paa Hævntanker. Meningen hermed er følgende: Et godt Resultat naas jo ved at lade sin Handlemaade bestemme af de Virkninger, Handlingen vil faa i Fremtiden. Den Hævnlystne lader imidlertid sin Handlemaade bestemme ikke efter dette Hensyn — men efter et Hensyn, der er ganske irrelevant i Henseende til Opnaaelse af et godt Fremtidsresultat, nemlig efter Hensyn til en Smerte, han har lidt engang i Fortiden, og hans Udsigt til at opnaa et godt Fremtidsresultat er saaledes faktisk mindre.

Dernæst vil man vel nok lægge Mærke til, at den Hævnlystne ogsaa i andre Hensender er en kedelig Karl. Dette er ogsaa ret rimeligt, thi naar en Fornærmelse af hans Ego kan gøre et saa uudsletteligt Indtryk paa ham, at han gemmer Sparket i Aarevis, saa maa hans Egoisme nødvendigvis være vel udviklet. Hertil kommer, at den Følelse at være forurettet er en ubehagelig Tilstand, saa den, der ynder at forblive i denne Tilstand og ikke søger at ryste den af sig, røber morbide Anlæg, bristende Lyst til Harmoni og Mangel paa det, det egentlig kommer an paa: Sympatisk Indstilling overfor Tilværelsen og Menneskene.

Det forekommer os altsaa, at man foruden af religiøse Grunde ogsaa paa en rent menneskelig Basis kan fastslaa Hævnens

Forkastelighed. Det bliver derfor om at gøre at forankre Straffen paa en anden Ankerplads.

Om man ganske kan gøre det, er dog et Spørgsmaal. Saa meget synes at staa fast, at dersom Staten ikke gennem Straffen paatog sig at reagere mod Forbrydelsen, saa vilde den forurettede og hans Slægt og Venner igen overtage Hvervet, og Hævnen som Smertereaktion vilde igen vende tilbage i Form af Lynchning.

Man kan saaledes fastslaa, at Straffen i hvert Fald er Midlet til at holde *Privathævnen* nede.

Men om den til Syvende og Sidst alligevel ikke selv hviler paa det Grundlag, at den tilfredsstiller *Samfundets* Smerte-reaktion, det er dog et Spørgsmaal. Meget synes her at være en Viljessag. Det, hvorom det drejer sig, er jo — som ogsaa paa andre Punkter i Retten — at rationalisere noget instinktmæssigt. At give noget, der oprindelig var bagudvendt i Tid — en i Henseende til Tiden fremadvendt Tendens.¹⁾

Om det kan lykkes, er ikke godt at vide. I min Have ser jeg min Hund kradse Jorden op over sine Ekskrementer. Dette har dens Forfædre gjort for at skjule deres Spor for Fjender. Imidlertid har Hunden været tam i hvert Fald i 2000 Aar. Dette giver ca. 1000 Hundegenerationer, hvor et unyttigt Instinkt har holdt sig. Regner man den gennemsnitlige menneskelige Formeringsalder til 25 Aar, skulde jeg tilsvarende kunde vente, at Instinkter fra Aar 23,000 før

¹⁾ Jfr. her en Parallel fra Sproget: Otto Jespersen p. 153: »Den vigtigste første tilnærmelse til egentligt sprog får vi, når hensynet til at meddele noget, får overvægt over det blotte instinktive udbrud!«

Kristi Fødsel og Hævnens Fordømmelse¹⁾) regerede livligt i mig. Alt i alt: De Folk, der frygter, at Humanisme, Kristendom og Rationalisme skal gøre det ganske af med alle »sunde« Instinkter, kan sove roligt de første ca. 20,000 Aar.

¹⁾ Hævnens Fordømmelse er iøvrigt ældre end Kristus, se herom Westermarck. Men til os er Læren om Hævnens Forkastelighed ligesom Afskaffelsen af det kollektive Strafansvar kommet gennem Kristendommen.

Ret og Moral.

Spørgsmaalet om Forholdet mellem Ret og Moral opstaar for os med kasuistisk Styrke, naar vi betragter de Tilfælde i Historien, hvor Retten er kommet til paa fuldt lovlig Maade at dømme — i Reglen dræbe — et Menneske, om hvem Eftertiden maa erkende, ikke blot at han stod paa et højere etisk Standpunkt end den Ret, der dømte ham, men ogsaa at de Gerninger, for hvilke han domtes, havde gjort ham mere værdig til at bespises paa Prytaneion end til at faa rakt Skarntydebægeret i Fængslet. Det kan nu ikke nytte noget at komme uden om Sagen ved at henvise til, at dette var i *gamle Dage*, thi *Justitsmordet* kan naar som helst træde os i Mode igen. Ejheller er der nogen stor Trøst i, — men dog nogen — at Præsterne i de fleste af den Slags Tilfælde er blevet blamerede i højere Grad end Juristerne. (Jesus — Giordano Bruno — Johan Huss — Jomfruen af Orleans). — Selv Struensees Modstander, Guldberg, var cand. theol. Ogsaa Socrates blev delvis fældet paa et religiøst Grundlag. I Forsvarstalen angiver han selv Meletos' Anklage med følgende Ord: »Det lyder omtrent saaledes: Socrates paastaas skyldig i følgende Forhold: Han ødelægger de unge; han anerkender ikke de af Staten anerkendte Guder, men nye overnaturlige Aabenbaringer og dæmoniske Stemmer«.

For vor Opfattelse af Rettens Opstaaen og Rettens Ide er der ingen Vanskelighed ved at forklare disse Tilfælde. De kan næsten siges at ligge i Rettens Ide. Denne gaar ud paa at gennemtvinge de normales Standpunkt overfor dem, der devierer. I Almindelighed vil det kun gaa ud over Undermaalerne, de som ikke opfylder deres Forpligtelser, m. v.. Disse Ulykkelige faar i Sandhed ofte en gruopvækkende haardhændet Behandling under Forsøgene paa at trække dem ud i normal Længde, men deraf opstaar ingen større Opror af to Grunde. For det første fordi deres Mangel paa Begavelse sætter dem ud af Stand til at gore deres Lidelser forstaaelige for Omverdenen. Naar stundom en velbegavet slipper ind i denne Klasse, faar man en Anelse om, hvad der lides i Retfærdighedens Kværn, læs saaledes Oscar Wilde: Reading Gail eller Knuth Becker: Verden venter og Dostojewski: Erindringer fra det dode Hus. Den anden Grund til, at vi ikke føler videre med denne Klasse, er, at deres Handlinger er *under* Normen og derfor opvækker en vis Uvilje hos Normale. Men det er en given Ting, at Rettens nivellerende Tendens ogsaa kan finde paa at gaa los paa den, der er over Normen i moralsk Henseende. Naar dette ikke sker saa hyppigt, er det velsagtens, fordi de forekommer sjældnere end Undermaalerne. Paa den anden Side vil det forekomme Eftertiden mere opvækkende, at det ud over Prokrustessengen ragende Stykke (i Reglen Hovedet) er blevet kappet af, fordi disse store har bidraget til at højne Moralen eller i alt Fald Begreberne om Moral hos Eftertidens normale, saaledes at disse (vi) nu ikke længere kan se den Abnormalitet, som var indlysende for Samtidens Normale. Her

ligger især Faren for, at Justitsmordet paa de over Maalet ragende stadig kan finde Sted. Vi vil nemlig paa Grund af vor Normalitet i moralsk Henseende ikke kunne kende det — vi vil kun kunne se, at de er aparte (o: à part): til en Side.

Forholder det sig saaledes, at Verden stadig gaar fremad i moralsk Henseende, (hvilket vi ikke skal dømme om), saa maa det næsten med Nødvendighed være saadan, at Enkelte en Tid lang kommer foran de almindelige Begreber og udsættes for at komme under Behandling af den haardhændede Normalitet.

Midler mod Justitsforbrydelser af denne Art vil det som sagt være meget vanskeligt at angive, eftersom Tilfældet ikke kan erkendes af de normale, naar det foreligger, men først naar det er for sent. Sagen er saa meget farligere, som Fravigelsen fra Normalen netop vil fremkalde den ovenfor omtalte Forfølgelseslyst, forklædt som moralsk Indignation. En saadan ganske ærlig Vrede vil man finde i de fleste Justitsforbrydelser. Som Midler kan bl. a. angives følgende: At huske paa H. G. Wells Ord: De fleste Grusomheder skyldes moralsk Indignation.¹⁾

Ovennævnte Stykke har blottet en Revne i Forholdet mellem Ret og Moral ved at paavise, at Indehaverne af vedkommende Tids højeste Moral er faldet som Offer for Ret-

¹⁾ Dernæst burde en almindelig Retslære vistnok indeholde en Gennemgang i Enkeltheder af vigtige Justitsmord, f. Eks. Dreyfus-Affæren, Dr. Dampe-Sagen, Marie Stuarts Sag, muligvis Sacho-Sagen og lignende, saaledes at man maaske lettere kunde genkende de i saadanne Casus optrædende Typer og de fælles Træk.

ten ved fuldt lovlige Domme, netop paa Grund af deres højere Moral. Dette maa til, ellers hører Tilfældet ikke her hen. Vi har taget dette Tilfælde først, fordi det er det mest iøjnefaldende og derfor bedst egnet til at vække Interesse for Spørgsmaal om, hvorledes Ret og Moral i det hele taget maa formodes at forholde sig til hinanden. Herpaa vil vi nu forsøge at give Svar.

Samfundets Moral.

Nogen for alle Tider¹⁾ og alle Samfund fælles Moral findes ikke. Ifølge Hammurabis Lov skulde den, der udlaante Penge, have 20 pCt. i Rente (§ 87). Kanonisk Ret forbød derimod Rente. I Japan skal efter Sigende anstændige unge Piger godt kunne tilbringe nogen Tid paa Bordel, idet saadant betragtes paa lignende Maade, som man herhjemme betragter et Ophold paa en Husholdningsskole. Selv inden for samme Samfund og samme Tid har hver Næringsgren sine specielle Moralbegreber, hvilket Ordsproget antyder, naar det siger: Enhver er Tyv i sin Næring.

Hvorledes forklarer man dette? Efter manges Mening har man ofte, naar Talen var om Sædelighed (et Ord, der navnlig forekommer hos Goos i Alm. Retskræ)²⁾ af Respekt for

¹⁾ I sin Licentiat-Disputats fra 1840 (V—126) skriver Bornemann: »Den almindelige Forestilling om den jomfruelige Reenheds Værd er med Rette saa stor, at ethvert tidligere Ægteskab er Qvinden en betydelig Hindring for Indgaaelsen af et nyt; har hun ei fundet Lykke og et Maal for sin Virksomhed i sit første Ægteskab, seer hun for det Meeste et helt spildt Liv for sig«.

²⁾ Hos Schau: Om Straffens Begrundelse og Formaal forekommer Ordet sædelig 12 Gange paa 2 Sider (p. 105—106). Af Otto Jespersen ses det, at Tyskerne ogsaa har opereret med Ordet sædelig i Betragtninger over Sproget.

Ordet, tabt det solide Fodfæste paa Jorden. Man har derved forstaaet noget højtsvævende og mystisk, men det er næppe nødvendigt. Sædelighed kommer af Sæd (Skik) og betyder saaledes egentlig kun Skik og Brug. Nogle vil maaske mene, at dette er i alt for høj Grad at tage Gassen af Ballonen, men saadanne kan man henvise til at overveje, hvad der ligger i Ordet: Moral. Dette kommer af mores, hvilket igen betyder Skikke. Paa samme Maade kommer det tyske Ord: Sittlichkeit af Sitte, som ogsaa betyder Skik, og endelig kommer det ældre danske Ord for sædelig, nemlig skikkelig, tydeligvis ogsaa af Skik. Etymologien peger saaledes med en ihærdig Finger i Retning af Moralbegrebet i et Samfund, og Retten i det har samme Oprindelse, nemlig i Sædvanen. Man kan ogsaa mærke sig Ordene at *arte* sig vel, og at *udarte*.

Forsaavidt denne Betragtningssmaade maatte støde nogle, vil jeg lige bemærke, at jeg finder ikke, dette er noget særligt sørgeligt Resultat. Tværtimod. Vi er saaledes alle Medarbejdere paa den i Samfundet herskende Moral, hvilket der jo dog heller ikke kan være nogen Tvivl om. Enhver har sin Del af Ansaret for, hvilke Skikke der holdes i Live, dør bort og skabes og vel at mærke — ikke ved Moralprædikener, hvilke gælder til Vandsbæk — men ved Handlinger. Saaledes ser man Folkeslag hæve sig til en høj Moral eller degenerere, og ingen af dets Medlemmer kan sige sig fri for Andel i Stedet.

Naar der saaledes opstaar Sædvaner i Samfundet, vil en Del af dem hverken have retlig eller moralsk Betydning — men kun faktisk. Dette gælder saaledes, f. Eks. den Maade,

hvorpaa vi spiser — at man ikke stikker Kniven i Munden — ikke spiser Fisk med Kniv o. l. Normalt vil man følge disse Regler, men den, der overtræder dem, udsætter sig hverken for moralsk eller retlig Misbilligelse — kun for at blive spottet eller undgaaet.

Andre Sædvaner vil være af den Art, at Normalen synes, alle bør følge dem. Man vil mene, at den, der ikke følger dem, gør sig skyldig i noget forkasteligt, og misbillige hans Opførsel. Disse Sædvaner bliver Moralregler.¹⁾

Atter andre er Sædvaner af den Art, at Normalen ikke vil finde sig i, at andre fraviger dem. Man vil tvinge den, der fraviger dem. Disse Sædvaner bliver Retsregler.

I det store og hele kan man sige, at de fleste Retsregler tillige vil være moralske Regler. Derimod vil der være flere moralske Regler end retlige. Moralens Cirkel er større end Rettens, ligesom Velopdragenhedens Ring igen er større end Moralens, men alle er de Aarringe i Sædvanens Træ.

Grunden til, at ikke alle moralske Regler er retlige Regler, er den, at der skal mere til, for at Normalen vil reagere gennem Tvang, end gennem Misbilligelse. Der skal mere til for at fremkalde Handling end for at fremkalde Tanke eller

¹⁾ Grænsen mellem Moderegler og Moralregler er ikke skarp, hvilket iøvrigt bekræfter vor Opfattelse. Til Eks.: at Kvinderne gik med langt Haar, var vel en Moderegel — men da de skar det af, blev det opfattet som en moralsk Tilbagegang, jfr. J. Paludan: Fugle omkring Fyret, p. 228: »Verden over forrykkedes Vurderingen af Grundbegreberne efter Krigens moralske Rystelse Kvinden skar sit Haar af og sprang Højdespring —«.

I Virkeligheden maa man have Lov til at gætte paa, at det var Lusene fra Skyttegravene, der fremtvang dette Modeskifte.

Udtalelse. Dernæst kommer Retten altid luntende noget bag-
 efter paa Grund af det Maskineri, der skal sættes i Gang.
 Man tør formode, at flere og flere moralske Regler vil gaa
 over til at blive retlige. Til Eksempel var det i ældre Tid
 kun en moralsk Regel, at Ægtefæller skulde være hinanden
 til gensidig Støtte, nu er det blevet en retlig Regel ifølge
 Ægteskabsloven.

Bevægelsen kan dog ogsaa gaa i en anden Retning. Me-
 dens det saaledes tidligere var en retlig Regel, at voksne af
 samme Kon ikke maatte have seksuel Omgang indbyrdes,
 er det nu kun en moralsk.

Spørger man derpaa maaske en Kende foruroliget, er al
 denne Tale om Rettens sædelige Værdi idel Tant og pom-
 pøst Nonsens, har Retten intet at gøre med Moralen, saa
 maa Svaret blive:

1) For det første har Retten i høj Grad noget at gøre med
 Samfundets Moral, naar Ordet Moral forstaas paa den oven-
 for omtalte nøgterne Maade som Samfundets Skikke. Retten
 og Moralen har da samme Oprindelse. Begrebsmæssigt er
 Retten et snævrere Felt af denne Moral, nemlig det Felt,
 hvor Normalitet synes de normale saa vigtig, at Normalen
 gider handle for at fremtvinge Normalitet paa dette Felt,
 medens Samfundsmoralen er det udenfor liggende Felt,
 hvor Normalen vel ogsaa ønsker Normalitet gennemført,
 men hvor Ønsket herom ikke er stærkt nok til at fremkalde
 Reaktion med Unormaliteten i Handling — men kun i Ord,
 Gestus eller Tanke. Ofte er Retten et Stykke af Fortidens
 Moral, jfr. nedenfor om Bud. —

2) Men dernæst maa Rettens Forbindelse med Moralen søges i selve den rette Linies Princip — selve den Skønhed, der kan være i ordnede Forhold. Ordet Moral anvendes undertiden i beslægtet Betydning. Taler man saaledes om, at Troppernes Moral er god, saa menes formentlig ikke, at det er særlig rare Mennesker, som hverken ryger, drikker eller slaar ihjel. Tværtimod. Der menes vel netop, at alt endnu gaar efter en Snor, at Ordenens og Systemets Skønhed stadig bestaar, at Rammerne er faste, selv om Skilderiet er nok saa hæsligt.

3) Hvad endelig angaar Rettens Forhold til Moral taget i en mere uklar Betydning, Retten som Led i Bevægelsen mod et eller andet ønskeligt Maal, saa er det paavist, at Rettens Ide er fremmede for den materielle Udvikling, som kaldes Civilisationen. Om der hermed følger ogsaa en højere aandelig Udvikling eller større Tilfredshed for de enkelte Individuer, ligger det vel udenfor menneskelig Evne at have nogen begrundet Mening om. Store Aander har ment det modsatte. Rousseau med sin Emile og sin Prisopgave, Anatole France med sin Fabel over Eventyret om Skjorten aflægger Vidnesbyrd i een Retning. H. C. Andersen med Eventyret om Galoscherne vidner i modsat Retning. Naar Schopenhauer sammenfatter sin Livsvisdom i Ordene: Das Leben ist etwas, das eigentlich nicht sein sollte, maatte han i Konsekvens heraf nære en lunken Begjstring for Rettens Ide, der har betinget den umaadelige Forøgelse af menneskeligt Liv paa denne Klode.

Ved dette Spørgsmaal kan man imidlertid ikke ganske se

bort fra den reale Ret. Den formale Rets Ide er Ensartethed og deraf følgende Forudberegnelighed. Denne den formale Rets Ide vilde imidlertid blive værdilos, dersom den reale Ret ikke virkede i samme Retning. Karret er Regelmæssighed; dersom det, man fylder i Karret, er: »hver sin Lyst«, da tabes Fordelen ved at have et Kar. En formal Ret, hvis Indhold var: Erhverv ved Rov i Stedet for ved Arbejde, Promiskuitet i Stedet for Ægteskab, Løgn i Stedet for Tro og Loves Ubødelighed, vilde miste Egenskaben: Forudberegnelighed. En Regel, hvis Indhold er Regelløshed, mister Reglens Fortrin.

Vi synes derfor ogsaa i Stand til ud fra vor Opfattelse af den formale Rets Ide at klassificere og vurdere en given real Retstilstands Værdi. En real Retstilstand har Værdi i samme Omfang, som den fremmer den Tanke, der ligger i den formale Rets Ide, skaber Forudseelighed for andre og giver Basis for Forudberegnelighed og Fremarbejde.

Den reale Retsordning er fortrinlig i samme Omfang, som den gør Udsæd blandt Mennesker af Arbejde og Værdier ligesaa givtig som Udsæd i Marken. Ved Sydhavsboernes Parring i Flæng, af Beduinstammers Rov opstaar ikke Betingelser for et forudseeligt Samarbejde, der skaber Basis for mere Liv. Den sidste Grund og Maalestok synes saaledes at være Liv, mere Liv, mest muligt Liv, hvilket vi velsagtens maa hævde, siden vi nu engang lever. Storkevisdom: Liv vil Liv, som Johs. V. Jensen siger.

Den enkeltes Moral.

Naar et Menneske i sin Handling undlader at følge sin første umiddelbare Indskydelse, som vel i Reglen vil være egoistisk, kan han bestemmes til dette Baand paa sin primitive Selvudfoldelse af mangehaande Grunde, men navnlig af Frygt. Idet man nu ser bort fra mange Slags faktisk Frygt, som ikke her kommer os ved, holder vi os til den retlige og moralske Frygt for at se, hvori Forskellen mellem dem ligger. Den retlige Frygt er en Frygt for Mennesker. Den moralske er en Frygt for Gud eller for senere uaf-rystelige pinagtige Indtryk som Følge af Handlingen (Samvittighedsnag) eller maaske blot en Frygt for at handle unormalt $\varnothing$: anderledes end Naturens Bestemmelse med et saadant Eksempel. Man kunde tænke sig en saadan naturhistorisk Samvittighed nærmere bestemt som en Frygt for, at Udviklingen skal komme paa Afveje.

I Reglen vil den enkeltes indre Tilskyndelser falde sammen med Samfundets Moral, som jo netop er Summen af Flertallets Skikke. Man gør, som Skik og Brug er, og er dermed beroliget. Heller ikke synes dette Standpunkt absolut forkasteligt. Rent naturhistorisk er der en stor Chance

for, at Vedkommende er i Overensstemmelse med sin Art og medgør den Udvikling, der er Artens, naar han gør som Flertallet, der jo netop *er Arten*.

Det er imidlertid ikke givet, at den enkeltes indre Tilskyndelse falder sammen med Samfundets Moral. Den enkelte kan nære Frygt, tiltrods for, at han følger de fastslaaede Skikke, der udgør Samfundets Sædelighed, Vi har da en moralsk Konflikt, forudsat at Frygten ikke skyldes en legemlig Sygdom, hvad den muligvis vilde vise sig altid at gøre, dersom man kunde efterforske det.

Det klassiske Eksempel paa denne Frygt for Gud mere end for Mennesker har vi hos Socrates, jfr. følgende Citater fra Forsvarstalen. (Carsten Høeg.)

»Maaske nu en af jer kunde have Lyst til at afbryde mig og spørge: »Jamen Socrates, hvad er det da, der er i Vejen med dig? Hvordan er denne ildesindede Folkesnak om dig opstaaet? Det er dog indlysende, at du ikke er kommet i Folkemunde, uden at du paa en eller anden Maade har foretaget dig noget udover det almindelige og har været anderledes, end Folk er flest«.

»Nej, dette er Sandheden: naar man eengang har indtaget sin Post i Krigen, der hvor man selv mener at kunne gøre mest Nytte, eller der hvor en Overordnet har beordret en hen, saa maa man blive der — det er da min Overbevisning — hvilke Farer der end truer; der har man kun at regne med een Ting: Vanæren, ikke med Døden eller med nogetsomhelst andet.«

»Hvis jeg saa i denne Kamp, hvor det dog er Gud, der er min Overordnede, viste mig fejg og løb fra min Post, angst for Døden eller anden Fare, vilde det da ikke være forargeligt?«

»Mine kære Medborgere, trods al mulig Agtelse og Respekt for jer, vil jeg dog rette mig efter Guds Bud mere end efter jeres.«

»Og I maa vide, at jeg følger heri Guds Bud.«

»Grunden hertil er noget, som I ved mange forskellige Lejligheder har hørt mig tale om: det er denne guddommelige og dæmoniske Stemme Det er noget, jeg har haft lige fra Barn af, og, naar jeg mærker det, holder det mig altid tilbage fra et eller andet, jeg lige skulde til at gøre . . .«

Jfr. følgende Udtalelse efter Domfældelsen og Fastsættelsen af Straffen:

»Der er nemlig passeret mig noget ganske ejendommeligt: jeg har i Dag intet mærket til den sædvanlige Varselstemme, den der dog tidligere meget hyppigt har ladet sig høre, og som har holdt mig tilbage selv i Smaating, hvergang jeg skulde til at foretage mig noget uheldigt.« (p. 296.)

Et andet Eksempel frembyder Leo Tolstoy, hvis Samvittighed ikke kunde forliges hverken med Ejendomsret eller med ægteskabeligt Samleje, betragtet som Underholdning¹⁾, medens begge Dele af hans Samtid ansaas for meget moralske. Frygten for hans Rigdomme drev ham ud paa den Flugt fra Hjemmet, hvorunder det vistnok lykkedes ham at

¹⁾ Kreutzersonaten.

do under usle Forhold. Et andet Eksempel er Søren Kierkegaard, der ikke vilde oppebære Renter, men levede af Kapitalen, som mærkeligt nok slog lige til. Samtiden nærede aldeles ingen moralsk Aversion mod Renter. Tværtimod. Af disse afvigende moralske Begreber er den moralske Betænkelighed ved Renter jo af gammel Dato. Moralsk Aversion mod overdreven Ejendomsret er nu i Rusland sat i System¹⁾ og vil maaske blive en almen moralsk Sædvane. Spirer til en svag Udvikling i samme Retning, d. v. s. moralsk Aversion mod overhændig Besiddergraadighed ses forøvrigt ogsaa i Galsworthys: Forsyte Saga.

Naar den enkeltes Moral saaledes ikke falder sammen med Samfundets Moral, men er mere fintmærkende end denne, vil Resultatet oftest kun blive, at vedkommende betragtes som en Særling omend med en vis Respekt, naar der er Alvor i Forsøget paa at realisere Særstandpunktet. Ofte vil Resultatet blive, at den paagældendes Eksempel virker paa Omgivelserne saaledes f. Eks. Buddha. Men det kan ogsaa ske, at han gribes af Rettens nivellerende Tendens og omkommer, jfr. ovenfor.

Man kunde spørge, naar Sædeligheden saaledes bestemmes efter Sæd og Skik, bliver det da ikke et rent faktisk Spørgsmaal, om noget er sædeligt. Hvorledes kan man da

¹⁾ I en Kronik i Politiken for 12. Februar 1935 anmelder Ellen Hørup forskellige Værker af Mathilde Vaerting og gør herunder opmærksom paa, at Underklassens Herredømme ikke kan baseres paa Forherligelse af Besiddelse, da en ligelig Fordeling vilde skæppe for lidt og en ulige Fordeling bringe de Heldige ud af Underklassen.

tale om, at noget er højere eller lavere Moral? Naar man taler herom, mener man, saavidt jeg forstaar, i Almindelighed, om vedkommendes Sædvaner lægger større eller mindre Baand paa Egoismens Udfoldelse.¹⁾

¹⁾ Dette Spørgsmaal om Forholdet mellem Etiken og Sociologien er jo iøvrigt indgaaende behandlet af Georg Cohn i: »Etik og Sociologie«.

Fra Sædvane til Bud.

Man kunde gøre den Indvending gældende, at dersom Sædelighed virkelig er lig Sæd, da kan man ikke forklare sig den Rædsel, der betrygger somme af disse Sædvaner og gør dem til Bud. Dette gælder navnlig Bud paa det erotiske Omraade, saaledes Forbud mod Blodskam og Omgang mod Naturen.

Efter min Opfattelse er Forholdet det, at Sædvaner, hvis Motiver man har glemt, bliver til Bud. Det uforstaaelige fremkalder Ærefrygt. Denne Ejendommelighed kan paapeges paa mange Omraader indenfor det menneskelige (og dyrisk) Aandsliv.

For at begynde med Hunde, saa gør den uforstaaelige Torden dem bange. Et Spektakel, hvis Ophav de kan se, gør dem derimod aggressive. Det er et gammelt Ord i Almuen, at Gud taler gennem den gale. Jeg ser heri den samme psykiske Ejendommelighed : man er usikker overfor det uforstaaelige, netop fordi det unddrager sig Sansernes og Forstandens Kontrol, og man derfor ikke kan se Grænserne. Sagen er, at naar der er en Grund, saa kan det farlige ikke strække sig længere, end Grunden medfører. Naar der derimod ingen Grund kan angives, da mangler enhver Grænse for, hvor langt det foruroligende rækker. Det kan være saa

frygteligt, at det muligvis endogsaa kan være Synden mod den Helligaand, som man i Almindelighed heller ikke ved, hvad er, og som derfor ved sin Uforstaaelighed driver adskillige til Vanvid.

Saavel i Tabu- som i Kastevæsnet har man vist den samme Tendens paa det sociale Omraade: Sædvaner, der er stivnede til Bud, fordi Motiverne er gaaet i Glemme, og de derved er blevet omgærdet med det uforklarede Skræk. Det ubegrundede kan ikke modbevises. Der synes at være Enighed om, at Kastevæsnet oprindelig skyldes Erobring af et fremmed Folk. Det herskende Folk har da med Foragt set ned paa det erobrede. Indbyrdes Ægteskaber har ikke fundet Sted, og det herskende Folk har (maaske af Frygt for Gift) holdt sig fra Føde, tilberedt af det erobrede Folk. Naar i Tidens Løb det erobrede Folk og Erobrerne bliver eet Folk (i fælles Kamp mod et tredie), forsvinder Motiverne til disse Skikke, men bliver Sædvanerne ligefuldt bestaaende, har de hele det uforklarede Buds Rædsel over sig.

Et andet Eksempel fra det sociale Omraade paa den Ærefrygt, det ubegribelige indgyder: Fyrstelig Fodsel fremkalder en vis nysgerrig Respekt hos Iagttageren, fordi det er uforstaaeligt, hvori Fortrinet bestaar. Dersom nu vedkommende konkurrerer paa et alment borgerligt Omaade, og dér præsterer noget fortrinligt, som kan vurderes med Forstanden, til Eksempel skriver et godt Skuespil eller maler et fremragende Maleri, saa stiger nok Respekten for vedkommende personlig, men Respekten for den fyrstelige Fodsels Fortrin daler i samme Grad, som Respekten grundes paa noget forstaaeligt. Fyrster og højadelige ærer i Virke-

ligheden deres Fødsel ved at være imbecile.¹⁾ Derved kommer Oprindelsens Fortrin først til sin Ret. At der er et vist — jeg ved ej hvad — i udenforstaaendes Betragtning af dem, er nemlig en Erfaring. Men kan dette ikke begrundes ved noget forstaaeligt, da er det klart, at Fødselens Mystik stiger i Værdi.

Ved de foregaaende Eksempler hentet i Flæng fra dagligdags Iagttagelser paa forskellige Livsomraader er vistnok paavist, at det uforklarlige indgyder Ærefrygt og specielt, at den uforklarlige Sædvane kan føles som et Bud i højere Grad end den forstaaelige Sædvane.

Dette er en Erfaring, som ikke har kunnet undgaa det praktiske Livs Opmærksomhed. Man vil saaledes lægge Mærke til, at i Forhold, hvor den ubetingede og nøjagtige Lydighed er Grundpillen, specielt i Militæret, er det: at efterforske Grunde o: at ræsonnere ligefrem ensbetydende med at være mindre villig overfor Befalingen. »Was rässoniert der Kerl?« er en førsteklases Bebrejdelse for Ulydighed i et militært Samfund som det tyske før Krigen. Fuldstændigt korrekt udtrykker Tennyson det umotiverede Paabuds Fortrin, naar han siger om de seks Hundrede:

Their's not to reason why,
Their's but to do and die.

Her opstilles ligefrem Lydigheden (do and die) som Modstykket til at efterforske Motiverne (reason why).

¹⁾ Gustav Wied har en Fortælling om en Godsejer, som ikke kunde blive Kammerherre, fordi han var Dr. phil.

Vi mener med det foregaaende at have givet en efter Omstændighederne tilfredsstillende Forklaring paa, at moralske Regler, opstaaede gennem Sædvaner, kan paavirke os som Bud, saaledes at Overtrædelsen synes os en Afskyelighed¹⁾. I og for sig har vi intet imod at gribe til en anden Forklaring og sige, at de nævnte Handlinger paa alle Tider og Steder vil synes normale Mennesker en Afskyelighed — at altsaa Budene er medfødte — men vi tror dels, at dette ikke er rigtigt, dels at den ovennævnte Forklaring er tilstrækkelig.

For nu at tage de to nævnte Eksempler: Blodskam og Omgængelse mod Naturen, saa kan man mod den Antagelse, at Afskyen altid vil være medfødt, anføre det kendte historiske Eksempel: Faraoerne, hvor Ægteskab mellem Søsken var sat i System. Kleopatra var saaledes gift med sin Broder.

Hvad Omgængelse mod Naturen angaar, saa har vi Syn for Sagn i vor egen Iagttagelse. De faa Aar, vor Erindring rækker over, har — (paa en lidet heldig Maade) — ændret Følelsen overfor denne Unormalitet fra næsten legemlig Afsky til letfærdig Ligeegyldighed. Før Genstand for Skræk er denne Abnormitet nu Genstand for Vittigheder. For yderligere at belyse Relativiteten i Bedømmelsen af denne Last, kan henvises til Schopenhauer (*Metaphysik der Geschlechtsliebe i Die Welt als Wille und Vorstellung* p. 1365) og til Westermarck.

¹⁾ Det bemærkes, at der ogsaa er andre sociologiske Forklaringer, navnlig Kirkens Indflydelse. Homoseksuel = Kætter paa Engelsk. Saaledes Westermarck: Origin.

Et særdeles oplysende Eksempel frembyder Socrates, om hvis udviklede Samvittighed er talt. Hans Samvittighed kan altsaa ikke have sat sig mod dette Forhold, jfr. følgende Replikskifte fra Protagoras:

»Vennen: Kommer du ikke netop fra ham? Var den unge Mand (Alkibiades) venlig mod dig?

Socrates: Ja, jeg kommer virkelig lige fra ham, og det staar godt til. Netop i Dag var han særlig venlig og kom mig gentagne Gange til Hjælp.«

Dette henleder unægtelig i høj Grad Tanken paa, at Alkibiades flere Gange har hjulpet Socrates med Onani. En højst mærkelig Illustration til Moralbegrebernes Relativitet. Paa den ene Side (i Apologien og Kriton) en moralsk Fasthed, som næppe nogen nu om Dage kunde svinge sig op til — paa den anden Side Upaavirkethed af et Forhold, som faar det til at vende sig i de fleste. Herved maa jo dog huskes, at det ikke er Socrates selv, der har skrevet Protagoras, og at det kan være Ironi.

Rettens Forhold til Billigheden.

Billigheden er Nuets Reaktion mod al denne Hensyntagen til Fremtiden. Erkendelsen af, at Menneskelivet, idet det udspilles i Tid, netop spiller i Nuet.

Billigheden er en Slags Ferie, man tager sig fra alle disse Formaals umaadelige Formaalsløshed. Det er, som Drengen, der spørger: »Far, hvornaar skal vi egentlig have Mad? Vi faar Formad og vi faar Eftermad, men hvornaar faar vi Mad.« Vi sover for at opretholde Livet. Vi formerer os for at fortsætte Livet, og vi arbejder for at opretholde Livet, men hvornaar lever vi uden netop i alle disse Forberedelser til Ingenting. Lutter Skal, der tilsammen er Kerne. Lutter Omsvøb, der tilsammen er Løget.

Saaledes ogsaa med Retten. Det enkelte Tilfælde maa afstaa fra at blive paadømt ganske efter Hensyn til alle sine konkrete Omstændigheder, fordi der ikke maa gores Brud paa Reglen. Hvorfor maa det enkelte Tilfælde finde sig i saaledes at faa hugget en Taa og klippet en Hæl af Hensyn til Reglen. Jo, fordi Reglens Opretholdelse er det tjenligste for 100,000 kommende Enkeltilfælde. Men naar hvert af disse 100,000 Enkeltilfælde ogsaa maa skamfiles af Hensyn til Reglen, saa er det, man kommer i Tanker om: Hør er dette ikke Moloch-Dyrkelse. Reglen, som jo, naar alt kom-

mer til alt, hverken kan føle eller lide, tager vi mere Hensyn til end alle de 100,000 Tilfældes folende og lidende Menne-sker.

Nu er det, man forsøger at kombinere begge Hensyn. Hensynet til Reglens Uforanderlighed og Hensynet til det enkelte Tilfældes Tarv. Paa dette Sted er det, — synes det mig, — at Fiktionen maa omtales, (medens det sædvanlige Sted under den juridiske Person, er mindre karakteristisk for Fiktionens Psykologi).

Fiktionen vil paa eengang tjene baade Reglen og Enkelttilfældet. Fiktionen vil opretholde Respekten for Reglen uden at fornærme Enkelttilfældet. Fiktionen vil omvendt tjene Enkelttilfældet uden at nedbryde Reglen. Fiktionen vil saaledes paa eengang omspænde begge Betydninger af Ordet: Ret — det *lige* og det *rigtige*. Det er næppe tilfældigt, at den praktiske Sans, den Kombination af Konservatisme i Formen og Fremskridt i Realiteten, som ligger i Fiktionen, den Rummelighed i Sindet, som Fiktionen forudsætter, netop har vist sig hos de store Herskernationer.

Nedenfor omtaler vi Rettens Forhold til Relativitet og Absoluthed. Ud fra dette Synspunkt betegner Fiktionen et Forsøg paa at opnaa Relativitetens Fordele uden at opgive Dogmet om Absolutheden.

Her maa vi ogsaa omtale *Fortolkningen*, fordi Fortolkningen har samme Formaal som Fiktionen o: at faa begge Ender til at mødes i Forholdet mellem det lige og det rigtige. Fortolkningen skal forsone disse to Hensyn og finde Fortolkningspunktet — det Punkt, hvor der opnaas mest

muligt i begge Henseender. Fortolkningen skal forsones Retten som Tjener af Billigheden med Retten som Tjener af Forudberegneligheden.

Udgangspunktet maa være Forholdets Natur. Første Gang et saadant Tilfælde har foreligget, maa det vel være afgjort efter reelle Hensyn — (først Magt) — anden til hundreatusinde Gang vel efter Sædvane og derefter maaske efter en da given Lov. Nu kan der vel siges meget godt om Sædvanen — men det er allerede sagt, her bør siges et ondt Ord, nemlig, at en Form for Sædvane er Slendrian. Det er ikke lutter rosværdige, menneskelige Egenskaber, der faar os til at afgøre et Tilfælde efter et Skema. Det er ogsaa ofte Dovenskab og Lyst til at slippe let udenom det enkelte Tilfælde. Den Retstilstand synes derfor at staa højest, som ikke taber Udgangspunktet: Forholdets Natur, d.v.s. det individuelle Tilfælde af Syne.

Dette Spørgsmaal om Billigheden synes uløseligt forbundet med Spørgsmaalet om Forholdet mellem Individ og Samfund. For det første historisk: Hvor Samfundet er Herren, Individet kun Tjener (som f. Eks. det tidligere tyske Rige: »Ich dien«, og i høj Grad den totalitære Stat), der vil Reglen hævde sit Herredømme over Enkeltilfældet. Vi vil faa de udførligste Reglementer, der paa Forhaand og uden sygelig Respekt for Enkeltilfældet afgør, hvordan det skal være. Derfor ser vi ogsaa, at den overdrevent stærke Statsmagt skaber den store Kodifikation, saaledes, f. Eks. Code Napoléon — ligesom herhjemme Chr. V's Danske Lov fulgte paa Enevældens Indførelse og Borgernes Omskabelse til Un-

dersaatte. Det er næppe tilfældigt, at den store Codex bærer Enkeltmands Navn: Code Napoléon, Hammurabis Lov, Justinians Codex, Chr. d. V's Danske Lov — omend dette naturligvis ogsaa har andre rent praktiske Grunde.

I det Samfund, hvor Individet er Formaalet, Samfundet Middel, som f. Eks. en Tid lang det engelske (Manchester-liberalismen — *My house is my castle*, m. v.) vil man derimod respektere Enkelttilfældet, — Kodifikationerne vil udel blive. De store Kodifikationer kan vi herefter ikke betragte som noget absolut prisværdigt. For det første er de Udslag af en politisk Situation og af en Samfundsbetragtning, som vi finder forkastelig. For det andet indeholder de en grov Selvovervurdering, (hvilket staar i Forbindelse med det lige nævnte), gaaende ud paa, at netop dette Tidspunkt er Indehaver af alle Tiders højeste Visdom og i Stand til at fastholde sene Tider ved sine Afgørelser. En saadan Kodifikation er et Forsøg paa at udstrække den enkeltes utæmmelige Herskersyge ud over Graven.

I Virkeligheden er der jo ved al formal Ret den besynderlige og uheldige Egenskab, at den ene Generation gør sig til Herre over den næste Generation, ganske i Strid med den Ejendommelighed ved al Ret, at man kan binde sig selv, men ikke andre. Billigheden kan da ogsaa defineres som den nulevende Generations Forsøg paa at indrette det fra Fædrene nedarvede Samfundshus efter sin egen Smag uden at rive Murene ned. I al formal Ret er der maaske et primitivt Moment af Forfædre dyrkelse, og derfor skrider man

nødig til en hel Ombygning. Vi har tidligere paavist, at den formale Ret ved et Paradoks bliver fremadvendt — netop ved at være vendt mod Fortiden. Naar denne rette Linie fra Fortiden kommer til at pege paa et Punkt i Frem- og Nutiden, som synes den nulevende Generation alt for absurdt, saa træder Billigheden til i sine forskellige Skikkelser: Fiktionen, Fortolkningen, Nævninger, Dead letter law og Be-naadning. Billigheden kan da karakteriseres som en Tillem্পning af Retten til den nuværende Generations Synspunkter uden officielt Brud paa den formale Ret. Hvor den formale Ret ligefrem ændres ved en Lov for at tilvejebringe saadan Overensstemmelse med de nuværende Moralbegreber (Begreber om, hvad der bør være Skik og Brug), der indføres jo ligefrem ny Ret. Eksempler paa Billighed ved Fiktion har vi i de af Viggo Bentzon nævnte Tilfælde i Alm. Retslære. Desuden kan navnlig henvises til de saakaldte *actiones fictitiae* (Aagesen, Romerret I, p. 323).

Eksempel paa Billighed gennem Nævninger har man i det Tilfælde, der berettes fra engelsk Retsliv: Tyveri af Genstande over 50 £'s Værdi straffedes med Hængning, men det stod til Nævningerne at anslaa Værdien af det stjaalne. Da nu Straffen efterhaanden stred mod Begreberne om Moral, anslog Nævningerne Værdien af en 100 £'s Note til under 50 £'. *Si non e vero.* — Herhjemme kommer det samme frem i de forskellige Frikendelser i Barnemordssager, hvilke efter min Mening giver Udtryk for en uklar Følelse, der omsat i Ord maaske kunde formuleres saaledes: »Rent faktisk har Kvinden faaet samme seksuelle Frihed som Manden.

hvilket antagelig igen skyldes Mændenes Fravær i Krigen og det store Overtal af Kvinder, Krigen fremkaldte. (Efter Tredivaarskrigen legaliserede man — saavidt jeg ved — en Art Polygyni, hvilket maaske havde været ærligere). Frugterne af denne Frihed skal hun ikke bære i højere Grad end Manden, saa meget mere som Naturen i Forvejen har givet hende den tunge Ende gennem Livsfare, Smerter, $\frac{1}{2}$ Aars Sygdom, Arbejdspræstation med Omsorg for Barnet og nedsat Erhvervsevne og Erhvervsmulighed. Naar der ikke tillægges Faderen en økonomisk Byrde, som svarer nogenlunde hertil, og Kvinden som Følge heraf begaar Barnemord, er Forholdene saa forrykte, at vi vægrer os ved at dømme hende og lade Faderen gaa ganske fri.« Saaledes maa antagelig Tanken være, og disse Domme opfordrer derfor ingenlunde til at faa afskaffet Nævningerne, hvilket rigtignok vilde være det billigste i en anden Forstand, men derimod til at lade det blive formel Ret, at den, der er Fader efter Guds og Naturens Indretninger, ogsaa skal være Fader efter Menneskenes og som Følge deraf bliver medansvarlig ogsaa til Straf, naar han ikke paa naturlig faderlig Vis drager Omsorg for Fødsel under passende Omstændigheder, m. v. Gør han det, og Moderen alligevel dræber Barnet, vil Dommene antagelig falde anderledes ud. Men iøvrigt vilde der blive færre Sager at paadømme, og Spørgsmaalet om Nævningedommene i disse Sager saaledes paa anden og mere holdbar Vis blive løst. Nævningeinstitutionen er et nødvendigt Korrelat til den formale Ret — et uundværligt Organ for Billigheden som Formidler mellem Retten og Moralen — mellem Rettens to Betydninger: det lige og det ønskelige.

Hvor Ordet: billig forekommer i Lovgivningen — f. Eks. i Arveforordningen og i Lensloven — betyder det vist blot: efter Skøn. Dette kan imidlertid godt forenes med den her givne Forklaring.

Ret og Retfærdighed.

Ved Billigheden forstod vi de forskellige Lempelser, man underkaster den paagældende Ret, for at faa den til at svare til Nutidens Indstilling, uden formelt at ændre den.

Ved Spørgsmaalet om Retfærdighed lader vi derimod i og for sig den gældende Ret ude af Betragtning.

For nu at gaa forsigtigt frem, kan man vist til en Begyndelse fastslaa, at Retfærdighed¹⁾, som det ligger i Ordet, maa være en Fremfærd, der tilfredsstiller visse Krav om Ret. Men allerede her melder sig den første Vanskelighed. Hvem skal tilfredsstilles?

Albert Schweitzer fortæller i sin Bog: »Mellem Floder og Urskov« om en Neger, han behandlede paa sit Hospital i Ækvatorialafrikas Urskove i 1914. Patienten var efter en anden Negers Opfordring taget med paa en Kanofart. Imidlertid blev Baaden angrebet af en Flodhest, den medinviterede Neger brækkede Benet og døde som Følge heraf paa Hospitalet. Den afdødes Broder vilde nu have Kanoens Ejer med hjem til sin Stamme, idet han skulde slaaes ihjel. Det var nødvendigt ifølge Negrenes Begreber om Retfærdighed,

¹⁾ Om »Retfærdighedsideen« findes Bemærkninger hos Bornemann I, p. 65 & p. 414.

thi ved at opfordre den anden til at tage med, var han blevet Skyld i hans Død.¹⁾

Trader Horn p. 131 fortæller følgende fra Elfenbenskysten i Tidernes Morgen (d.v.s. 1870'erne): »En gammel hvidhaaret Bedstemoder skulde drones, hun havde overlevet sig selv. En saadan Fremgangsmaade var hos Evilierne ikke blot tilladt, men en lovfast Pligt, saa jeg stod magteslos. — — Jeg skyndte mig ned til Skuepladsen og blev her oplyst om, at den Mand, hvis Ret og Pligt det var at drukne den gamle hvidhaarede Kone, ikke var kommet endnu. Det varede imidlertid ikke længe, for han indfandt sig. Medens han forte en kortvarig Underhandling med de tilstedeværende Stammefæller, stod det stakkels Offer ravret op og ned, tilsyneladende fuldkommen rolig i Sindet. Saa greb hendes Slægtning fat i hende og slyngede hende ud, ned i det hvirvlende og tordnende Vandfald. Derefter gik de deres Vej, uden saa meget som at se sig tilbage.«

Lars Dalager skriver i sine Gronlandske Relationer (1752) (p. 34):

»Med et Fruentimmer, som strider til Doden, og ikkun har været i maadelig Anseelse, hender det sig vel, at hun begravnes levende Forestiller man dem saadan umenneskelig Grumhed, svare de, at, siden den Døende dog ikke kand leve, er det bedre at henputte den til sit Sted, end længere selv at dræbes, ved at anskue deres Elendighed.

¹⁾ Jfr. p. 71 ibd. »Hele Retslivet bliver meget indviklet ved, at Ansvarlighedsgrænsen strækker sig saa langt, at selv de fjerneste Slægtninge maa bære deres Del af Ansvar for et Familiemedlems Brode«.

Men denne Raison kand ikke holde Stik, thi hvis saadan barbarisk Gierning forøvedes ved noget Mandfolk, vilde det holdes for det groveste Mord.«

Saaledes var altsaa Retfærdighedsbegreberne i Grønland (Frederikshaab) i Midten af det attende Aarhundrede.

Det fremgaar tydeligt nok, at Begreberne om, hvad der er Retfærdighed, i høj Grad afhænger af Tid og Sted. Vi er nu kommet Definitionen noget nærmere og kan sige, at Retfærdighed er en Fremfærd, der tilfredsstiller visse Krav til Ret hos Folk paa vedkommende Sted og i vedkommende Tid. Tilbage staar at afgøre, hvad der forstaas ved Folk. Nogle mener, at det er den herskende sociale Klasse — det herskende Køn (jfr. baade Dalager og Trader Horn) — den herskende Aldersklasse (saaledes i Trader Horns Beretning, ved hvilken bedes bemærket, at den *Gamle*, af *Hunkøn*, er med paa det retfærdige i Fremgangsmaaden) — den herskende Race (Manchurerne i Kina — Normannerne i England), — og saaledes er det utvivlsomt ofte.

Denne Betydning af Ordet *Retfærdighed* hævdes jo af Thrasy machos i Platon: Staten 1. Bog. (Carsten Hoeg p. 43). »Jeg siger nemlig, at det retfærdige ikke er noget som helst andet end den stærkeres Fordel.« Thrasy machos taler vist om, hvad der er gældende Ret. Synspunktet imodegaas af Socrates, som imidlertid taler, ikke om, hvad der er gældende Ret, ejheller om, hvad der paa given Tid og Sted *anses* for retfærdigt, men om en absolut Retfærdigheds Ide. Efter hvad Udgiverne anfører i Indledningen p. 12, skal Resultatet være følgende: »med andre Ord: Retfærdigheden er netop Princippet om Arbejdets Deling«, jfr. Hartvig Frisch:

Platons Stat p. 50: »Retfærdigheden bestaar netop i, at enhver har og gør det, der er hans eller ejendommeligt og særligt for ham«. Jeg maa tilstaa, at jeg forstaaer det ikke. Det er formodentlig ejendommeligt og særligt for en Lommetyv at stjele, derfor bliver det dog ikke retfærdigt.

Af andre Definitioner, der forekommer i Staten, kan fremhæves: at svare enhver sit (Hartvig Frisch: Platons Stat p. 33), at gavne sine Venner, og skade sine Fjender (ibid. p. 34). Sproglige Betragtninger synes at bekræfte Thrasymachos Opfattelse. Hvor ofte betyder god i Virkeligheden ikke *mægtig*.

Saaledes hed de *mægtige* i Rom *optimates* = de *bedste*. Dette svarer ganske til, at man kalder de toneangivende Klasser de bedre Klasser. At man er af *god* Familie betyder ikke, at man er af rar Familie, ofte tværtom — men at man er af socialbetydende Familie¹⁾. Holberg priser sig af, at han er kommet af Godtfolk, fordi Faderen var Obrist, ikke fordi han var gavmild. Er han god? — betyder i Forretningslivet — er han mægtig at betale. Dette fremhævede allerede Shakespeare i Købmanden i Venedig, naar han lader Shylock sige: naar jeg siger, han er god, mener jeg — forstaaer I — at han er solid. (1. Akt, 3. Scene.)

Sprogbrugen har saaledes forstaaet, at det ofte var de mægtige, der bestemte, hvad der var godt (rigtigt) og retfærdigt.

Som et noget specifikt Eksempel kan anføres, at Vindika-

¹⁾ Thackeray har i *Vanity Fair* en lignende Betragtning over Ordet: de bedste Familier.

tion vist anses for det rette i et Bonde(boende) Samfund, Ekstinction derimod for det rette i et Købmandssamfund. Udviklingen hos os for Tiden afspejler vor Overgang fra Bondesamfund til blandet Bonde- og Købmandssamfund.

Naar saaledes Svend Borberg i Cirkus juris siger: »Og det, vi kalder Retfærdighed, er blot den Uret, vi er *flest* om,« —

— saa maa man anklage ham for at male med en utiladelig rosenrod Pensel. Historien frembyder mange Eksempler paa det modsatte. Forfatteren er her i alt for høj Grad gaaet ud fra Forholdet i en parlamentarisk styret Stat med Presse- og Talefrihed, hvor man dog i hvert Fald er sikker paa, at Retfærdigheden ikke er den Uret, man er *faa* om. Sagt uden al Ironi er dette en stor Vinding, set fra Utilitarismens Standpunkt.

Nu har vi næsten Definitionen, der lyder saaledes: Retfærdigheden er en Fremfærd, der tilfredsstiller Krav om Ret hos de toneangivende (evt. Flertallet) paa et givet Sted i en given Tid.

Imidlertid er Ordet Ret jo som ofte nævnt dobbelttydigt, idet det baade betyder det, der er Ret i Betydningen: lige, og det, der er Ret i Betydningen: rigtig.

Kravet om Ret i Betydningen: lige, fyldestgøres ved visse formelle Betingelser. Det er derfor, Logiken spiller en saa overvældende Rolle som Værktøj i Juraen.

Herhen hører bl. a. Kravet om, at Konklusionen skal kunne udledes af Præmisserne som et formelt Retfærdighedskrav.

Det er ikke rigtigt ganske at kaste Vrag paa Logikens Betydning i Juraen. Den har været en Løftestang. Lad os tage Identiteten: Et Menneske lig et Menneske. Det har man ingenlunde altid anerkendt, og anerkender det den Dag i Dag ikke i alle Lande. Hvis man vil gøre sig den Ulejlighed at kigge tilbage paa Lars Dalagers Eksempel fra Grønland, saa vil man se, at han ved denne simple logiske Fastholden hæver sig et Stykke over Naturfolkene: »Men denne Raison kand ikke holde Stik — siger han rent logisk — thi hvis saadan barbarisk Gierning forøvedes ved noget *Mandfolk*, vilde det holdes for det groveste Mord.«

Som andre Fremskridt, naaet ad Logikens Vej, kan nævnes: Kravet om, at Tilfældets Henførelse under den rigtige Paragraf sker efter Logikens Regler. Kravet om Lighed for Loven (— saa vidt man nu efter Tid og Sted er naaet i denne Henseende), Kravet om, at man ikke for Smed maa rette Bager, (dette er noget tilkæmpet), Kravet om et rimeligt Forhold mellem Forbrydelse og Straf og mellem Behandlingen af ensartede Tilfælde. Det højeste, man er naaet til ad denne Vej, er Erklæringen om Menneskerettighederne, — og det er dog ikke saa helt lidt¹⁾.

Det er *for os* ejendommeligt, at Slaveriet kunde fortsættes

¹⁾ Allerede i U. S. A.'s Uafhængighedserklæring af 4. Juli 1776 hedder det bl. a.: Vi anser følgende Sandheder for at være indlysende i sig selv, at alle Mennesker er skabte lige, at de af deres Skaber ere begavede med visse ufortabelige Rettigheder og at til disse hører Liv, Frihed og Stræben efter Lykke — at for at sikre disse Rettigheder ere Statsstyrelser indsatte iblandt Menneskene, hvilke udlede deres retfærdige Magt fra de Styredes Samtykke — o. s. v.

¼ Aarhundrede efter den i Noten nævnte Fastslaaen af alle Menneskers Lighed og Frihed, og at der skulde Borgerkrig til, før det blev afskaffet. Imidlertid er det ikke besynderligere end saa mange andre Inkonsekvenser, som skyldes, at man ikke kan se det *tilvante* som et almindeligt Led i en logisk Ligning. Andre Eksempler paa denne »Vaneinkonsekvens« er nævnte under Kapitlet om Straffen p. 52.

Logiken har sin umaadelige Styrke i Juraen af følgende Grund: Logiken er ikke individuel — eller burde i al Fald ikke være det. Da nu al Rets egentlige Fordel er Forudberegneligheden, maa Retten nødvendigvis klamre sig til et Værktøj, som rigtigt benyttet bringer alle (tilregnelige) til samme Slutning om noget fremtidigt. Under sand Erkendelse af, hvad Kloden er for et højst mærkeligt Opholdssted, og med lidt Kendskab til, hvad der kan ske og er sket af Vilkaarligheder paa denne Kugle, saa er det meget forstaaeligt, at Justitia krampagtigt knuger den Vægt: Logiken. Thi det er en Erfaring, at selv den værste Bandit ikke befinder sig vel ved at blive vejjet og fundet for let paa Logikens Vægt. Logikens tvingende Magt over Menneskene ser man jo bedst deri, at mange hellere vil tilstaa frem for at være i Strid med Logiken, — skønt Tilstaaelsen kan koste dyrt. Er det i denne Situation Juristen eller Delinkventen, der ofrer til Logikens Moloch?

Kravet om Ret i Betydningen — det rigtige, tilfredsstilles imidlertid ikke ved Opfyldelsen af rent formelle Betingelser. Retfærdighedsfølelsen kræver for at tilfredsstilles, at der og-

saa^{*} tages mere reelle Hensyn ved Fænomenernes Ordning. Jeg ser ikke rettere, end at Bevægelsen gaar i Retning af, at Kravet om Retfærdighed i højere Grad bliver et Krav om en vis Hensigtsmæssighed, og skal man — omend kun vagt — antyde, hvorledes dette Hensigtsmæssighedskrav tilfredsstilles, saa kan man vist sige, at det sker ved en Ordning, der gaar i Retning af Utilitarismens Fordring: Den størst mulige Lykke for de flest mulige¹). Jeg vil tillade mig at illustrere denne Forandring i Retfærdighedskravet ved nogle Eksempler:

Indenfor Begrebet Ejendomsret er Bevægelsen tydelig. Det rent formelle Retfærdighedskrav var i lang Tid tilfredsstillet ved Inertiens Lov og ved den ubetingede Hensynstagen til Vilje og Frihed. Ved Lensloven brød man dette Princip ud fra den Betragtning, at Retfærdigheden krævede Jord og Hjem til Landets Befolkning.

Tidligere var Retfærdighedsfølelsen tilfredsstillet derved, at Ejendomsretten ved Tvangsauktion gennem Budet gik over til den højestbydende, uanset at Ejendommen var betydelig mere værd end Budet. En ny Retfærdighedsfølelse satte sig igennem ved Loven af 1931. Endnu videregaaende er den rent kommunistiske Ordning, hvorved man ganske simpelt sætter alle formelle Hensyn til Side for Tyrketroen paa den nye Ordning's Hensigtsmæssighed: Gavnlighed for de flest mulige.

Et Eksempel fra Erstatningslæren: De rent formelt logiske

¹) Dette stemmer med Trasymachos' Opfattelse. Set herudfra bliver det en Følge af Demokratiets Magt, at Retfærdigheden nu faar dette Indhold.

Krav til Fænomenet forlanger, at man ser bort fra Skadevolderens økonomiske Forhold. En nyere Retfærdighedsfølelse kæmper sig frem, hvorefter man ikke kan f. Eks. idømme en Husassistent fuldt Erstatningsansvar, fordi hun under Rengøringen knuser en Vase fra Ming-Dynastiets Tid. Karakteristisk for Juraens forsigtige Folen-sig-frem er det, at en Dommer vilde begrunde en eventuel Frifindelse med gammelkendte Begreber og sige, at der ikke er udvist Uforsigtighed, selv om der vitterlig er. Den egentlige Begrundelse er imidlertid, at man synes, det er »Synd« for Pigen, det vil sige, der er dannet et nyt Indhold i Retfærdighedsfølelsen¹⁾, gaaende ud paa, at man vil afveje Fordelingen af det skete Onde, saaledes at menneskelige Tilværelser ikke knuses mere end nødvendigt. Dette nye Indhold i Retfærdighedsfølelsen sætter sig dog ingenlunde igennem uden Kamp. Der vil rejse sig stærke Kræfter for at bevare det gamle Indhold i Retfærdighedsfølelsen — ud fra Frygt for at indlade sig paa noget nyt.

Dette er ogsaa forstaaeligt, da man risikerer at ende i Principet: Hensigten helliger Midlet. Mange Justitsforbrydelser skyldes saaledes utvivlsomt, at Domstolen har forvekslet sine Begreber om, hvad der var hensigtsmæssigt — med Retfærdighed. Mange er parate til at ofre alt paa Rettens og Moralens Alter — endogsaa Sandheden.

Et Eksempel frembyder vistnok Dreyfusaffæren, hvor adskillige mente, at hvad der fremmede det hensigtsmæssige, d. v. s. Frankrigs Slagkraft og Hærens Position, ogsaa maatte

1) Jfr. Umyndighedsloven og Forsikringsloven.

være retfærdigt. Heroverfor hævdede Zola det rent logiske Retfærdighedsbegreb: Et Menneske lig et Menneske — Løgn lig Løgn.

Man bør mærke sig, at Magthaverne vil have en Tilbøjelighed til at foretrække det Retfærdighedsbegreb, der slaar paa det hensigtsmæssige, fordi det er dem, der afgør, hvad der er hensigtsmæssigt. De underlegne søger derimod deres Beskyttelse i det logiske Retfærdighedsbegreb — fordi det udelukker Skon. Man bør derfor ikke kaste Foragt paa den rent logiske Retfærdighed. Maaske er det den eneste Retfærdighed og Hensigtsmæssigheds-Retfærdigheden kun et Udslag af vekslende Magtforhold.

En medvirkende Aarsag til det paapegede nye Indhold i Retfærdighedsfølelsen er en stigende Evne til ved Fantasiens Hjælp at tænke sig selv anbragt i andre Menneskers Sted.

Denne stigende Evne til *Med-Følelse* har forskellige Aarsager: Den mere udbredte Læsning af Bøger, hvori Verden betragtes fra andre Racers eller fra andre sociale Lags Synspunkt. Det er en Ejendommelighed hos Læseren at sætte sig i Heltens Sted og saaledes i et Par Timer lide og føle under de Forhold, hvorunder Helten lider. Saaledes har man med Aakjær, Skjoldborg og Andersen-Nexø set Samfundet fra Daglejerens og Husmandens Stade. Disse Bøger er de virkelige Motiver til Lensloven. Med Aron Meir og Henri Nathansen har man følt Samfundet fra et mosaisk Stand-

punkt og faaet et Serum mod Antisemitismen. Med Knuth Becker har man været paa Opdragelsesanstalt og med Dickens Fattighusbarn. Det er en Kendsgerning, at »Oliver Twist« forberedte en Reform af det engelske Fattighusvæsen, og det er ligeledes et Faktum, at Harriet Beecher-Stowe med »Onkel Toms Hytte« bibragte Slaveriet et Stod, som det ikke overlevede.

De efterhaanden noget mildere Forhold, hvorunder Menneskene lever, gør dem vist ligeledes noget mere følsomme. En grov Behandling skaber nok i Almindelighed et groft Produkt.

De mere forfinede sanitære Forhold kan tænkes at skabe en mere sensibel Slægt. De rædselsfulde Kloakforhold, hvorunder man levede for blot 50 Aar siden, hvor der endnu i alle Etagelejligheder fandtes store Beholdere med menneskelige Ekskrementer, maa antagelig have udvirket en vis Afstumpethed i Følelsen, om ikke af anden Grund, saa i Selvforsvar.

Klassegrænsernes Forfald virker i samme Retning. Naar den Tanke — det kunde vel ikke undgaas — undertiden har strejft vore Forfædres Bevidsthed, at det maatte være en forbandet Beskæftigelse at være Natmand eller lignende, har man trøstet sig med, at det var en anden Race Mennesker, som ikke følte noget Ubehag ved saadanne Beskæftigelser. Efterhaanden som Kloakrenserens Søn bliver Minister og Ministerens Datter Husassistent, bliver man — nogle — mere klar over, at Mennesker er Mennesker.

Paa dette Sted i Udviklingen er det, Svend Borberg sætter ind med Cirkus juris, idet han gør Utilitarismen til Vægt i Stedet for Logiken. Slutrepliken:

det, der gør god, er ganske simpelt godt!

det, der gør ond, er ganske simpelt ondt!

svarer ret nøje til det ofte fremførte Citat af Stephen:

»Speaking generally, the acts which are called right do promote, or are supposed to promote general happiness, and the acts which are called wrong do diminish, or are supposed to diminish it this is what the words »right« and »wrong« mean, just as the words »up« and »down« mean that which points from or towards the earth's centre of gravity, though they are used by millions who have not the least notion of the fact that such is their meaning«

David Hume har en lignende Udtalelse, der i Gyldendals Bibliothek 49. Bind, p. 45, kaldes: Om Retfærdighed.

Det synes særlig at være Hævdelsen af og Respekten for Ejendomsretten, Hume forstaar ved Retfærdighed, men da det velsagtens paa hans Tid, 1711—1776, ofte kan have været vanskeligt nok at faa den rent formelle Ejendomsret hævdet overfor Samfundets Mægtige, kan det jo godt have været Datidens Retfærdighedsproblem.

Humes Argumentation gaar ud paa at vise, at »social Nytte er den *eneste* Oprindelse til Retfærdighed.« Han taler om, hvad der paa given Tid og Sted anses for Retfærdighed.

Antog man nemlig, at der var nok af hvadsomhelst til Alle, var der ingen Grund til at dele Goderne og følgelig

ingen Grund til at opretholde Ejendomsretten. »Da Retfærdighed i det Tilfælde er fuldstændig unyttig, vilde den være en tom Formalitet og kunde aldrig anbringes i nogen Opregning af Dyder« (p. 46) — »hvor som helst et Gode skænkes af Naturen i ubegrænset Mængde, lader vi det altid være fælles for alle Mennesker og inddeler ikke i Rettigheder og Ejendom«. Vand og Luft o. s. v. beslaglægges ikke (ibd.). Ved flere lignende Eksempler illustrerer Hume Retfærdighedsbegrebets Relativitet og hævder, at det er Nyttehensynet, der ligger bag. — Humes Betragtninger bekræftes ikke lidet af Udviklingen hos Nansen: Eskimoliv p. 96 f.f.: »Nogen Grundejendom kjender eskimoen ikke —« — »Som hos alle jagtfolk er hos grønlænderne eiendomsbegrebet meget indskrænket«, — »en eskimo sjelden eller aldrig rører en andens vaaben —« o. s. v., jfr. p. 146—148 om Konebytninger: »men disse er jo væsentlig beregnede paa at bringe afkom, og erindrer vi, hvilken stor betydning dette har for dem —«.

Ret og Religion.

Hos Aagesen, Romerret p. 2, hedder det, at »den retlige Ordning i den ældste Tid stod i nøjeste Forbindelse med den religiøse Kultus, —« og et andet Sted: »Det er overhovedet betegnende for den ældste Tids Retstilstand, at de privatretlige Institutioner paa det nøjeste vare knyttede til den offentlige Ret og den religiøse Kultus; —«

Hvorledes forklarer man sig dette. Det er muligt, at man slet ikke kan »forstaa« det, i nogen af de nedenanførte Betydninger. Saaledes siger Nansen, Eskimoliv p. 189, ganske vist om en endnu langt ældre Tids religiøse Forestillinger: — »vi kan lige lidet med vor tanke slutte os tilbage til dem, som vi kan slutte os til, hvordan de første organismer saa ud.«

Det er dernæst en Selvfølge, at selv om vi har konstrueret os en Slags Forstaaelse, saa betyder dette kun, at vi har faaet et iagttaget Fænomen til at svare til de (ganske tilfældige) Forestillinger, vi i Forvejen havde. En saadan Forklaring kan derfor let blive lige saa forkert, som de saakaldte Folkeetymologier. Den har rimeligvis ingen anden Værdi end den at tilfredsstille os selv.

En af Aarsagerne til den oprindelige Forbindelse mellem Ret og Religion er formodentlig den, at de tidligst opstaaede Regler refererer sig mere til Omgangen med den usynlige

Verden end til Forholdet mellem Mennesker indbyrdes, fordi Mennesker i Naturtilstand maa frygte Naturkræfterne mere end hinanden. Saaledes skriver Knud Rasmussen¹⁾ »Polar-eskimoerne lægger til Grund for deres religiøse Forestillinger en Række fortællende Sagn og traditionsbundne Vedtægter, som anses for Overleveringer fra Forfædrene, der har nedlagt al deres Visdom og Livserfaring, paa det at de, som kom efter dem, ikke skulde begaa de samme Fejl.« »Vedtægterne derimod maa nærmest sammenlignes med en Samling uskrevne Love særlig om Fødsel og Død.«

De Eksempler, Knud Rasmussen anfører, synes at referere sig til det overnaturlige eller Naturmagterne og i den Retning gaar ogsaa de Forklaringer, han faar af Eskimoerne, jfr. saaledes p. 9²⁾, f. Eks. »Jeg ved ingenting, men uafbrudt stiller Livet mig overfor Kræfter, der er stærkere end jeg selv! Derfor tror vi paa det onde. Det gode behøver man ikke at tage Hensyn til, for det er godt i sig selv og behøver ingen Tilbedelse. Det onde derimod, maa holdes borte fra de Veje, vi gaar« o. s. v. Dette er Uddrag af en *ordret* Gengivelse af en Østgrønlanders Forklaring.

Naar det saaledes siges i Alm. Retslære, at Retten er et Forhold mellem Mennesker, men f. Eks. ikke til afdøde eller til Gud eller Dyr, saa er det formentlig stik mod Udgangspunktet. De primitive »Rets«regler, der jo er langt mere besværlige og snærende end Retsreglerne hos os, er vist netop i høj Grad bestemt til at regulere Forholdet til Gud (eller

¹⁾ Grønland p. 264.

²⁾ Myter og Sagn.

Satan), til afdøde, til onde Aander, til Jagtdyr (Totemismen)¹⁾ eller ligefrem til Naturfænomener (Forbjærge, Gletschere).

Vil man bruge Kontraktsformuleringen, kan man sige, at Retten i sin Oprindelse er en Kontrakt — ikke mellem Mennesker —, men mellem Mennesker og Gud (respektive Satan), hvis Overholdelse fra Menneskenes Side var af den yderste Vigtighed for hele Stammen. Først efterhaanden har Mennesket, — naar det kom mere i Ly for Naturkræfterne, — vovet at gøre sig selv til Sagens Genstand og Formaal — paa lignende Maade som ved Dramaet, der vist oprindeligt var et Led i denne Kontrakt med det overnaturlige. Naar man taler om »Humanismen« tænker man paa en bestemt, ret ny Periode, hvor Mennesket gjorde sig selv til Formaal for Tilværelsen i højere Grad end tidligere. Men saadanne humanistiske Gennembrud af stor Dristighed maa ogsaa være forekommet tidligere, bl. a. i Rettens og Dramaets Liv.

I det fjerde Bud hedder det: »Du skal ære din Fader og din Moder, om det skal gaa *dig* vel og *du* skal leve længe i Landet«. Fra vort Standpunkt vilde vi sige: for at det skal gaa *dem* vel (Forældrene) og *de* skal blive gamle. Men Reglen er øjensynlig ikke nogen Regel om Barnets Pligt overfor Forældrene — men en Regel om Barnets Pligt overfor G u d (i Forhold til Forældrene), og overholder Barnet ikke denne Pligt, saa kommer Straffen. Forældrenes Fordel synes i Virkeligheden kun at være en Refleksvirkning af Retsforholdet mellem den Enkelte og Gud.

¹⁾ Grønbech: Primitiv Religion p. 38.

Forbindelsen med Religionen har maaske ligefrem været en Fornødenhed for Rettens Opstaaen. Saaledes nemlig:

Idet de første Regler er den ene Side af en Kontrakt mellem Slægten (Stammen) paa den ene Side og usynlige, farlige Magter paa den anden Side, gaaende ud paa, at de onde Magter forholder sig rolige, naar Slægten følger et bestemt Sæt Regler, saa vil det ligge i Alles Interesse, at den Enkelte ikke bryder Reglerne, idet han ellers kalder Ulykker ned over hele Slægten paa Grund af den kollektive Ansvarlighed i primitive Samfund¹⁾, jfr. herved, at den, der begaar den mindste Formfejl i Ritualdansene, øjeblikkelig bliver dræbt.

Den primitive Rets overordentlige Formalisme kan man maaske ogsaa forklare sig paa denne Maade. Den anden Part i Kontrakten var jo ubekendt, blot vidste man af Erfaring, at han var frygtelig og ikke til at ræsonnere med. Nogen nærmere Oplysning var vanskelig at indhente, og da Reglerne tilmed ikke gav nogen Forklaring og Motivering og derfor virkede som Bud, var det ikke til at overskue, hvad der var væsentligt, og hvad der var uvæsentligt. Enhver Kontormand vil sikkert have lagt Mærke til, at de, der er blevet oplært i en bestemt Fremgangsmaade uden at forstaa, hvorfor det gøres saadan, er langt mere formelle end de, der forstaa Fremgangsmaaden.

Paa et meget tidligt Tidspunkt har man opdaget Retorsionen og lagt Mærke til, at der altid vil blive øvet Retor-

¹⁾ Den kollektive Ansvarlighed vedvarer forøvrigt udover det primitive Standpunkt, jfr. Gædeken.

sion. Da Samfundets Atomer oprindelig ikke var Individet — men Familien, var der oprindelig kollektiv Ansvarlighed indenfor Familien overfor Retorsionen¹⁾. Denne kollektive Familieansvarlighed udvidedes til hele Stammens kollektive Ansvarlighed for Enkeltindividets Overtrædelser, maaske ogsaa under Indflydelse af Iagttagelser fra Smitte, idet Værnerne, Reglerne (Budene) jo ofte var af blandet retlig-hygienisk Art²⁾ og maaske ogsaa, fordi man ikke sondrede mellem det retlige og det faktiske Onde i Retorsionen. Det sidste rammer jo den Dag i Dag hele Familien, saaledes at den kollektive Ansvarlighed ikke i Praxis er afskaffet og ikke kan afskaffes.

Ligesom nu Retorsionen fra privates Side maaske kan afbødes ved ydmyge Lader, saaledes skal man efter nogles Mening (Westermarck) have fundet paa at komme Retorsionen fra de overnaturlige Magters Side overfor Brud paa Reglerne i Forkøbet ved at tilføje sig selv en mindre Smerte, og paa Grund af den kollektive Ansvarlighed var det ligegyldigt, om Smerten blev tilføjet en efter vor Opfattelse uskyldig, eftersom alle var skyldige, eller i hvert Fald udsat for de ubehagelige Følger af Retorsionen³⁾. Heraf Ofret til Guden.

¹⁾ Jfr. Noten p. 84.

²⁾ F. Eks. Knud Rasmussen: Myter og Sagn p. 40: »Hele Huset maa renses umiddelbart efter et Dødsfald, og alle Husfællerne maa vadske sig over hele Kroppen. Den, som har rørt ved Liget, skal bortkaste alle sine Klæder og iføre sig nye.«

³⁾ Oprindelig har man vist sluttet fra Straf til Skyld. Slutningen fra Skyld til Straf er nok en humanistisk Landvinding. Spor af den førstnævnte Slutning træffer vi jo endnu hos os.

At der ved Ofringer m. v. skulde gaaes frem paa en ganske bestemt Maade, og at den pinlige Overholdelse af Formalia var en absolut Betingelse for et godt Resultat, kan man mene er uforstaaeligt for os, men i Virkeligheden ligger det jo ganske i Linie med selve den retsskabende Kraft: at Vanen maa følges, om alt skal gaa vel. Dernæst vil det sikkert være muligt at finde Paralleller ogsaa i vor Tid. Hvorledes er det med at banke under Bordet (*touch the wood*) m. v. Er det ikke afværgende Handlinger af et ganske formelt Præg, der maa foretages for at afværge Retorsionen for Pral (om Helbred m. v.). Vi kan saaledes ikke benægte, at vi meget godt forstaar: genkender (jfr. nedenfor p. 133) Trangen til Formalisme i de primitive Folkeslags religiøst-retlige Liv. Hertil kommer saa selvfølgelig, at de indviede gjorde det sværere end nødvendigt, dels af Snuhed, dels af Indbildskhed, noget vi jo heldigvis ikke kender til i det moderne Retsliv.

En vis Forbindelse mellem Ret og Religion fremkommer da ret naturligt derved, at det var de samme Folk, der beherskede hele Kultens Ritual, hvilket jo — efter det nedenfor nævnte — inkluderer Stammens samlede Viden og Tradition paa alle Omraader. »Grundlaget for dette (Aristokrati) er oprindeligt de indviede ældste, som er i besiddelse af alle theoretiske . . . kundskaber« (Rostrup: *Tragoidia* p. 92).

En Følge af Rettens nævnte Opstaaen samt dens Krav om Autoritet er det, at Retten ofte angives at have et overnaturligt Udspring, jfr. saaledes de 12 Tavlers Lov.

Den guddommelige Oprindelse er følgelig ikke paabe-
raabt i bedragerisk Hensigt. »Inspirationen«, hvorunder Folk,

for at bruge et Paradoks, præsterer, hvad de ikke er i Stand til at præstere, kan jo i god Tro være følt som en guddommelig Indgivelse. Den selv samme Tro ligger forøvrigt i et saadant Ord som »Inspirationen«, der vel maa betyde Indgivelse af Aand udefra. Ligesaa i Udtryk som »Aanden har været over ham« — »han var i Aande« m. v.

Løvrigt er der jo — efter det foran bemærkede — maaske noget om Rettens guddommelige Oprindelse, naar Udtrykket forstaas med et vist Maadehold.

Det eneste Tilfælde, tror jeg, hvor der endnu er en vis Forbindelse mellem Retten og Religionen hos os, er ved Lysning, kirkelig Vielse og gejstlig Mægling. Man vil her lægge Mærke til, at mange mener, Ægteskabet er en Kende misligt, dersom det ikke er indgaaet for Præsten, samt endvidere, at adskillige mærkelige (dog verdslige) Ceremonier spiller en stor Rolle. Hos Kipling hedder det et Sted i en Novelle, at man gaar fra den borgerlige Vielse med en urolig Fornemmelse af, at der er noget ulovligt et eller andet Sted.

Ret og Dans, Skuespil m. v.

Det ganske Kastanietræ med Stamme, Bark, Marv, Grene, Blade og Blomster har ligget i een Kastanie. Vækst synes ofte at medføre Differentiering. Paa samme Maade har en Videnskab Tilbøjelighed til at spalte sig, Retsvidenskaben saaledes i Jura, Nationaløkonomi og Sociologi. Herefter kan det ikke undre, at mange af Samfundslivets nu tilsyneladende vidt adskilte Grene har ligget i samme Bladsvøb. Dette gælder saaledes Jura, Religion, Skuespil, Ballet, Opera, Dans og Selskabelighed, samt en Del Ting, der nu nogle Steder er udskilt af det gode Selskab og henregnes til Forbrydelser, saasom Seksual- og Lystmord under Massesuggestion.

Man kom sammen. Deri ligger i hvert Fald noget fælles, og naar Menneskene kom sammen, kunde der ske mærkelige Ting, fordi der opstod Massesuggestion, samt fordi der blev et Publikum. Den blotte Komsammen er nu i nogen Maade en Forklaring paa samtidig Forekomst af Ting, der forudsætter et Publikum, uden at man nødvendigvis behøver at gribe til alt for dybsindige Forklaringer om indre Sammenhæng. Naar man f. Eks. foretager retlige Bekendtgørelser ved Kirkestævne, saa vilde det jo være søgt heri at finde en Forbindelse mellem Ret og Religion. Hvad Forbindelse er der mellem Hestemarked og Honningkager, Komarked og

Karruseller, næppe noget med Solhjul og Aarets Cirkel og phalliske Symboler, næppe anden Forbindelse end den, at Publikum maa der til, om Ploven skal skære.

Om Forbindelsen mellem Ret og Dans i Grønland er allerede talt paa flere Steder.

Det behøver i og for sig kun at være en ydre Forbindelse: Naar man kom sammen, var det naturligt at hoppe og samtidig at udøse sin Bitterhed i Smædeord.

Om Forbindelsen mellem Religion og Dans, Ret og Drama indeholdes nogle Oplysninger hos Egill Rostrup: Den attiske Tragoidia: »Den dybe frygt, som tvinger naturmennesket til atter og atter at føle og forny forholdet til naturen, og driver det gennem alle disse for os saa sære ceremonier (sol-danse, dyredanse), er angsten for chaos.« »Gennem dansen skaber han orden i verden —« hedder det p. 74¹⁾. Dersom dette er rigtigt — men det er jo ikke umiddelbart indlysende — saa kan man maaske nok skimte ogsaa en Art psykologisk Forbindelse mellem Dans og Ret, men det ligger os dog vist for fjernt, til at vi kan »forstaa« det i nogen af de nedenfor p. 133 anførte Betydninger.

Dramaet synes at være udsprunget af Pubertetsfester af blandet erotisk-retlig-religiøs Natur. Herunder opførtes indviklede Maskedanse eller Maskedramaer. »For at forstaa, hvad et maskedrama er, maa det urokkeligt fastholdes, at det ikke drejer sig om nogen »forestilling«, der er beregnet paa at gøre virkning paa tilskuere. De unge neophyter lærer

¹⁾ Efter Grønbech: Primitiv Religion p. 24.

ved at overvære dramerne de hemmeligste ritualer, de helligste traditioner og sagn, moral og etik og jura og religion og exacte videnskaber.« (p. 80). »Danseruseren opnaaes ved den minutieuse gentagelse« (p. 90) — »den, der begaar den ubetydeligste fejl, bliver som regel øjeblikkelig dræbt« (ibid.). »Pubertetsindvielsen ender med et erotisk orgie« (p. 91 hos Rostrup).

En vis Rest af Forbindelsen mellem det erotiske og Retten har man antagelig de Steder, hvor Henrettelser foregaar offentlig og fejres som en Forlystelse. Adskillige Forfattere hævder en Forbindelse mellem Død og Libido, saaledes Henrik Pontoppidan et Par Steder og Richard Aldington i »En Helts Død«. Forbindelsen mellem Mars og Venus er jo i hvert Fald officiel.

I Carmagnolen, Dansen gennem Paris under Rædselsperioden, har man maaske Lov at se det sidste Udslag af Forbindelsen mellem Rettergang og Dans og formodentlig Erotik.

Nogen Forstaaelse kan der maaske opnaas ved Hjælp af C. Lange (Om Sindsbevægelser, 1885¹⁾), Bidrag til Nydelsernes Fysiologi som Grundlag for en rationel Æstetik, 1899²⁾).

»Det, som vi tragte efter at opnaa ved de Indtryk, for hvilke vi søger at blive Genstand, fordi de hensætte os i en nydelsesfuld Stemning, er altsaa, naar vi gaa til Bunds i Sagen, visse vasomotoriske Fænømener.« (II, p. 14).

¹⁾ Citeret som: I.

²⁾ Citeret som: II.

Glædens fysiologiske Billede er følgende: Forhøjelse af den vilkaarlige Innervation + Karudvidning. Men ogsaa den fysiologisk nærbeslægtede Vrede udsætter man sig gerne for, naar Faren for de i Vrede begaaede Handlinger er bortelimineret. »Kort sagt (II, 19), hvor man kan hengive sig til den (Vreden) uden Fare og uden Skam, ja vel endog med Følelsen af at gøre noget Fortjenstfuldt, der er Vreden en Nydelse, som i Intensitet sikkert overgaar Glæden.« Vredens fysiologiske Billede er Forhøjelse af den vilkaarlige Innervation + Karudvidning + Inkoordination (I, p. 46), altsaa omtrent det samme som Glædens.

Rædslen (fysiologisk Billede: — Svækkelse af den vilkaarlige Innervation + Karforsnævring + Spasme af de organiske Muskler) spiller en mere indskrænket Rolle som Nydelse p. G. af Faren. »Kan man derimod (II, p. 20) blive Genstand for de emotionelle Angstfænomener uden i Virkeligheden at løbe nogen Risiko saa ere de i sig selv maa-ske ikke mindre nydelsesfulde« Rædselens Tillokkelse (II, p. 21) er saa stærk, at man ikke har skyet og tildels endnu ikke skyer at opnaa denne mægtige Nydelse paa sine Medmenneskers Risiko« »ogsaa mange civiliserede, naar de tro at kunne være det bekendt, finde deres største Nydelse ved at overvære Henrettelser eller blodige Kamplege« (II, p. 21). Spændingen (fysiologisk Billede: Forhøjelse af den vilkaarlige Innervation + Spasme af de organiske Muskler) (I, p. 46) kan modsat Glæden fremkaldes kunstigt. Sorgen (fysiologisk Billede: Svækkelse af den vilkaarlige Innervation + Karforsnævring) bliver til en Nydelse, »naar der ikke i dens Aarsager ligger Noget, som forstyrrer Velbehaget

ved selve den emotionelle Proces« (II, p. 25). Endelig er der Ekstasen, »der betegner den reneste og mest intensive, den absolute og saa at sige abstrakte Nydelsestilstand« (II, p. 27). »Dens vasomotoriske Grundlag kan rimeligvis være et forskelligt« (II, p. 29). »Ingen Nydelse er saa betagende som den religiøse« (II, p. 31). Et Middel til Ekstase er Beundring (II, p. 34). »Tørsten efter at føle Beundring gaar derfor Haand i Haand med Trangen til at underordne sig, bøje sig, knæle, tilbede« (II, p. 36). Det vasomotoriske Centrum kan imidlertid ogsaa paavirkes gennem Blodet »for at gøre det klart, hvad der tænkes paa, er det tilstrækkeligt at nævne Stoffer som Te, Kaffe, Spiritus« (II, p. 60). Endvidere paa rent mekanisk Maade p. 62 »for at faa deres Blodkar til at udvide sig; efterhaanden faa Legene mer og mer den rytmiske Form, der giver dem Karakteren af Dans« (II, p. 63). »Men Glæden er ikke den eneste Affect, der kan fremkaldes ved Dansen; denne er ogsaa et mægtigt Middel til at vække den fysiologisk saa nær beslægtede Sindbevægelse, Vreden, Raseriet, og benyttes som bekendt ofte forsætligt i dette Øjemed« (II, p. 63. Krigsdanse)¹⁾.

»At Dansen hos mange Naturfolk har spillet en vigtig Rolle ved de religiøse Ceremonier er vel bekendt; her har Formaalet, i al Fald tildels, utvivlsomt været at befordre den extatiske Tilstand, hvortil Grunden var lagt ved selve den religiøse Stemning.«

¹⁾ Man har maaske Lov at gætte paa, at Marschen nu om Dage har indtaget Dansens Plads i denne Henseende.

Det siger sig selv, at vi ikke kan bedømme¹⁾, men maa indskrænke os til at referere disse Tanker. Det forekommer mig imidlertid, at denne fysiologiske Betragtning giver en vis Forklaring paa, at Dans, Religion, spændende Rettergang, Menneskeslagtning og erotiske Orgier har været filtret sammen til en lækker pytt i panna. Nu om Dage har man Kunst, Idræt, Avislæsning og den platoniske Pardans som mere uskyldige Irritamenter for den vasomotoriske Emotion. Ved bevægede Retsmøder hører man undertiden Dommeren minde det nysgerrige Publikum om, at det ikke er nogen Teaterforestilling. Men det er nu ikke saa ganske sikkert, at Publikum deler hans Opfattelse.

¹⁾ Nemlig Spørgsmaalet, om det just er vasomotoriske Fænomener, der er de primære. At der er et fælles fysiologisk Grundlag, er vist sikkert nok. Jfr. herved Carl Jørgensen: Følelseslivets Grundelementer.

Retten og Tiden.

Vi har allerede bemærket, at det er selve Tidens Eksistens, der nødvendiggør Retten. Var Tiden ikke, maatte vel den engang givne Situation fortsættes uforandret. Et Sekund maatte blive lig Evigheden, og for nogen Ret blev der ingen Brug i dette Rædselskabinet, som i og for sig havde den fornødne Uforanderlighed og mere til.

Men dernæst er Tiden ogsaa retsskabende paa den Maade, at hvad der gentager sig, let bliver til Ret¹⁾. Sædvanen, al Rets Moder, er et Barn af Tiden, der saaledes bliver Rettens Bedstemoder. Tiden nødvendiggør Retten og indeholder selv Midlet til at tilfredsstille det Krav, den rejser. Det kan ikke være bedre. Vi nærmer os »den bedst mulige af alle Verdener.«

Men stundom gaar Tidens retsskabende Kraft ikke Omvejen over Sædvanen, men virker direkte, saaledes ved Straf-forældelse, Hævd og Præskription. Den i et vist Aaremaal uforandrede Tilstand gør det her ud for en Sædvane.

Vi har tidligere gjort opmærksom paa det Paradoks i Rettens Liv, at den retsskabende Tendens oprindelig har Blikket rettet bagud i Tid — men senere retter Blikket fremad.

¹⁾ Jfr. at Traditionen i England nærmer sig stærkt til at være lige saa bindende som skreven Ret. Forfatningen hviler delvis paa Tradition og hviler sikrere end den skrevne Forfatning i andre Lande.

Dette gælder al Ret og ganske specielt Straffen.

Endvidere er det en Selvfølge, at Tiden ogsaa virker retsændrende, ganske simpelt fordi den retsskabende Kraft ikke hører op. Der dannes stadig nye Sædvaner i Samfundet og dermed ny Moral og disse Nyheder søger at sætte sig igennem i de tilsvarende statiske Begreber: Stat og Ret.

Straffen er udsprunget af Hævnen, det menneskefremstillende Drama antagelig af Kultdans, Sproget som Meddelelsesmiddel af syngende Stemningsudbrud. Saaledes rationaliserer man Tingene, og der er ingen Fornødenhed for at blive staaende ved det oprindelige. Fra først af traadte Hesten formentlig ogsaa paa sin Bitaa, men det lader sig ikke længere gøre, og fordi vi har opdaget, at Mennesket maaske engang har gaaet paa 4, er der ingen Grund til at begynde paa det igen, (det animale Menneske).

Relativitet og Absolutthed i Retten.

Menneskene vil have noget fast at holde sig til. Selve Rettens Eksistens er et Eksempel herpaa. Da det imidlertid ikke kan undgaa den menneskelige Opmærksomhed, at alt flyder, saa opstaar der her en Konflikt, der ofte føles som virkelig tragisk. Konflikten berører begge Dimensioner, hvori vor Eksistens udspilles — Tid og Rum. Dels kan man ikke undgaa at lægge Mærke til, at hvad der staar fast det ene Sted — flyder det andet, dels mærker man, at hvad der for en Tidsalder er hugget i Granit, skifter lig en Proteus efterhaanden, som Ældre dør ud, og Yngre vokser op. Herooverfor gribes vi ofte af en raadløs Mathed — men undertiden tager Mennesket sig sammen til et forbitret Forsøg paa at løfte Retten ud af Tidens Fuger, hvilket dog naturligvis er haabeløst.

Som saadanne Forsøg kan man nævne de store Kodifikation. Dernæst Love, som erklærer sig selv for uforanderlige. Dette sidste gælder jo herhjemme om Kongeloven (jfr. ogsaa D. L. 1. 1. 1.: Kongen er efter Konge-Loven, saasom Konge-Dømmets rette *uforanderlige* Grundvolds Lov o.s.v.), jfr. ogsaa Indfødsretten 15. Januar 1776.

Men ogsaa paa anden Maade har man gjort Forsøg paa med Vold at simplificere Tilværelsens Mangefold og Kom-

binationernes Uudtømmelighed. Saaledes forbød Justitian »under strenge Straffe at paaberaabe sig eller anvende andre Retskilder« end Digesterne (Aagesen, Romerret I, p. 70), (en Art Kodifikation i 50 Bøger fra Aar 533 e. K.). Ligeledes blev det forbudt at skrive Kommentarer til dette Værk. Dersom Domstolene skulde møde Tilfælde, der ikke var omtalt, skulde de henvende sig til Kejseren for at en Afgørelse med Lovkraft kunde foreligge.¹⁾

En kraftig Overvurdering af Statens Evne til at være Samfund.

Et kendt Forsøg paa at stemme Tidens Strøm foretoges i sin Tid af Frederik den VI overfor Ørsted, hvilket gik til paa følgende Maade:

I 1825 udsendte den liberale H. N. Clausen »Catholicismens og Protestantismens Kirkeforfatning, Lære og Ritus«, hvori han fremsatte Forslag om en ny Præsteed efter »en Formel, der paa een Gang antyder baade det faststaaende og det bevægelige i Protestantismens Væsen.«²⁾

Den paa dette Tidspunkt reaktionære Grundtvig udsendte faa Dage efter et Modskrift: »Kirkens Gienmæle mod Professor Theologiæ Dr. H. N. Clausen«, hvori han hævdede, at den gamle Præsteed skulde bibeholdes. Ørsted undersøgte nu Spørgsmaalet i en Artikel i Jurdisk Tidsskrift XII, p. 213: »Behøver den danske Kirkeforfatning en omgribende Forandring?«, hvori bl. a. hævdes, at den Ed, Præsterne aflægger vedrørende de i Kongeloven og Danske Lov nævnte sym-

¹⁾ Aagesens Romerret.

²⁾ Frantz Dahl: Frederik VI og Anders Sandøe Ørsted i 1826, p. XXI.

bolske Bøger, ikke strækker sig til de nævnte Bøgers hele Indhold, men kun til det, der er en væsentlig Bestanddel af den kristne Tro.¹⁾

Ogsaa de kirkelige Love ere — efter Ørsteds Mening — undergivne den for Love i Almindelighed gældende Sætning, at ligesom Forhold og Begreber forandrer sig med Tiderne, vil ogsaa det System af Forestillinger, hvorfra man ved Lovens Anvendelse maa gaa ud, forandre sig, uagtet selve Loven bliver uforandret.²⁾ Det var Ørsteds Hensigt at mægle, idet han vilde paavise, at den gamle Præste-Ed var saa rummelig, at den kunde huse ogsaa Datidens Opfattelse. Dette relative Syn faldt ikke i god Jord hos Frederik den VI, og Resultatet blev et Reskript af 21. September 1826, hvori Kongen har »med Tilfredshed erfaret hvorledes du selv foreslaar efterhaanden at indskrænke og efter nogen Tid at tilendebringe den Virksomhed paa Forfatterbanen, som o.s.v.« (Frantz Dahl p. 187). Dette Tilfælde illustrerer vistnok, at Absoluthed *ikke* er Styrke,

Ogsaa »Fiktionen« maa nævnes i denne Forbindelse. Stort set er Fiktionen en Fiktion om Absoluthedens Fortrin.

»Empirismen er svanger med sceptiske Elementer«, skriver Bornemann 5 — 492 og senere: »Paa det moralske Gebet synes hiin empiriske Scepticisme at maatte virke aldeles destruerende. Hvor let er det ikke her, ved at sammenligne

¹⁾ ibd. XXVII.

²⁾ ibd. XXVIII.

forskellige Tidsalderes og Nationers Vedtægter, at reducere Pligtfølelsen til en af Vane opstaaet Idee, at gøre Alt afhængigt af Conventionen« (494).

Denne Bekymring er nærliggende, Westermarck siger: »that a scientific theory is not invalidated by the mere fact that it is likely to cause mischief. The unfortunate circumstance that there do exist dangerous things in the world, proves that something may be dangerous and yet true.« (Origin I — 18).

Iovrigt ved jeg ikke, hvor farlig denne Anskuelse er. Netop, dersom Samvittighedens Indhold er et Samfundsprodukt, bliver dette Indhold en Garanti for normal Opførsel i vedkommende Samfund paa vedkommende Tid og dermed en Garanti for den fornødne Forudberegnelighed fra andres Side, just det, hvori vi ser Rettens Ide.

Om de forskellige Grunde til, at man objektiviserer sine moralske Følelser, kan henvises til Westermarck I. Westermarck burde være mere læst af Jurister i Danmark, end han er, saa meget mere, som hans første Værker er skrevet paa et skandinavisk Sprog.

Ret og Politik.

Man siger glat væk: Det er ikke et retligt Spørgsmaal, men et politisk. Men efter hvilke Kriterier træffer man denne Afgørelse?

Sikkerlig ikke efter bestemte Kriterier, men efter et Skøn. Hvad der ligger bagved Skønnet er vistnok følgende:

Det nye Samfund vil søge at præge en ny Stat, og den nye Moral vil søge at blive en ny Ret. Disse Bestræbelser er politiske, og herhen hørende Spørgsmaal er politiske Spørgsmaal.

Udfindelsen af, hvad der allerede *er* blevet gældende Ret, hører derimod under Juraens Omraade, og saadanne Spørgsmaal er juridiske.

Udfindelsen af, hvad der bør være Ret, vil dog ogsaa være et juridisk Spørgsmaal, saafremt vedkommende Emne ikke er blevet politisk inficeret. Om Emnet er blevet politisk, vil ofte være et rent historisk Spørgsmaal. Hvad, der er politisk i det ene Aarhundrede, er upolitisk i det næste. Afgørende vil det sikkert være, om Spørgsmaalet paa en eller anden — ofte ganske tilfældig — Vis opvækker Lidenskaber, der staar i Forbindelse med en eksisterende Magtkamp i Samfundet.

Om Staten.

»The true problem is not to study how human life submits to rules — it simply does not; the real problem is how the rules become adapted to life.¹⁾

Denne Sætning gælder ikke mindst om Forholdet mellem Stat og Samfund. Samfundet er det levende Liv. Staten er den Form, hvori Samfundet har fæstnet sig.²⁾ I Samfundet lever den retsskabende Evne som en rent fysiologisk Naturkraft, og et af de Udslag, denne Kraft giver sig, er Staten.

Staten er saaledes et Barn af Samfundets retsskabende Kræfter. I Reglen tror man, at det er omvendt: at Retten er et Barn af Staten og ikke kan bestaa uden denne.

Der kan imidlertid bestaa Samfund, som har en Ret, men ingen Stat. Dette gælder f. Eks. vore egne Grønlændere, som ikke havde nogen Stat, men derimod en Slags Ret.³⁾

¹⁾ Malinowski: *Crime and Custom* p. 127.

²⁾ Ved Samfund forstaar P. Schou: *Den moderne Stat* p. 76: »Indbegrebet af alle de sociale Relationer, som knytter en given Befolkning sammen.«

Ved Stat forstaar man (ibid.). »En lokal begrænset Befolkning, organiseret til Viljes- og Magtudøvelse.«

³⁾ Nansen: *Eskimoliv* p. 94 og 159. Meget til Ret var det nu næppe, jfr. den hos Knud Rasmussen: *Myter og Sagn* p. 352 gengivne Nidvise mellem Kuitse og Kangitsukaq.

Proceduren mellem Parterne foregik under en Art Kontradans. Det er vigtigt at fastslaa det rigtige Forhold mellem Ret og Stat, da mange mener, at det udelukkende bør være Statens Repræsentanter, Politi, Dommere og Justitsminister, der med sammenbidte Miner, spændt Biceps og fuldkommen Mangel paa Humor, holder den hele Ret sammen. Saaledes er det ikke. Øvrigheden kan ikke skabe Ret mere end Røgteren kan skabe Liv, Gartneren Planter og Lægen Sundhed. For den ene som for den anden gælder det, at de kan understøtte en naturlig Tendens eller vanskøtte den og saaledes faa et bedre eller ringere Resultat. »Skabe« kan ingen af dem.

Begreberne om Staten falder tilsyneladende i 2 Hovedgrupper:

- I. en Gruppe, som anser Staten for et Middel, medens Formaålet med Magtudøvelsen er Individernes Velfærd.¹⁾
- II. en anden Gruppe, der opfatter Staten som et Formaal i sig selv. Individerne bliver derimod kun et Middel til Magtudfoldelse paa den Maade, der imponerer mest muligt.

Efter den første (amerikanske) Opfattelse bliver Individerne Indvaanere i et Beboelseshus, opført til deres Ly.

¹⁾ I den amerikanske Kongres' Uafhængighedserklæring af 4. Juli 1776 fastslaaes denne Opfattelse med Ordene: »Vi anse følgende Sandheder for at være indlysende i sig selv at for at sikre disse Rettigheder (nemlig Liv — Frihed og Stræben efter Lykke) — ere Statsstyrelser indsatte iblandt Menneskene.« — (Sveistrup IV.)

Efter den anden Opfattelse bliver de Mursten i en Fæstning opført til Ly for — ja for hvem?

Da det ikke er til Fordel for de enkelte Individuer, bliver det til Fordel for »Folkeaaanden«. For Nationens Begreb som saadant, noget, der formodes at eksistere udenfor de enkelte Individuers Bevidsthed.

Eftersom imidlertid Staten ikke har nogen Bevidsthed, men den ganske Bevidsthed om Staten maa ligge i Individernes Hjerner, bliver det sandsynligt, at den sidstnævnte Opfattelse alligevel maa kunne forklares i Forhold til de enkelte Individuers Bevidsthed.

Sagen er naturligvis ogsaa den, at Tanken om deres Stats Styrke og om de Gener, den derved kan paaføre Naboerne, hos nogle Racer er en Betingelse for Individernes Velbefindende.

Ovenfor paapegede vi, at Staten, — naar den ikke skal tjene Individernes Vel —, tilsyneladende blev noget formaalsløs. Hvem skal have Fornøjelse af Staten, naar det ikke er Individerne i den? (Naboerne kan det i hvert Fald ikke være). Her er nu sikkert den anden Grund til, at man somme Steder frakender Staten Karakter af Skjold over Individernes lykkelige Tilværelse: Naar nemlig Individernes Tilværelse ikke er lykkelig, bliver denne Begrundelse af Statens meningsløs.

Historisk har Statens første Opgave været Krig, specielt vel endda ofte Angrebskrig. Det er herefter ikke saa mærkeligt, at en af de næste Opgaver, vi hører om for Staten, var

Opdragelse, idet denne kunde ses som en Forberedelse til den ældste Statsopgave.

Det, som man nu om Dage vilde mene, var Statens første Opgave, nemlig Rettens Pleje, er først senere lagt over paa Statens Skuldre — et ret bekvemt Sted, idet der forefandtes den fornødne Eksekutionsmagt og en vis Chance for Upartiskhed. Det er i og for sig ikke nogen absolut Nødvendighed at have Rettens Pleje anbragt hos Staten, og det er ikke altid i alle Henseender lige heldigt.¹⁾

Retten er nemlig og bør være et Produkt af *Samfundet*, saa hvor Staten bliver noget fra Samfundet forskelligt — og det kan let ske — bliver Retten i Grunden ikke, hvad den skulde være og oprindelig var — i Grunden ikke Ret — men Magt.

Dette Misforhold mellem Samfund og Stat vil jo altid foreligge, naar det ene Land bliver undertvunget af og regeret fra det andet. Det er faa regerende Stater, der i saa Fald har Relativitetssans nok til at lade den nationale Ret i det undertvungne Land forblive gældende. De fleste herskende Lande vil være indskrænkede nok til at anse deres Ret for noget Absolut.

Misforhold vil saaledes ofte foreligge ved Kolonier.

Dernæst vil der være et Misforhold mellem Samfund og

¹⁾ Fra dette Synspunkt set, kan man sige, at Nævningeinstitutionen er en Reminiscens fra den Tid, da Samfundet var det direkte retsskabende og at dens Bibeholdelse indeholder en vis Tvivl med Hensyn til, om det er helt rigtigt, at Staten har taget denne Opgave fra det levende Samfund. Altsaa Institutionen er et Kompromis mellem Samfundet og Staten i Henhold til den retssigende Myndighed.

Stat og følgelig mellem Ret og Magt, hvor de politiske Forhold ikke giver Udtryk for Samfundets politiske Mening. Dette var saaledes herhjemme Tilfældet i Provisorietiden.¹⁾).

Vi anser den Statsform for gunstigst, der bringer størst Konformitet mellem Stat og Samfund. Staten skal spejle Samfundet. Heraf følger ikke just med Nødvendighed, at Flertallet kan regere, det afhænger ganske af, hvorledes Samfundet er. Dersom Samfundet er saaledes, at Flertallet hverken kan læse eller skrive, medens der er en faatallig »dan-net« Klasse, saa vilde Staten ikke spejle Samfundet, saafremt Flertallet regerede i Staten, thi Flertallet vilde i saa Fald ikke være de afgørende i Samfundet, og Konsekvensen af denne Uoverensstemmelse mellem Stat og Samfund maatte blive og vilde blive og er sikkert altid blevet en Revolte fra oven.

Omvendt kan det ikke nytte, at en Adel vil være den afgørende i Staten, saafremt den har sat sig selv ud af Spillet i Samfundet, thi hvis den i saa Fald forsøger at klamre sig til Statsmagten med Udelukkelse af dem, der har Samfundsmagten, f. Eks. Intelligensen og Erhvervslivet, saa kan Resultatet ikke blive godt. Det var dette, det gamle Regimente i Frankrig forsøgte.

At denne Betragtning er rigtig, mener jeg, man kan se af Forholdet i England, hvor man har draget Omsorg for, at

¹⁾ I og for sig behøver Misforhold ikke at foreligge, fordi der ikke er Parlamentarisme, nemlig hvis Folket ikke ønsker denne. Dette betyder, at Samfundet ikke nærer noget Ønske om at være retsskabende, at Samfundet, om man saa maa sige, har Pletter af dødt Kød.

Adelen vedblev at repræsentere dem, der havde Samfundskræfterne, ved ganske simpelt at rekruttere Adelen derfra. Resultatet er, at Adelen stadig har nogen Magt i Staten. Stabiliteten i den engelske Forfatning ligger formentlig i, at Staten i højere Grad end andre Steder har spejlet Samfundet.

Samfundet er det levende. I Ordet ligger vel i Grunden kun, at det er nogle, der har fundet sammen, men intet om under hvilke Former eller hvorfor. Dette er under stadig Udvikling og Strømning. Til Eksempel er det Samfundet, der er sprogskabende — ikke Staten. Man kan vel i Undervisningsministeriet autorisere en Ordbog og fastslaa, hvilke Ord, der *for Tiden* er de rette. Men Staten kan ikke bestemme, hvilke Ord der skal leve, og hvilke der skal dø. Det bestemmer Vesterbro mere end Slotsholmen. Her har de, der ikke kender Reglerne, en større Chance end de, der kender dem alt for godt.

Naar Samfundet er den levende Organisme, er det formentlig, fordi der ingen snævert fastlagte Regler er. Den, der kan udøve Indflydelse, *kan*.

Der kræves ingen forudgaaende Eksamen og Embedsbesættelse. Det kan forme sig saaledes, at det bliver gennem en Opfindelse (Vævestolen), gennem Pennen (Voltaire og Rousseau), gennem Prædiken (Luther), gennem Sejlads (Søvejen til Indien), gennem Pressen (Bladlorderne), gennem Musik (Den Stumme) og antagelig ogsaa gennem Malerkunst, i hvert Fald Tegnekunst (Daumier og Gavarni), eller gennem Handel (Det ostindiske Compagni).

Den vigtigste Samfundsdannelse udenom Staten var sikkert Kirken, der ved sin Formæling med Staten medbragte

en Del Opgaver, der tidligere havde været Staten ligegyldige, saasom Omsorg for Fattige og Syge.

I Modsætning til Samfundet er Staten ikke Liv, men Form. Staten er statisk. Stat betyder velsagtens noget, der staar (fast).

Staten forholder sig til Samfundet som Retten til Moralen. Begge er de en Kalkskal, som levende Organismer har skabt til Støtte for en noget udflydende Kontur.

Staten bør altsaa afspejle Samfundet, men ikke just fra Sekund til Sekund, — hvad blev der da af det statiske. Den skal afspejle Samfundet med en vis Gnidningsmodstand, bl. a. for at man kan vide, om de Samfundskræfter, der nu ønsker at præge Staten, ogsaa er Samfundskræfter og ikke blot Sct. Veitsdans. Heraf bl. a. Valgperioder af en vis Længde. De Samfundskræfter, der vil præge Staten, maa lægge noget Arbejde deri, — ellers er de ikke Kræfter.

Men i det store og hele er det Skallen, der skal vokse med Sneglen, — ikke Sneglen, der skal holde op med at vokse. Resultatet maatte ellers blive enten, at Skallen sprængtes, eller — værre endnu — at Sneglen døde og efterlod sin tomme og snirklede Konkylie som en Fløjte for Vinden.

Parlamentarismen.

Den politiske Ordning, som er mest i Overensstemmelse med det foran udviklede Syn paa Retten — er den parlamentariske. Denne Ordning sikrer, at Staten *paa fredelig Maade bliver en Afspejling* af det levende Samfund, og den garanterer, at Retten bliver et *Udtryk for Normaliteten* i Samfundet og derfor *frivilligt efterkommet*. Havde man ikke denne praktiske Ordning, maatte Forandringer i Samfundet enten renoncere paa at afspejle sig i Staten, hvorved Staten vilde ophøre at være en Retsstat, eller Samfundets Forandringer maatte medføre tilsvarende Ændringer i Staten ved Hjælp af Vold.

Den parlamentariske Ordning er derfor som en Art kastreret Borgerkrig, hvor »Saar«, »Fald«, »Nederlag«, »Sejr«, »Tab« og »Baghold« er markerede, men Udtrykkene dog med Rette hentede fra manuel Krig, idet denne vilde træde til, hvor Parlamentarismen forsvandt.

Juridisk Tænkning.

Som en Fare ved selve den spekulative Virksomhed kan nævnes følgende: Spekulationen fremhæver alle Argumenter pro et contra, ogsaa de uvæsentlige. Den frister derfor til at tælle Argumenterne i Stedet for at veje dem. Hvor der derimod ikke drives professionel Spekulation, skyder de væsentlige Argumenter sig frem af sig selv — fordi de er følelsesbetonede. De, der skyder sig frem, staar i Forbindelse med Viljen og Lysten, d. v. s. Momenter, som er i høj Grad afgørende for den fremtidige Gennemførelse af den tagne Beslutning, og denne Gennemførelsens Kraft kan være lige saa vigtig for et godt Resultat som selve det i og for sig intellektuelt rigtige Valg, der er sket med Fremhævelse af ulystbetonede Momenter og som derfor maaske faar en valen Udførelse.

I.

Juraen frembyder mange Eksempler paa uheldige Virkninger af Spekulation. Nogle Eksempler: Ad Tankens Vej fandt man ud af, at Løftegiverens Vilje ikke gik udover at være bundet overfor *Løftemodtageren*. Konsekvensen heraf var, at Fordringer ikke kunde transporteres. Der stod man.

II.

Ud fra den Betragtning, at Loftegiverens Vilje kun gik ud paa at være bundet til det, han havde lovet, kom man til det logiske Resultat, at Negotiabilitetsreglen var uforstaaelig, da Løftemodtageren begrebsmæssigt ikke kunde overføre større Ret end den, han selv havde: *Nulla plus juris transferre potest, quam ipse habet*.

III.

Ud fra den Betragtning, at Laan til Eje begrebsmæssigt indeholder, at Laantageren skal levere Genstande tilbage af »gleicher Art, Güte und Menge«, som det modtagne (B. G. B. § 607) kommer v. Brünneck til det Resultat, at Kreditforeningsforholdet ikke kan være et Laan til Eje, fordi Laantageren af Kreditforeningen modtager Laanet i Kasseobligationer, men kan frigøre sig ved at tilbagebetale efter eget Valg i Kasseobligationer eller rede Penge (altsaa noget andet end det modtagne). Dette nøder ham til at konstruere Forholdet paa en temmelig kunstfærdig Maade som et Mandatforhold.

IV.

En af de mest ondartede Konstruktioner er Hegels Paa-fund, hvorefter Staten er en Person med en Hjerne, som giver Love. Dette optages til en vis Grad herhjemme af Bornemann d. Y., der f. Eks. siger (I. p. 15): »Vi troe nemlig, at Retsbevidstheden er en Almenbevidsthed i egentlig Forstand. Vi mene hermed, at den Tankeproces, som aabenbarer

sig i Retsordenen, væsentlig er uindividueel, objectiv, ligesom den, vi forefinder i Naturen, o. s. v. saa at (p. 16) Organet næsten bliver ligegyldigt« Den, der udtaler det nye, har kun »et finere Gehør for det, som Folkets Genius hvisker Alle i Øret.« (p. 16). Dette er Bornemanns bekendte Samfundspersonlighed, der vel ikke herhjemme gjorde større Skade. Senere opstod de samme Ideer imidlertid paa en langt farligere Maade i Ideen om den totalitære Stat og tillige paa en mere haandfast Maade. Medens Bornemann nemlig væver frem og tilbage — vel tilsidesætter Individets Hjernefunktion som ret ligegyldig for Rettens Dannelse, men dog viger tilbage for at tro paa Samfundspersonligheden paa lignende Maade, som Almuen troede paa en Nisse — en Helhest — en Trolde — en Strømkarl — en Huldre eller en Hyldemor og derfor havner i Vrøvl, — saa tager Mussolini Skridtet fuldt ud og gør Staten til en mystisk Person. Han siger følgende: »Fascismen bekræfter Staten som Individets eneste sande Realitet. Fascismen er en religiøs Verdensanskuelse, der betragter Menneskene i deres immanente Forhold til en højere Lov med en objektiv Vilje, som rager op over Enkeltvæsenet og hæver det til bevidst Medlemsskab i et aandeligt Fællesvæsen.«

Midler mod farlig Spekulation i Juraen er det ret let at angive, men derimod næppe at faa fulgt. Først og fremmest maa man være paa Vagt overfor tyske Filosofer og varsom med tysk Jura. I danske Hjerner opstaar saadanne Paafund ikke af sig selv. Dernæst vil det sikkert være sundt, at Ret-

tens Udvikling i videst muligt Omfang foregaar ad Mundtlighedsens Vej, hvilket jo er Tilfældet under den nuværende Ordning, hvor Lovene tales igennem paa Kryds og Tværs, og Dommene ligeledes afsiges efter mundtlig Forhandling. Thi der er Grænser for, hvormeget Nonsens man kan faa Folk til at høre paa, og der er ligeledes Grænser for, hvad man kan faa til at tage sig ud som Fornuft, naar det fremføres mundtligt. Paa Tryk lader det sig ganske anderledes gøre at skrue Udtalelserne, saa de tilsyneladende udtrykker en Tanke, da Skribenten har ubegrænset Tid til at veje Ordene. Dernæst er den, der mundtligt fremfører noget, udsat for Afbrydelser, som tvinger ham til at præcisere sine Udtalelser saa mange Gange, at enten Tanken bliver tydelig, eller det bliver tydeligt, at der ingen Tanke er. Endelig kan Læseren anbringe sig i en magelig Stilling og derfor indtage langt større Doser af uklare Begreber end Tilhøreren, der sidder umageligt og hvis Taalmodighed derfor hurtigere slipper op. Sluttelig har den mundtlige Fremgangsmaade endnu en Ejendommelighed, som er dræbende for usund Speculation, nemlig den øjeblikkelige Vekselvirkning mellem forskellige af praktiske Hensyn bestemte Synspunkter. For Skranken fremføres Sagen øjeblikkelig set fra den modsatte Side og ligesaa i et Parlament. Den derimod, som lukker sig inde med en Filosof, er prisgivet en ganske ensidig og verdensfjern Paavirkning i Dage eller Uger og vil derfor ofte ende med at forstaa noget, som der ingen Mening er i.

Et godt Eksempel har vi i J. L. Heibergs Beskrivelser af, hvorledes Hegels Filosofi gik op for ham. Det minder mest af alt om en overnaturlig Aabenbaring. Nuomstunder

er der vist en udbredt Mistanke om, at der ingen Mening er i den paagældende Filosofi.

Den, der herhjemme kraftigst slog til Lyd for Mundtligheden som et Middel til at finde tilbage til vor egen Mentalitet, var jo Grundtvig med sin Agitation for det levende Ord — i Modsætning til den sorte Skole. Til Illustration af den Udvikling, der har fundet Sted fra Kollegietiden til nu, skal anføres et Eksempel fra Juridisk Tidsskrift 1836, p. 14 og 16 (Bind 27):

»Efter Hegels Lære er det Villien (o: ikke det *enkelte Menneskes*, men Aanden, den almindelige Aand som Villie), der i sin dialectiske Bevægelse, eller i sin Stræben efter at udvikle og realisere sig, opbygger og har opbyggt den hele sædelige Virkelighed, som Erfaringen lader os forefinde, og hvis rette Væsen det hører Retsphilosophien til at belyse. Hans Retsphilosophi er derfor en Fremstilling (ikke historisk, men begrebsmæssig Udvikling) af de forskellige Trin, Villien i denne i sin Bevægelse har betraadt, af hvilke først det Sidste, nemlig Sædeligheden, eller den sædelige Totalitet, hører Virkeligheden til, hvorimod de foregaaende Standpunkter ligeover for den kunne betragtes som foreløbige Abstractioner, der først i Sædeligheden gjenfinde deres rette Sandhed. Hvorledes nu Virkeligheden opbygges af Villien, skal jeg her søge at udvikle lidt nærmere.

Det er egentlig Villiens Form og dens Indhold, hvorom det gjelder. At Villien i sin Form er fri, eller at Villiens Form er Frihed, er noget, som Enhver veed. Man

kan lade sin Villie svæve hen over Alt og udstrække og udvide den i det Uendelige. Frihed er Villiens allerinderste og væsentligste Qualitet. Men med denne formelle Frihed lader Villien sig ikke nøje, og den er heller ikke andet end en Abstraction; thi Frihed uden Indhold, eller uden nærmere Bestemmelse af hvorover eller i Henseende til hvilket man er fri, er ingen virkelig Frihed. Hvorledes nu Villien gaar frem for at realisere sin Frihed, eller skaffe sig et Indhold, hvori den kan være baade fri og virkelig, er det, Retsphilosophien gaaer ud paa at vise. Af denne Dialectik udvikler den sædelige Totalitet sig.

Indholdet af den frie Villie er ikke Noget, der a priori er givet, og som den kun behøver at tage, for at have. Villien *kan* udstrække sin Haand efter *Alt*, men derfor *er Alt* endnu ikke dens Indhold. Hvad den vil holde fast paa, hvilket Indhold den vil vælge for sig, det ved den fra Begyndelsen af ikke. Dette kan man let gjenfinde ved en Betragtning af sin egen Villie. At denne kan begive sig, hvorhen den vil, men ikke selv veed, hvad den vil, før den ligefrem har lært det, enten af sig selv eller af andre, er noget, man tit nok vil have erfaret. De udvortes i Livet mødende Forhold hengiver Villien sig ikke til, før den har prøvet dem eller paa anden Maade erholdt nogen Kundskab om dem. Men selv, naar den nu saaledes har udfundet en Gjenstand, hvorpaa den vil gjøre sig gjældende, saa bliver denne dog ikke derved til et Indhold for den; thi ligesom Villien ikke anderledes overgiver sig til den end at den derunder dog ved-

ligeholder sin Selvstændighed, saa det er den, der drager Gjenstanden op i sig, og ikke Gjenstanden, der *opfylder* Villien og binder Hænderne paa den, ved ikke at efterlade den mere at ville — saaledes gaar dog heller ikke Gjenstanden, saaledes som den er, over i Villien, men man kunde sige, at der distilleres et aandeligt Udbytte af samme, og dette bliver et erhvervet Indhold for Villien« (o. s. v. i det uendelige). — —

»Ved »Sædeligheden« forstaaes altsaa her ikke en blot Qualitet ved de menneskelige Handlinger, en fordret Overensstemmelse med en øverste Lov. Sædeligheden, i den Betydning, som Hegel bruger Ordet, er den uendelige Form, hvori Mennesket nedlægger sin practiske Virksomhed, og hvori denne Virksomhed netop kommer til sin rette Virkelighed, det er den absolutte Magt over det enkelte Menneskes frie Villie, men en Magt, hvori han selv har Deel, det er den Lov, Friheden — den Indvortes, som den udvortes — har givet sig selv, det er de Grænser, hvormed den har omgjærdet sig, det Baand, hvormed den er bunden, men i hvilken »Bundethed« den netop finder sin Befrielse. Og ligesaavel som den nu er en *Lov* for Mennesket, saa er den paa den anden Side ogsaa et *Resultat* af hans Virksomhed og ikke et forudbestemt »Noget«, saa at det her i Livet kun skulde gjælde om at udfinde denne endnu ubekjendte Størrelses vel skjulte men dog i sig *tilværende* Qualiteter — en Opgave, som man ikke blot ved Tænkning men ogsaa ved Gjætning kunde prøve paa at løse« o. s. v.

Saaledes kunde man altsaa da skrive (og tænke).

Jeg kan ikke dy mig for yderligere at fremføre et Citat fra Bornemanns samlede Værker I. p. 7. Det lyder saaledes: »Selvbevidstheden ledsager ikke blot enhver aandelig Livsytring: den er den hele aandelige Levens første constitutive Grundact. Idet Jeget sætter sig, er det; dets Selvposition er dets Væren. Det har ikke nogen anden Væren. Dette har Fichte til Evidents godtgjort og derved erhvervet sig udødelig Fortjeneste«.

Til Sammenligning hensættes Fritz Jürgensens: »Det er indlysende, at Væren (det Umiddelbare) skrider frem og bliver et andet Selv (en Negation af det Umiddelbare) og alt-saa sit immanente (ikke udefra betegnede) Indhold.

Det standser, og bliver sit negative Selv; men gjenoptager en Tilværelsens Udvikling i sig, og denne Gjenoptagen er den bestemte Enkeltheds Tilblivelse, som er et Produkt af hiint, og vorder en Urform for videre Udvikling. Dette er Livet« Om det er Parodi eller Citat, ved jeg ikke. Det er højst sandsynligt, at det er et Citat, thi disse Ting parodierer i Virkeligheden sig selv.¹⁾

Hvor langt vi har været inde eller ude med denne Aandsretning, skal illustreres ved et Citat fra Elith Reumerts Bog om Sophie Ørsted p. 50. Det drejer sig om Gengivelsen af et Brev fra Sophie Ørsted til Baggesen, hvori skildres et Møde med Fichte:

¹⁾ Er det forøvrigt ikke mærkeligt, at de Ting fra en Epoke, Eftertiden opbevarer som noget værdifuldt, saa ofte er Parodien. Det gælder: Holberg, Wessel og Fritz Jürgensen. Og er det ikke retfærdigt?

Saa skildrer hun det overvældende Indtryk, selve Mødet gør paa hende og hendes Mand, da Hans Christian sammen med Fichte træder henimod dem i Haven paa Frederiksberg. Aldrig har hun rødmet saaledes, og aldrig før har hun bøjet sig saa dybt for nogen Dødelig. Og Anders Sandøe er bleg som et Lig, hans Stemme lyder kvalt, og hans Øjne fyldes med Taarer, da han rækker Haanden ud mod Fichte, der trykker ham ind i sin Favn. Og Sophie betragtede dem med »mere end jordisk Salighed«.

»Du ved, Baggesen! hvad jeg tænkte mig i Fichte, — han har tilfulde opfyldt min Forventning. Det er den ubegribeligste Styrke og Klarhed. Naar jeg har siddet og hørt ham tale og uafbrudt betragtet ham, har jeg aldrig kunnet troe, at han nogensinde kunde døe. Og sandelig! det, jeg saae, er heller ikke dødeligt. Og denne store Mand er saa nøjsom, saa tilfreds med sine Medmennesker, ja endog munter og lykkelig i denne ufuldkomne Verden.«

Det taler højt om Ørsteds Format, at han til Trods for denne Begejstring ikke har efterladt sig en Linie, som ikke nu — 100 Aar efter — er klar og letforstaaelig.

Man kunde muligvis godt blive staaende ved den rent kritiske Indstilling, der i det foregaaende er givet Udtryk for. Imidlertid er det vistnok næppe videre farligt at søge en mere positiv Systematisering af de Udslag, den menneskelige Tænkning giver sig, naar den beskæftiger sig med rets-

lige Emner. Det kan ogsaa være naturligt at konstatere, hvor vi er henne og søge en Formulering af Standpunktet.

Udgangspunktet tager vi i det Ord: at forstaa.

Hvad betyder det: at forstaa. Vi konstaterer, at der foreligger en Drift til at beskæftige sig aandeligt med en Ting, og at denne Drift paa et vist Tidspunkt er tilfredsstillet, nemlig paa det Tidspunkt, da vi mener at forstaa Tingen. Dette Tidspunkt kan indtræffe paa forskellige Stadier.

I.

Forstaaelse som Genkendelse. Driften kan være tilfredsstillet, naar Tingen genkendes som noget tidligere set. Dette er vist den laveste Form for Forstaaelse. Hermed slaar Dyr og Børn sig tiltaals. Den menneskelige Stræben mod System beror formentlig paa dette Fænomen: Genkendelse som en Form for Forstaaelse. Dersom det at forstaa virkelig var at indse Tingenes Væsen, vilde man maaske ikke føle denne Tendens til at trække saa mange Fænomener som muligt paa samme Snor — en Tendens, der idelig medfører, at Snoren springer og Perlerne igen triller paa Gulvet. Sagen er vist den, at Trangen til Forstaaelse staar i Forbindelse med Selvopholdelsesdriften. Det ubekendte og nye er farligt — maaske truende for Livet og maa derfor undersøges — oprindelig snuses til. Selvopholdelsesdriften kræver, at man beskæftiger sig dermed. Jeg tænker mig, at Frygten for det nye — det ukendte — for Kaos — faar os til at søge fortrolige Fænomener genkendte i det nye, og det hele bragt ned

til saa faa Synspunkter som muligt, Systemet, som man bekvemt kan have i Lommen, det være sig nu Udviklings-tanken, Katolicismen, Overmennesketeorien eller hvad som helst og inden for det retlige Omraade: Samfundspagten, Samfundssædeligheden — for at tage meget grove Systemer — eller Viljesprincippet, Forventningsprincippet, det sædelige Gode m. v. — for at tage finere Systemer.

Den tænksomme Læser vil allerede have bemærket, at selve denne Udvikling er en Illustration af det sagte, Syn-tesetrangen er søgt forstaaet ved i den at genkende noget, vi kender bedre, men lige saa lidt forstaar, nemlig Selvopholdelsesdriften og den derpaa beroende Frygt for det ukendte.

II.

Forstaaelse som Overensstemmelse med Aarsagssætningen. Driften bliver muligvis ikke tilfredsstillet paa foregaaende Stadium, men først naar Iagttageren har opdaget, paa hvad Maade Tingen er blevet, som den er. Man vil finde Aarsagen, henføre Fænomenet til bekendte Love om Aarsag og Virkning eller finde en ny Lov, der har Gyldighed for flere Tilfælde end dette.

III.

Forstaaelse som Erkendelse af Hensigten. Kravet om Forstaaelse i denne Forstand gaar vistnok i Tid forud for Nr. II. Dette af flere Grunde.

- a) fordi det er lettere at gisne over Hensigten end at foretage besværlige Undersøgelser af Sammenhængen.
- b) fordi II forudsætter Redskaber og Viden, medens III kun forudsætter Fantasi.
- c) fordi III staar i Forbindelse med Følelsen, navnlig Frygt, altsaa igen Selvopholdelsesdriften. Det ukendte Fænomen eller det hele Liv er vel ikke noget, der har onde Hensigter mod stakkels Mig.
- d) Det er en primær Ejendommelighed hos Menneskene at underlægge Fænomenerne Hensigt. Dette kan man lægge Mærke til, naar man f. Eks. er menig Soldat. Tilbøjeligheden til at tillægge de Overordnede Hensigter af en saadan Snedighed, at Hensigten slet ikke kan være tilstede — er almindelig. Trangen til at underlægge Hensigt staar vist i omvendt Forhold til Iagttagerens Udvikling. Dette er i Grunden mærkeligt, thi jo mere udviklet Personen er, des mere skulde hans egne Handlinger formodentlig være hensigtsbestemte, og desmere (skulde man antage) maatte han — sluttende fra sig selv — være tilbøjelig til at underlægge mødende Fænomener en Hensigt. Men det er ikke saa. Jeg vil forklare det paa følgende Maade: Den primitive er Verdens Centrum og kan ikke tænke sig andet, end at *alle* Fænomener har en Hensigt i Relation til *ham*: pro eller contra. Den mere udviklede er klar over sin egen Ligegyldighed og venter ikke, at alle Fænomener skal tage Stilling til ham. Dette stemmer meget godt med, at den mindre udviklede Menneskehed *ansaa* Jorden for Verdens Midte, hvorefter alt det øvrige drejede sig — og at netop den

samme Tids Mennesker var tilbøjelige til at se en Hensigt i Alt, der mødte dem. Det er karakteristisk, at Holberg beskæftiger sig med begge Ejendommeligheder: Det gamle Verdensbillede og den teleologiske Fænomensforklaring.

- e) fordi III lettere kan misbruges overfor Medmennesker, saaledes Drømmetydning. Man hører vistnok tidligere om Forsøg paa at forstaa Hensigten med Drømme end Aarsagerne til dem, netop af de anførte Grunde: Frygt fra den ene Side — Fantasi og Svindel fra den anden. Der skal en vis Udvikling til for ved Forstaaelse at forstaa: Aarsagssammenhæng og ikke: Hensigt. Saaledes hæver Holberg sig over Samtiden ved at erklære, at Drømme stammer fra Maven d. v. s. forklare ved Aarsag ikke ved Hensigt. Et andet Eksempel frembyder: Kometer, m. v., hvor man først spørger om Hensigten og først senere om Aarsagen. Hvis man vil gennemtænke dette Eksempel: Kometer, vil man se, at de ovenfor under III a) b) c) d) e) anførte Grunde vistnok er rigtige.
- f) fordi den primitive Betragtning besjæler Fænomenerne. Til Eksempel skriver Albert Schweitzer: Mellem Floder og Urskov (Ækvatorial Afrika) p. 38:

»Det er for mine Patienter ganske utænkeligt, at deres Sygdomme skulde kunne have en naturlig Grund. De fører dem altid tilbage til onde Aander, Trolddom, der stammer fra andre Mennesker og til »Ormen««

Kendt er jo ogsaa Nordboernes Forklaring paa Tordenen og Almuens Tilbøjelighed i tidligere Tider til at skabe Per-

sonifikation for Fænomener: Helhesten, Hyldemor, Strømkarl, Huldre o. s. v.

Men fra Besjæling til Antagelse af en Hensigt er Vejen ikke lang.

Trangen til at underlægge Fænomenerne Aarsager er ikke saa primær. Til Eksempel er Sociologien kommet til det Resultat, at mange vilde Stammer ikke ser nogen Forbindelse mellem Samleje og Fødsel. Herved forklarer man den tilsladte Ungdomspromiskuitet og Faderens sekundære Stilling i Forhold til den mødrende Onkel hos Melanesierne.

IV.

Forstaaelse opfattet som Overensstemmelse med formel Logik. Eks.: Ved man, at X er større end Y og Y større end Z, kan man »forstaa«, at X er større end Z. Ogsaa her bruger man Ordet forstaa, men det er i en anden Betydning. Det er ikke i Betydningen: Undren over og Uro overfor Fænomenet X eller Fænomenet Z. Forstaaelse refererer sig her til Sammenligningen. Det samme gælder Kravet om Identitet: at Fænomenet ikke det ene Sted bruges i én Betydning, det andet Sted i en anden.

Herefter kan man sige, at ved Forstaaelse forstaar vi i denne Bog Tilfredsstillelse af en Trang til at beskæftige os aandeligt med en Ting gennem a) Udfindelse af dens Lighed med et os kendt Fænomen eller b) Udfindelse af dens Aarsager, alt under Iagttagelse af den formelle Logiks Regler og Fastholdelse af Identiteten. Udfindelse af Hensigten ligger over den menneskelige Erkendelse, og der kan derfor

lettelig ved Siden af Erkendelse blive Plads for Religion (følelsesmæssig Tro om Hensigten).

Juraen er imidlertid et Fag, der ikke ligger helt indenfor Grænserne af Erkendelsesproblemet. Paa Grund af dens Forbindelse med Moralen (ovenfor p. 56) er den et Grænsedistrikt mellem Erkendelsesproblemet og Vurderingsproblemet.

Ogsaa i denne Henseende bruger vi Ordet: forstaa.

Vi siger til Eksempel: »Naar Carmen blev dømt for Tyveri, kan jeg ikke forstaa, at Alexandra blev frikendt.« Denne Bemærkning kan have Hensyn til det ovenfor under IV nævnte, at vi for at opnaa Forstaaelsens Tilfredsstillelse kræver den formelle Logiks Regler overholdt — eller at vi kræver Identiteten fastholdt, (det er samme Forbrydelse) men det kan ogsaa have Hensyn til, at en Følelse hos os ikke er tilfredsstillet, enten

A) Retfærdighedsfølelsen (bagudvendt i Tid)
eller

B) Hensigtsmæssighedsfølelsen (fremadvendt i Tid).

Efter at have opstillet dette Skema kan vi herunder indrangere de tidligere nævnte og nye Eksempler. Først tager vi Eksemplet med Samfundspersonligheden eller den totalitære Stat. Dette er et typisk Tilfælde af Forstaaelsestrangen, fyldestgjort ved Genkendelse. Man genkender i det juridiske Fænomen: Staten det kendte Fænomen: Mennesket, og dermed er Forstaaelsesdriften tilfredsstillet. I Virkeligheden

indser man jo ikke mere af den Grund. Et lignende Eksempel kan nævnes efter Niels Lassens Doktordisputats: Villien som Forpligtelsesgrund. Lassen nævner her, at en tysk Forfatter har villet »forstaa« Vekslen ved at opfatte den som en Person. (Denne mærkelige Tanke er han vel kommet paa gennem de Benævnelser, der knytter sig til Vekslen. Det er saaledes tydeligt, at Vekslen maa have Ben, siden den kan være »løbende«, ligeledes maa den have en Ryg, siden den kan en»dos«eres. Af stor og afgørende Betydning er det naturligvis, at en Veksel er i Besiddelse af Ære. Man kan intervenere til dens Ære. Iøvrigt kan den ogsaa være forfalden, og det kan Mennesker som bekendt ligeledes.) Ogsaa dette er jo et Eksempel paa Forstaaelsesdriften, tilfredsstillet ved Genkendelse og et Eksempel, der illustrerer Farerne ved en saadan »Forstaaelse« og viser, at det i Virkeligheden ofte drejer sig om et Billede.

Det allermest nærliggende Eksempel er iøvrigt Konstruktionen den juridiske Person. Man traf paa noget nyt, nemlig Rettigheder, som ikke kunde henføres til en bestemt Person som Subjekt. For nu at forstaa dette nye, sagde man: Subjektet for Rettighederne og (Forpligtelserne) er en — ganske vist »juridisk« Person — men altsaa dog en *Person*, thi det var man vant til. Denne Forklaring gaar helt tilbage til Romerretten (Aagesen: Romerret I p. 128).

Som andre Eksempler kan nævnes: Straffens Forklaring ved i den at se Nødværgeret fra Statens Side (Schau p. 44) eller en Erstatning (ibid. p. 46) eller endog blot en »Schuldverbindlichkeit, i Kraft af hvilken der fra den ene Side for-dres og fra den anden præsteres en Ydelse (Leistung). Sam-

fundet er Kreditor, der indtaler Fordringen, hvilken den Skyldige fyldestgør som Debitor (ibd. p. 87). Hein konstruerer (i Bogen: Kollektiv-Laan) Kreditforeningsforhold som en Forsikring.

Men i Stedet for en fortsat Opregning af Eksempler kan vi vistnok under denne Rubrik søge inddraget en fundamental Drift hos Mennesket, nemlig Syntesetrangen og derfor som et Eksempel nævne en Gruppe, der selv omfatter mangfoldige Undereksempler, nemlig Syntesen.

Syntesen.

Som et Eksempel kan nævnes *Viljesprincippet*. Det mest akavede Undereksempel er Forsøget paa at genkende *Viljen* i Straffen, idet man sagde, han har selv *villet* det.¹⁾

Et andet Undereksempel er Teorien om »Samfundspagten«, der gik ud paa, at Borgerne frivilligt havde indgaaet Samfundspagten, saaledes at de enkeltes *Vilje* var det, der forklarede Samfundet. I Spørgsmaalet om Transportabilitet og Negotiabilitet har Forsøget paa at forstaa Fænomenerne ved i dem at genkende *Viljen* fejret smukke Triumfer, hvorpaa jeg skal nævne nogle Eksempler. Det, som voldte Vanskelighed, var jo den Omstændighed, at Debitor kunde blive

¹⁾ Schau p. 18 anfører saaledes følgende Citat af Hugo Grotius i De jure belli ac pacis II Cap. XX. § 2: qui deliquit sua voluntate, se videtur obligasse pænæ, quia crimen grave non potest non esse punibile, ita, ut qui directe vult peccare, per consequentiam et pænam mereri voluerit.

forpligtet til noget, han ikke havde villet, nemlig ved For-
 tabelse af Indsigelse. Konstruktionsforsøgene gaar nu ud paa
 at vise, at dette alligevel er i Overensstemmelse med Debi-
 tors Vilje. Et saadant Forsøg betegner Fuldmagtskonstruk-
 tionen, som fingerer, at Debitor ved at give sin Forpligtelse
 Form af et Gældsbrief, har givet Kreditor Fuldmagt til paa
 Debtors Vegne at indgaa en ganske lignende Forpligtelse
 med Trediemand som den, Gældsbriefet lyder paa. Det bliver
 saaledes forstaaeligt, at Trediemand erhverver den oprinde-
 lige fulde Ret trods upaategnede Afdrag, thi Resultatet hid-
 rører oprindelig fra Debtors Vilje paa Grund af den Fuld-
 magt, han har givet første Kreditor. En anden Konstruktion
 gør Forholdet til en Trediemandsretshandel, sigende, at den,
 der udsteder Gældsbriefet, er Promittent, som afgiver sit
 Løfte til første Kreditor. Denne er Promissarius og modtager
 Løftet paa tertii Vegne, d. v. s. for den senere godtroende
 Erhverver. Ogsaa denne Konstruktion gaar ud paa at forstaa
 Negotiabiliteten ved i den at genkende det almindelige kon-
 traktmæssige Forpligtelsesgrundlag: Viljen. Endelig kan man
 nævne den Konstruktion, der betragter Gældsbriefet som en
 ensidig skriftlig Viljeserklæring rettet med sit Indholds
 Lydende til enhver, der (med Rette) har det i Hænde. Debi-
 tor angives at *ville* forpligte sig overfor enhver, der (med
 Rette) har Dokumentet i Hænde, og naar enhver saadan
 Ihændehaber faar den fulde paalydende Ret mod Debitor,
 trods upaategnede Afdrag, hidrører dette Resultat saaledes
 ogsaa fra Debtors Vilje, og Negotiabiliteten er »forstaaet«
 ved i den at genkende det almindelige Grundlag for kon-
 traktmæssige Forpligtelser: Viljen.

Naar jeg har dvælet lidt længe — navnlig ved Negotiabilitetskonstruktionerne, er det, fordi de i sin Tid har voldt mig utaalelige Bryderier. Jeg var længe om at opdage, hvad Opfinderne tilsigtede med slige Kunstfærdigheder og søgte i disse Konstruktioner en Visdom, som de ikke indeholder. For nu ikke at have haft Ulejligheden og Sjælekvalerne til ingen Nytte, vil jeg gerne fremdrage den Visdom, som jeg har kunnet uddrage af saadanne:

Konstruktioner.

Først ser vi da, at Formaålet med Konstruktionen er at forstaa det nye Fænomen ved i det at genkende noget gammelt. Det vil endvidere fremgaa, at Hensigten i høj Grad helliger Midlet. Det ses nemlig, at Maalet naas ved at tilsløre de faktiske Forhold, hvilket er ganske naturligt, thi da det nye vitterligt er forskelligt fra det gamle, kan det jo ikke fremstilles som værende lig det gamle uden ved en fordrejet Sagsfremstilling: Fiktionen træder til. I alle tre Tilfælde fingeres paa de afgørende Punkter en Vilje, som Debitor faktisk ikke har. Debitor har ingen Vilje til at give en Fuldmagt, afslutte en Trediemandshandel m. v., d. v. s. man kunde ligesaavel, ja bedre, uden nogen Omvej, erklære, at Debitor fingeres at ville Negotiabilitetsreglerne. Endelig viser Eksemplerne, hvori Farerne ved Konstruktionerne bestaar: nemlig deri, at man er fristet til at deducere fra det gammelkendte Forhold, man mener at have genkendt i det nye Forhold, og ordne dette sidste efter Regler, der maaske passede for det gamle Forhold, men er uhensigtsmæssige for det nye.

»Konstruktionen« er jo ilde anset i dansk Jura, og Tendensen i de foregaaende Bemærkninger er saaledes meget langt fra at være ny. Alligevel kan det nok være nyttigt at analysere Konstruktionstilbøjeligheden, fordi man aldrig kan vide, hvornaar Bøtten vendes, og den igen kommer til Ære.

Ved Konstruktion i forsvarlig Forstand vil jeg derimod forstaa en Beskrivelse af Forholdet, der i saa høj Grad faar fat i det væsentlige, at den yder en Støtte i forekommende Tvivlstilfælde. Som et Eksempel paa en berettiget Konstruktion vil jeg nævne Gjessings Opfattelse af Kreditforeningsforholdet. Han ser Ejendommeligheden deri, at det personlige Baand mellem Kreditor og Debitor overskæres.

Konstruktionen i gammeldags Forstand er ligesom Fiktionen Udslag af Juraens konservative Tendens. Ligeledes er Konstruktionen som nævnt Udslag af Syntesetrangen, hvilket jo er Grunden til, at vi overhovedet behandler den paa dette Sted.

Mod Syntesen kan anføres, at netop de gale faar alt henført til deres fikse Idé. Det er i Kraft af at være metodisk, at man bliver forrykt, siger Chesterton. »Der er Metode i Galskaben«, er en Erfaring, der er saa almindelig, at den er nedfældet i et Ordsprog. En af de Filosooffer, Gorki træffer paa Ruslands Landeveje, siger: »Naturen er fremmed for, ja en Fjende af al Forenkling. Dens Udviklingstrin hedder: fra det enkle — over det sammensatte — til det indviklede. Kravet om Forenkling er vor Børnesygdom og vidner kun om, at vor Forstand endnu er for kraftløs til at bringe Harmoni i Tilværelsens kaotiske Spil.«

Det vil ses, at Videnskaben, idet den søger Syntesen, følger samme Bane som Retten i sin Opstaaen: Efterligningen: For Guds Skyld ingen individuel Behandling af det enkelte Tilfælde. Medens Videnskaben har udviklet sig bort herfra i Retning af Kasuistik — er Lovgivningen gaaet den modsatte Vej: fra Kasus til Codex.

Inden dette Afsnit forlades, vil jeg — for at undgaa Misforstaaelser — sige nogle pæne Ord om Viljesteoriene. Jeg opfatter i Virkeligheden Fremkomsten af denne Tendens til at føre alt tilbage til Viljen som et meget sympatisk Fænomen. Den maa vist ses som et Udslag af den vaagende Borgeraand. Endvidere forudsætter den en behagelig Respekt for Individet, for Individets Frihed og for den menneskelige Fornuft. Disse Begreber var man begyndt at respektere, men det gik her som med saa meget andet nyt, at man en Tid lang overvurderede de Resultater, man derved kunde naa til. Reaktionen kom derfor i Form af den historiske Skole, hvorom mere nedenfor.

Syntesen naar man jo teoretisk set til ad induktiv Vej. I Virkeligheden naar man dog sikkert ofte dertil ved rent Gætteri paa Grundlag af enkelte personlige Erfaringer, saaledes at de øvrige formelt ad induktiv Vej samlede Erfaringer, der angives at have ledet til Syntesen, snarere er naaet ved Deduktion fra en fiks Idé. Hvorom alting er, i Praxis kan man næppe holde Induktionsprocessen og Deduktionsprocessen ude fra hinanden.

Paa Papiret kan man derimod godt betragte Induktionen som den Virksomhed, hvorved man møjsommeligt af mange

Materialer opbygger sig en Svingkanon — og Deduktionen som den Virksomhed, hvorved man senere med dette Vaaben behersker Kaos i en vis Omkreds og efter Behag nedlægger de Fænomener, der kommer indenfor Skudvidde. Et saadant Vaaben har man i

Aksiomet (og Deduktionen).

I Virkeligheden er det omtrent den samme Proces, som før er omtalt. Forskellen er kun, at der hidtil er talt om selve den platoniske lagttagelse af Fænomener, der forefandtes i en given Form. Ved Aksiomet er der derimod tale om at give Fænomenet en Form — afgøre en Konflikt —, saa Resultatet kommer til at passe med Syntesen.

Fastlæggelsen af visse Aksiomer er en Fremgangsmaade, som har Paralleller paa alle Omraader, hvor den menneskelige Aand er virksom. Menneskeaanden er nedbrydende, indtil den har faaet fat i Elementerne. Dernæst bygger den op med de udfundne rene Elementer. Det er en Tendens, vi kender fra Sproget¹⁾ og fra Skriften²⁾, som Menneskeaanden har

¹⁾ »Sprogene blir i tidernes løb mer og mer analytiske Bevægelsens retning er henimod flexionsfri sprog (som kinesisk eller til en viss grad nyengelsk) med frit kombinerlige elementer.« Otto Jespersen: »Sprogets udvikling og opståen« p. 135 og 136. — »Jo videre sproget skrider frem, des mere udviklet blir ævnen til at udtrykke det *abstrakte*,« ibd. p. 141

²⁾ »I den oprindelige billedskrift betød hvert tegn en hel sætning eller endnu mere: en hel situasjon eller begivenhed blev fremstillet som hele. Dette udviklede sig til en ideografisk ordskrift, der igen

opdelt i Alfabetet, ved hvis Hjælp nye Sammensætninger dannes — samt i Tallenes Verden, der er blevet bragt ned til sølle ti Byggeklodser, hvoraf imidlertid det meste i denne Branche kan sammensættes. I den senere Tid gør samme Tendens sig gældende i Arkitekturen, idet Husene bliver stuebyggede i Stedet for façadebyggede — og endelig i Møbelarkitekturen gennem de saakaldte Kassemøbler, hvor Elementerne (Skuffepladsen) kan opbygges efter Behag. Kemien bestaar overhovedet ikke af andet.

Gymnastik (i Nutidsbetydning) er ligeledes en Analyse af Leg og Idræt, som derved berøves sine aandelige Egenskaber: Opfindsomhed, Kampmomentet, Frivillighed og aandelig Befrielse. Gymnastens klassiske Ansigtsudtryk er indædt Forbitrelse, hvor Idrætsmandens Mine er udløst Munterhed.

Imidlertid burde man være meget varsom med at anvende samme destruktiv-opbyggende Metode paa Retsforhold, fordi det drejer sig om Mennesker. Juraen er ikke Kemi, men en Provins af Psykologien. Det kan løbe en koldt ned ad Ryggen, naar man læser disse kølige abstrakte Lovbestemmelser, som man ikke ved to à tre Gennemlæsninger kan forstaa — og hvis Lighed med kemiske Formler yderligere understreges gennem Henvisninger til §§ og Tal i andre Love. Man kan blive helt underlig til Mode ved Tanken om, at Kævlerier mellem virkelige levende Mennesker skal afgøres efter saadanne upersonlige Formler, og man spørger sig selv,

gradvis førte til en stavelseskraft, som efterhånden blev afløst af alfabetisk skrift, hvor hvert tegn står eller skulde stå for en enkelt lyd«. Ibid. p. 152.

om en mere kasuistisk Lovgivning ikke vilde være formaals-tjenligere.

Man maa nære nogen Betænkelighed overfor Trangen til at løse Enkeltspørgsmaal ved at tage sit Udgangspunkt i et Aksiom. Det vil sige, at naar man har et Enkelttilfælde, hvor man kender *alle* Omstændigheder og dog ikke kan finde en Løsning, saa finder man Løsningen ved at slaa en Sætning fast om maaske 1,000,000 Tilfælde, som man *ikke* kender.

Ogsaa herom gælder det, at disse Betragtninger langt fra er nye i dansk Jura. Uviljen mod »Begrebsjuristeriet« er almindelig. Som et Eksempel paa denne Uvilje ogsaa i den nyeste Tid kan man henvise til Bang-Jensens: Mindstepris og Undersalg p. 169, hvor det hedder: »Baade den Læser, der endnu ikke er overtydet om Begrebsjurisprudensens Skadelighed og Konstruktionernes relative Værdiløshed . . . « For at give en moderne Udtalelse som den nævnte (1934) Baggrund, blader vi 130 Aar tilbage og tager et Eksempel fra J. F. W. Schlegel: Naturrettens eller den almindelige Retslæres Grundsætninger, 2. Del, p. 15 (1805), 2. Udgave, hvor det hedder:

»Det er ikke tilladt Personer af forskelligt Kiøn at have *legemlig Omgang* med hinanden under anden Betingelse end Egteskab, thi i modsat Fald maatte det antages, at en *partial* Erhvervelse af Mennesket kunde bestaae med Retsloven, men en saadan strider aabenbart mod hans Personlighed, og den deraf flydende Udelelighed. Den eneste Maade, denne Forbindelse kan blive lovlig paa, er altsaa, naar *hele*

Personen erhverves, og naar denne Erhvervelse er gjensidig, thi derved erhverder enhver af Parterne sin tabte Personlighed tilbage igien. Den Ret som Egtefolkene have til hinanden, anseer *Kant* paa Grund heraf for en *tinglig-personlig*.
O. S. V.«

Dette Eksempel har jeg valgt, fordi Ræsonnementsmaaden vistnok paa de fleste Nutidslæsere vil virke ualmindelig lidt overbevisende, selv om de iøvrigt er enige i Resultatet. Det kan være nyttigt nok for Jurister at mærke sig, at »thi« og »altsaa« kan være i den nydeligste Orden ud fra et Aksiom, og det hele Ræsonnement dog værdiløst. Deduktionen skyldes iøvrigt øjensynligt *Kant* (*Rechtslehre* p. 108), hvad der giver Anledning til den Betragtning, at dersom hans øvrige Ræsonnementer er af samme Art, saa er han overvurderet. Eksemplet er ogsaa oplysende, fordi der ikke anføres en eneste Betragtning ud fra Hensigtsmæssigheden (retfærdigvis maa dog oplyses, at *Schlegel* i andre Spørgsmaal ofte forfalder til Betragtninger over det hensigtsmæssige, naar Inspirationen glipper).

Eksemplet er dernæst interessant, fordi det godtgør, hvor ligegyldig Begrundelsen ofte er for Resultatet, (idet Resultatet gaar forud for Præmisserne), og fordi det viser den menneskelige Tankes Trang til at søge en Begrundelse, selv om den er temmelig skruet. Man kan i Virkeligheden daarligt forestille sig, at det har overbevist nogen. Sluttelig bliver det forstaaeligt, at der maatte komme en Reaktion mod Naturretten med dens ubegrænsede Tro paa, at hele Systemet kunde trylles ud af en høj Hat.

Reaktionen, den historiske Skoles vigtigste Hjælpemiddel, maatte blive Historien. Om det var mere eller mindre logisk var ikke saa vigtigt — bare det var nationalt og gammelt. Det var vel bl. a. ogsaa den tyske Nationalfølelses Reaktion mod Napoleon og Rom. Forklaring blev her lig Forklaring paa, hvordan det faktisk var blevet som det var. Metoden er konservativ, medens Naturrettens Metode i og for sig maatte være reformatorisk, idet den indeholdt et Krav om, at saadan og saadan skulde det være ud fra Fornuftens Princip. (Men som vi allerede har set i det ovennævnte Eksempel fra Schlegel, anvendtes Naturretten dog ofte til at søge en rationel Begrundelse af det historisk givne Resultat.) Den historiske Skole er et Eksempel paa Forstaaelsesdriftens Tilfredsstillelse gennem Udfindelse af Aarsagerne. Idet Ræsonnementer af den Art, som det oftnævnte Schlegelske, følt som utilfredsstillende, er det ogsaa forstaaeligt, at man kastede det enkelte Individets ratio over Bord som utilstrækkelig og i Stedet søgte Rettens Oprindelse i en mystisk uindividueel, ufornuftig Massevirksomhed, jfr. Bornemanns tidligere nævnte Samfundspersonlighed¹⁾).

¹⁾ Der synes foruden som bekendt i Skønlitteraturen at have været en parallel Udvikling i Opfattelsen af et andet Samfundsprodukt nemlig Sproget. Jacob Grimm, der havde været Amanuensis hos Grundlæggeren af den juridiske historiske Skole, Savigny, fremsætter ifølge Otto Jespersen, det »første klare program for den historiske skole i grammatikken«. De tidligere tyske grammatikere vilde i deres usigelige pedanteri mestre sproget, medens for ham sproget som alt naturligt og sædeligt er et ubevidst og ubemærket mysterium o.s.v. Der synes ogsaa at have eksisteret en »sprogånd« (Jespersen p. 16 og 19) svarende til Samfundspersonligheden. Jfr. H. C. Ørsted: Aanden i Naturen, og Oehlenschlägers Naturaander i Aladdin.

Sammenligner man Naturretten og den historiske Retning, saa kan man ikke uden videre give den ene Fortrinet frem for den anden. Hver havde sin Berettigelse til sin Tid. Da Fornuften endelig blev givet fri, var det naturligt, at den som en anden Frigiven blev overmodig, og lige saa naturligt maatte Hovmod føre til Fald. Skal man give nogen Fortrinet, maa det vel snarest være den forkætrede Naturret. Den indeholdt dog den blivende Landvinding, at den gjorde Retten til Menneskeværk, altsaa skilte den ud fra Religionen og forlod den ovenfor p. 134 nævnte Forklaring ved Hjælp af overnaturlige *Hensigter*. Fejlen var, at Naturretten ogsaa løsrev Retten fra Sædvanen og Historien, og her reagerede den historiske Retning.

Nutidens Ræsonnementer her i Landet lægger hovedsagelig Vægten paa menneskelige Hensigtsmæssighedshensyn, hvad der maaske skyldes Utilitarismen. Men hvor det ikke kommer i Strid med det hensigtsmæssige — sætter man ogsaa Pris paa at kunne henvise til den historiske Kontinuitet. Efter min Mening kunde man dog godt lægge mere Vægt paa dette Hensyn. Det er, hvad man end ellers kan sige om en Ting, en Fordel ved den, at den er¹⁾. Ved Forholdets Natur forstod man i ældre Tid, at et Fænomen var i Overensstemmelse med Naturretten, altsaa kunde deduceres logisk af et eller andet a priori opstillet Princip²⁾. Nuomstunder forstaar man ved Forholdets Natur eller Sagens Natur de rent fakti-

¹⁾ Den hellige status quo.

²⁾ Om hvad, der skal forstaas ved naturlig Ret, findes bl. a. Udtalelser hos Ørsted: Haandbog I, 84, og hos Scheel: Privatrechts Almindelige Del, p. 188.

ske Forhold, som er væsentlige for Fænomenet, og ved en Afgørelse efter Forholdets Natur forstaar man en Afgørelse, der tager saa meget Hensyn til disse faktiske Momenter, at vor Mentalitet tilfredsstilles. Saadan set kan vi siges at befinde os paa en revideret Naturrets Standpunkt, hvor Hensynet til det hensigtsmæssige er traadt i Stedet for Hensynet til den nøgne ratio, og hvor Historien og Logiken faar, hvad der kan blive tilovers. Maalestokken for, hvor meget Hensyn der skal tages til hver af disse og for, hvornaar Hensigtsmæssigheden er fyldestgjort, er ikke nem at angive in abstracto. Man kan ikke komme det nærmere end ved Ordet Mentalitet.

Det juridiske Sprog.

Videnskabelige Værker: At den kasuistiske Fremstilling falder naturligere for Mennesket end den abstrakte, ser man deraf, at Børn instinktmæssigt griber til kasuistiske Definitioner. Spørger man dem om Definitionen paa et eller andet Begreb, svarer de uvilkaarligt: Det er naar o. s. v.

Staar det saaledes fast, at Mennesket tager sit Udgangspunkt i Eksemplet, der bl. a. lettere forstaas derved, at det virker med Billedets Styrke og saaledes taler ogsaa til Synet, — saa vil det ogsaa i den sproglige Fremstilling være naturligt at bevæge sig fra Eksemplet til den abstrakte Sætning. Da Sproget er Middel til Forstaaelse, følger det af Sprogets Formaal, at det lettest forstaaelige er det bedste. Den Fremstilling, der bevæger sig fra Eksempel til Abstraktion, følger Lovene for den menneskelige Forstaaelse. Den, der anlægger sin Fremstilling saaledes, bærer sig ad som den, der nærmer sig en høj Tinde fra den Side, hvor det skraaner mest. Det kan se mere kunstfærdigt ud at klatre op ad den lodrette Fjeldvæg, men naar alt kommer til alt, bliver Punktet ikke højere af den Grund.

Iøvrigt har man gjort mig opmærksom paa, at den kasuistiske Fremstillingsform jo afspejler den induktive Metode, fra Eksempler til Loven, — medens den abstrakte Fremstillingsmaade afspejler den gamle deduktive Metode.

Paa den anden Side kan det ikke nægtes, at denne Form for Fremstilling: Et frisk Eksempel i Spidsen og derpaa Moralen — kan have noget irriterende — ligefrem urenligt over sig, og at man i Modsætning hertil kan føle den ganske blege, billed- og eksempelfri Fremstilling som noget renfærdigt.

Grunden hertil ligger ikke saa fjernt. Det er kun Reversen. Idet der begyndes med et Eksempel, begyndes der med en Suggestion. Sinclair Lewis taler om det typiske Talerfif at forveksle en Metafor og et Argument (Ann Vickers p. 160). Tilhøreren kan opfatte dette som et Forsøg paa en Vildførelse. Han stilles ikke ganske frit over for den abstrakte Sætning, naar den senere oprulles. Hans Sympati eller Antipati er vakt af et Billede. Hertil kommer, at man har faaet Aversion mod denne Fremstillingsmaade, fordi den er taget saa stærkt i Brug i Agitationens Tjeneste baade den politiske og den religiøse og i Reklamen, noget, der netop følger af Metodens suggestive Virkning. Man kunde saaledes indvende, at da Videnskaben skal være den lidenskabsløse Overvejelse, bør den forsmaa denne Fremstillingsmaade.

Men paa den anden Side har Metoden endnu Pile i Koggeret til sit Forsvar — først og fremmest den Omstændighed, at denne Fremstillingsmaade binder Emnet til Jorden. Der behandles i Retsfilosofien og i den almindelige Retslære Spørgsmaal af en saa æterisk Anæmi, at Konflikten næppe kan omtales paa anden Maade end i abstrakte Vendinger, fordi ingen har Fantasi nok til at udpønse et anstændigt Eksempel. Saadant tilsteder den mere haandfaste Metode ikke.

Hvad national Oprindelse angaar, er — her i Landet — den abstrakte vanskeligere Fremstillingsform af tysk Oprindelse — den mere praktiske af angelsaksisk Herkomst.

Vort *Kancellisprog*¹⁾ er rimeligvis af tysk Afstamning. Det indeholder i sin nuværende Form Reminiscenser fra en Tid, da det var en Kunst blot at kunne skrive og læse, og hvor de, der beherskede denne Kunst, følgelig kælede for den, gjorde den udsøgt, mærkelig og svær. Det kan ikke være en almindelig Retslæres Opgave at gaa udenom dette Punkt. Ser vi paa de første skriftlige Nedslag, nordisk Mentalitet har givet sig, nemlig Sagaerne, saa vil det ses, at Stilen er kort og knap. Ser vi det Indtryk, Skandinaver gør paa helt fremmede Racer, f. Eks. Negere, møder vi det samme Billede. Til Eksempel skriver Trader Horn om Negrene paa Elfenbenskysten: »Begavede Folk, dem paa Vestkysten, (af Afrika) — — De kunde eftergøre baade Engelskmand og Skandinav. Grynt og et Par knappe Ord«. (p. 300). Hvorfor holder vi os da vedblivende et saa mærkeligt Kancellisprog, der hverken leder Tanken hen paa Sagastil eller knappe Ord.

Skal man karakterisere Kancellisproget, saa synes Hovedejendommeligheden derved Trang til at skrive hele Skrivelser ud i eet — med kun eet Punktum, nemlig det afsluttende. Heraf følger igen en Mængde indskudte Sætninger og heraf igen, at Subjekt og Verbum kommer langt fra hinanden.

¹⁾ Otto Jespersen fremhæver, at det bærer Spor af at være skabt af Mænd (Mands Sprog og Kvindes Tale), idet Kvinder vilde opstille sideordnede Led, forbundet med: og.

Der er imidlertid ingen Regel, der i saa høj Grad letter Tilægnelsen, som den Regel, at Subjekt og Verbum skal staa sammen, eller da saa nær op ad hinanden som vel muligt. Det er maaske den fundamentaleste.

Selvfølgelig kan der fremføres noget til Forsvar for Kancellistilen. Naar man er kommet ind paa denne Skriveform, er det maaske ikke udelukkende af de tre ovenfor antydede Grunde, at man efterlignede Tysk, at Koncipisten var Tysker eller af tysk Afstamning, og at man svælgede i den Kunst at kunne skrive. Det kan ogsaa være, at man har villet medtage et eller andet Forbehold eller en Betingelse *ex tuto* og har været bange for at sætte den i en Hovedsætning for sig, fordi den derved kunde komme til at fremtræde med for megen Vægt og give Anledning, f. Eks. til uberettigede Modsætnings slutninger. Dette Synspunkt er imidlertid ikke tilstrækkeligt til at opretholde hele Kancellistilen. Den væsentligste Indvending er den, at Lægfolk ikke kan forstaa det. Det jager dem en Skræk i Livet. Og for dem, der kan forstaa det, spilder Tilegnelsen Tid. Man kunde mene, det ødte Tid ogsaa for Koncipisten, men Faktum er, at mange nedskriver slige Skrivelser med en saadan Hast, at man skulde tro, det var deres Modersmaal.

Man burde følgelig gaa over til at udfærdige Kancelliskrivelser i lutter Hovedsætninger. Der kunde derfor godt udvikle sig en fast skematisk Form med bestemte Regler for, hvilken Vægt en Bemærkning havde efter sin Placering.

Almuen skriver i lutter Hovedsætninger. Halvdannelsen kan ikke gøre det kunstigt nok. Man mindes herved det gamle Ord: En Statue fødes i Ler — dør i Gips og genopstaar i

Marmor. Vi er nu naaet til det Punkt, da vi burde lade Mordersmaalet genopstaa ogsaa i Kancellisproget.

Lignende Betragtninger gælder *Domsproget*. Særlig kunde man ønske, at Benævnelserne: Appellanten, Kontraappellanten og Indstævnte blev ombyttet med Navnene paa de paa-gældende. Mig er det i hvert Fald umuligt at forstaa Dom-mene, førend jeg med Blyant har føjet Navnene til. Maaske gaar det andre anderledes og muligvis er der særlige Grunde, som gør det nødvendigt at fastholde den processuelle Stilling.

I *Lovsproget* burde man undgaa de forvirrende Henvisninger til andre Love i saa vidt Omfang som muligt. Somme Love ligner i høj Grad kemiske Formler. De forudsætter, at man har hele Lovsamlingen ved Haanden, hvorved de op-hører at blive en Henvendelse til Lægmænd. Men det er galt. Naar Lægmanden køber en Særudgave af en Lov, bør han være fri for Henvisninger til andre Love i saa høj Grad, det lader sig gøre. Som en Parallel kan henvises til Tinglys-ningsvæsenet. I min Tid henviste man af Dovenskab saa vidt muligt til andre Folier, hvilket Tinglysningsanordningen har sat en Stopper for. Og dog søges Realregistre mest af Fag-mænd. Der er et Misforhold deri, at Chr. V's Danske Lov fra Enevældens Tid er læselig for enhver, medens de moderne Love fra Folkestyrets Tid er blevet mere Code end Codex.

Hvis man vilde være onskabsfuld, kunde man anføre, at det ogsaa maatte være rart for Rigsdagen i fuld Udstræk-ning at vide, hvad det er, den vedtager.
